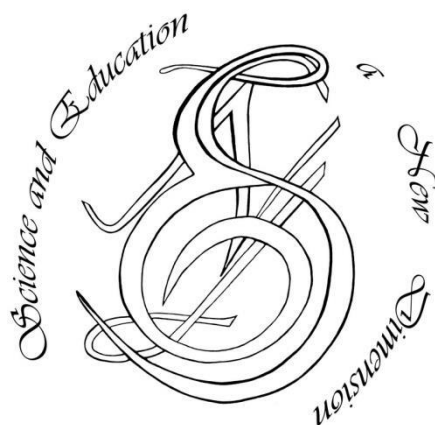

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

p-ISSN 2308-5258

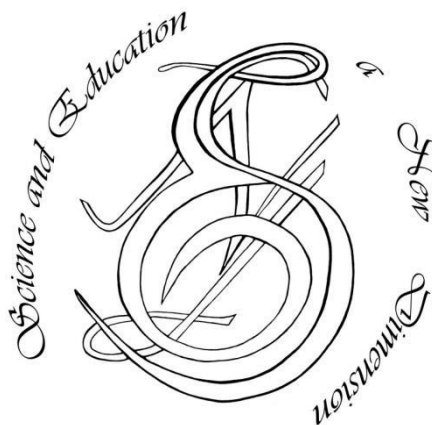
e-ISSN 2308-1996

VI(43), Issue 150, 2018

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

HTTPS://DOI.ORG/10.31174/SEND-PH2018-150VI43

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odessa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87; ICV 2016: 73.35

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

Content

Փոխարկերության թարգմանության որոշ խնդիրների շուրջ <i>Հ. Գ. Բաղդասարյան</i>	7
Ціннісно-філософська парадигма поетичної мови Віктора Бойка (на матеріалі збірки «Зазимки») <i>І. Черненко</i>	11
Мовні девіації як критерій комунікативної компетентності посередника <i>А. Л. Чорній</i>	15
Функційно-стилістичне навантаження порівняльних конструкцій у творах Надійки Гербіш <i>О. М. Донік</i>	19
Розвиток поетичної норми німецьких віршованих текстів у XVIII столітті <i>Н. Г. Ходаковська</i>	23
Образність як відбиток гендерної специфіки картини світу: індивідуально-авторський аспект <i>О. Л. Козачишина, О. О. Змієвська</i>	27
Концепт language of painting/ мова образотворчого мистецтва у мистецтвознавчих есе Джона Бергера <i>Т. В. Луньова</i>	30
Світове культурне коло творів В. Стуса: антропонімний стрижень <i>А. В. Лупол</i>	34
The concept of Frame and the Framing Process <i>О. В. Novosadska</i>	38
Поліапелятивність мовних одиниць у контексті синхронно-діахронного аналізу національної концептосфери Іспанії <i>Н. М. Попова</i>	42
The organization of students' study control as activity of faculty boards of Ukrainian universities at the second half of the XIXth century <i>Т. О. Razumenko</i>	46
Агітаційно-політичний дискурс в контексті теорії дискурсу <i>С. Б. Шило</i>	50
Фольклор у формуванні національної ідентичності <i>Л. М. Снігурьова</i>	53
Символіка кольорів у афро-американському детективі В. Мослі <i>С. В. Сторчеус</i>	56
Особливості відтворення англійських компаративних фразеологізмів (КФО): лінгвокультурологічний аспект <i>А. В. Тарасова</i>	59
Національні комунікативні маркери фольклорного тексту <i>В. В. Телеуця</i>	63
Дослідження мовної інтерференції у соціальному, психологічному й лінгвістичному планах <i>Т. М. Єфименко</i>	66

Փոխաբերության թարգմանության որոշ խնդիրների շուրջ

Հ. Գ. Բաղդասարյան

Երևանի պետական համալսարանի ռումանական բանասիրության ամբիոն, Երևան, Հայաստան
Corresponding author. E-mail: h.baghdasaryan@ysu.am

Paper received 02.01.18; Revised 08.01.18; Accepted for publication 10.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-01>

Անփոփազիր: Հոդվածի նպատակն է քննել փոխաբերության թարգմանությանն առնչվող տարբեր խնդիրներ՝ ի մի բերելով այս հարցի շուրջ տարբեր թարգմանաբանների կարծիքները: Թեև փոխաբերությունը դարձել է տարբեր ուսումնասիրությունների առարկա և առաջարկվել են դրա տարբեր սահմանումներ ու դասակարգման սկզբունքներ, այնուամենայնիվ փոխաբերության թարգմանության հնարների և սկզբունքների շուրջ դեռևս չկա միասնական կարծիք: Իրականում խոսքը դիմամիկ հասկացության մասին է, որը դասակարգելիս անհնար է կատարել խիստ սահմանազատումներ, իսկ թարգմանության հնարի ընտրությունը, ի վերջո, որոշվում է տեքստի հեղինակի հաղորդակցական դիրքորոշմամբ:

Բանալի բառեր. փոխաբերություն, թարգմանություն, լեզվական և արտալեզվական գործոններ, թարգմանական հնար, հաղորդակցական դիտավորություն, դիմամիկ հասկացություն

Փոխաբերության թարգմանությունը կապված է մի շարք լեզվաբանական, մշակութաբանական, գրականագիտական, փիլիսոփայական, լեզվաճանաչողական և այլ խնդիրների հետ: Թեև փոխաբերությունը դարձել է տարբեր ուսումնասիրությունների առարկա և առաջարկվել են դրա տարբեր սահմանումներ ու դասակարգման սկզբունքներ (Պ. Նյումարկ, Ռ. Ռաբադան, Ջ. Լակոֆ և Մ. Ջոնսոն և այլք), այնուամենայնիվ փոխաբերության թարգմանության հնարների և սկզբունքների խնդիրը դեռևս չի ստացել իր սպառիչ լուծումը: Տարբեր թարգմանաբանների ուսումնասիրություններում ակնհայտ է փոխաբերության թարգմանության խնդիրների շուրջ տարակարծությունը: Եթե, մի կողմից, որոշ թարգմանաբանների պնդմամբ (Յու. Նայթա, Մ. Դագու) այն անթարգմանելի է, քանի որ խոսքը անկրկնելի և ինքնատիպ ստեղծագործական երևույթի մասին է, ապա, մյուս կողմից, փոխաբերությունը թարգմանելի է և թարգմանական դժվարին խնդիրներ չի առաջադրում (Կ. Ռայս, Բ. Հաթիմ, Մ. Մասոն) կամ էլ այն թարգմանելի է, թեև միջլեզվական անհամարժեքության մեծ խնդիրներ է առաջադրում (Ռ. Ռաբադան Ալվարես, Գ. Տուրի, Պ. Նյումարկ): Այս առումով հատկանշական է Մ. Մնել-Հորնբիի տեսակետը, որը կարծես թե փորձում է համատեղել այս երկու ծայրահեղ կարծիքները՝ գտնելով, որ չի կարելի հաստատել, որ փոխաբերությունը թարգմանելի է կամ անթարգմանելի, քանի որ թարգմանության տեքստում դրա հաղորդման հնարավորությունը կախված է տվյալ տեքստից և *ad hoc* գործոններից:

Պ. Նյումարկը իր «Manual de traducción» (1992) գրքում առաջարկում է փոխաբերությունների դասակարգման և թարգմանության որոշ սկզբունքները՝ ելնելով գործնական թարգմանությունների իր փորձից: Հատկանշական է Պ. Նյումարկի՝ փոխաբերության լայն ըմբռնումը,

որի տակ նա հասկանում է ամեն մի փոխաբերական արտահայտություն՝ լինի այն փոխաբերական իմաստով օգտագործված բառ, վերացական հասկացության անձնավորում (օրինակ՝ *modesty forbids me - համեստությունը ինձ թույլ չի տալիս*) և այլն: Ըստ կառուցվածքի փոխաբերությունները կարող են լինել պարզ, որոնք ներկայացված են մի լեզվական միավորով, և ծավալուն, այն է՝ արտահայտություն, նախադասություն, տեքստ:

Պ. Նյումարկը առանձնացնում է փոխաբերությունների վեց տեսակ՝ մարած (*metáforas muertas*), կլիշե-փոխաբերություն (*metáforas-tópicas o cliché*), ստանդարտ (*metáforas estereotipadas o estándar*), ադապտացված (*metáforas adaptadas*), նորաստեղծ (*metáforas recientes*) և ինքնատիպ (*metáforas originales*) [4, էջ 150-159]:

Մարած են այն փոխաբերությունները, որոնց փոխաբերական բնույթն այլևս չի ընկալվում: Որպես կանոն, թարգմանիչը քիչ դժվարությունների է հանդիպում դրանք թարգմանելիս, սակայն միշտ հնարավոր չէ դրանք թարգմանել բառացի: Հաճախ պատկերը երկու լեզուներում կարող է չհամապատասխանել, սակայն, ըստ Նյումարկի, այս փոխաբերությունները յուրահատուկ են նրանով, որ պատկերավորությունը «մարել» է և հաղորդվում է միայն իմաստը: Մեր կարծիքով, մարած փոխաբերությունների վերոհիշյալ սահմանումը կարելի է կիրառել նաև կլիշե-փոխաբերությունների նկատմամբ: Բացի այդ, Նյումարկի կարծիքով, մի կողմից, դժվար չէ թարգմանել մարած փոխաբերությունները, մյուս կողմից, դժվարություններ են առաջանում դրանց բառացի վերարտադրության ժամանակ:

Կլիշե-փոխաբերությունների մեջ Նյումարկը ներառում է այն փոխաբերությունները, որոնք կորցրել են իրենց գեղագիտական արժեքը և ավելի հաճախ հանդես են գալիս տարբեր

հարանշանակային գործառույթներով՝ ավելի պարզ, հաճախ ավելի հուզականորեն որևէ միտք արտահայտելու համար (հմմտ. *use up every ounce of energy-gastar las ultimas energias, at the end of the day-al fin y al cabo*): Տվյալ դեպքում թարգմանիչը ընտրում է թարգմանության լեզվի հուզարտահայտչական որևէ համապատասխան միջոց՝ ընթերցողի վրա ավելի մեծ ներգործություն թողնելու նպատակով: Ինչպես արդեն նշել ենք, երկրորդ խումբը գրեթե չի տարբերվում առաջին խմբից, մանավանդ որ, ըստ Նյումարկի, ընթերցողի խնդիրն է՝ դրանք սահմանազատել կամ ոչ:

Ըստ Նյումարկի՝ ստանդարտ և կլիշեփոխաբերությունների սահմանները հաճախ խաչաձևվում են: Ստանդարտ են այն փոխաբերությունները, որոնք արդյունավետ միջոց են կոնկրետ կամ վերացական հասկացություններ նկարագրելու համար, ընթերցողի վրա թողնում են ուժեղ հուզական ազդեցություն և, ի տարբերություն մարած փոխաբերության, բնութագրվում են զանազան գեղագիտական գործառույթներով: Նման փոխաբերությունների թարգմանությունը կարող է խնդիրներ առաջադրել, քանի որ դրանք կարող են լինել հնացած կամ էլ սոցիալական կամ տարիքային որոշ խավին բնորոշ: Նյումարկի համար հնացած են համարվում այնպիսի փոխաբերական արտահայտություններ, ինչպիսիք են *he's in a giving humour (le ha dado la vena de generosidad)*, *he's a man of a good appearance (es bien parecido)* և այլն: Նյումարկը առաջարկում է ստանդարտ փոխաբերությունների թարգմանության տարբեր հնարներ՝ հատկապես կարևորելով հարուստ պատկերային համակարգով համարժեքները, թեև միշտ հնարավոր չէ ապահովել պատկերային համապատասխանություն:

Նյումարկը աղապատացված փոխաբերություններին է դասում հեղինակային փոխաբերական դիպվածաբանությունները, որոնց թարգմանության ժամանակ հարկ է առավելագույն չափով փոխաբերությունը համապատասխանեցնել թարգմանող լեզվի նորմերին: Այս դեպքում անհրաժեշտ է խուսափել բառացի թարգմանություններից, երբ, օրինակ, Ռեյզանի հրապարակախոսական խոսքը անհասկանալի է այլ լեզվակիրների համար. հմմտ. *sow division- sembrar la división*.

Ըստ Նյումարկի՝ նորաստեղծ են այն փոխաբերությունները, որոնցից շատերը անանուն են և բնագրի լեզվում լայն տարածում ունեն: Մրանցից շատերը արտահայտում են նոր հասկացություններ և թարգմանվում նորաբանությունների թարգմանության հնարներով, օրինակ՝ *walkman* նորաբանությունը կարելի է իսպաներեն և հայերեն թարգմանել նկարագրական հնարով՝ *transistor portátil*, շարժական նվագարկիչ: Այնուամենայնիվ, հարց է ծագում. նորաստեղծ

ասելով ինչպիսի՞ ժամանակային սահմանափակում է առաջարկում հեղինակը, բացի այդ, չի պարզաբանվում, թե ինչ է նորաբանությունը և ինչ հնարներով այն պետք է թարգմանել:

Եվ վերջապես, վեցերորդ խմբի փոխաբերությունները, այսինքն՝ ինքնատիպ փոխաբերությունները, Նյումարկը առաջարկում է թարգմանել բնագրին հնարավորին չափ մոտ, քանի որ հեղինակային փոխաբերությունները արտացոլում են գրողի անհատական ոճը, ինչպես նաև նպաստում թարգմանության լեզվի բառապաշարի հարստացմանը: Իհարկե, եթե փոխաբերություններում առկա է մշակութային տարր, ապա այն պետք է փոխարինել ընթերցողի համար ավելի ընկալելի պատկերով:

Մեր կարծիքով, Նյումարկի ուսումնասիրության մեջ տրվում է փոխաբերության շատ լայն սահմանում, փոխաբերությունների դասակարգման մեջ հստակ չեն սահմանազատվում առաջին, երկրորդ և երրորդ խմբերը, որոնց սահմանները խաչաձևվում են, իսկ դրանց թարգմանության հնարները քննվում են՝ հաշվի չառնելով կոնկրետ համատեքստը, հեղինակի հաղորդակցական դիտավորությունը, ինչպես նաև այն գործառական ոճը, որի սահմաններում գործածվել է տվյալ փոխաբերությունը:

Պ. Նյումարկի՝ փոխաբերության վերոհիշյալ մեկնաբանություններում ակնհայտ է ավանդական մոտեցումը, ըստ որի փոխաբերությունը դեկորատիվ ճարտասանական հնար է, որը չի ազդում մեր հասկացական համակարգի վրա, իսկ լեզվի գործածության մեջ կարելի է զանազանել «նորմատիվ» և փոխաբերական (բառացի՝ բուն լեզվից «ջեղում») ունեցող տարբերակներ: Իսկ ահա արդի՝ ճանաչողական լեզվաբանության տեսանկյունից փոխաբերությունը մարդու ճանաչողական գործունեության անքակտելի տարրերից է, որն արտացոլվում է լեզվում: Այս տեսանկյունից զանազանում են հասկացական փոխաբերություններ և դրանց դրսևորումները լեզվում՝ փոխաբերական արտահայտություններ: Ըստ Լակոֆի և Ջոնսոնի՝ լեզուն իր էությանմբ փոխաբերական է, քանզի մեր աշխարհատեսողությունը հիմնվում է այն գաղափարի վրա, որ մեր մտածողությունը նախապես կազմակերպված է փոխաբերական հասկացություններով, որը թույլ է տալիս հասկանալ վերացական հասկացությունների տրամաբանությունը՝ հիմնվելով ավելի կոնկրետ հասկացությունների վրա [3]: Նման մոտեցման դեպքում փոխաբերությունը այլևս չի դիտարկվում որպես գուտ ճարտասանական հնար, այլ դառնում է մեր աշխարհատեսողության ձևը:

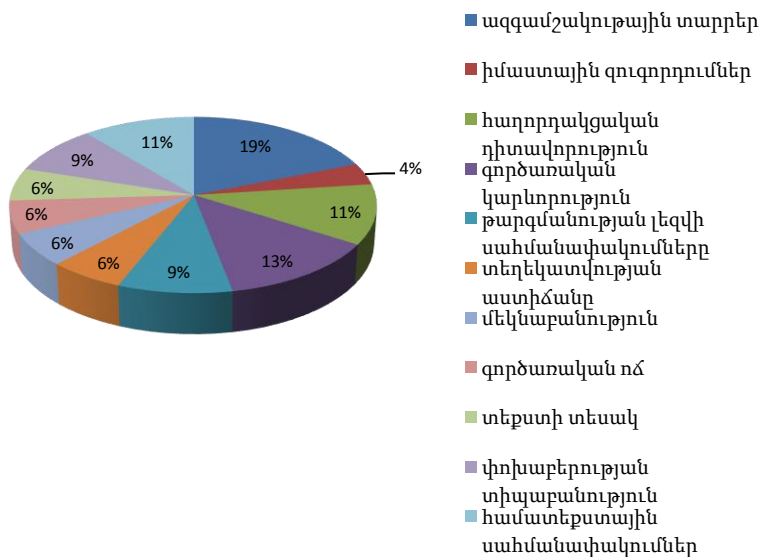
Պ. Նյումարկը առաջարկում է փոխաբերության թարգմանության տարբեր հնարներ՝ հաշվի

չառնելով հաղորդակցական համատեքստի դերը: Փոխաբերության արդի ուսումնասիրություններում կարևորվում է գործառական (նկարագրական) մոտեցումը, որտեղ փորձ է արվում առաջարկել փոխաբերության վերլուծության կաղապարներ՝ հիմնված երկլեզվյան կորպուսների վրա, որոնք արտացոլում են իրական երևույթներ [12; 6]: Մ. Մնել-Չորնբին ինտեգրացված մոտեցում է ցուցաբերում փոխաբերության թարգմանության խնդրին, մերժում տարբեր դասակարգումներ, թարգմանության վերացական հնարներ՝ առանձնահատուկ կարևորելով փոխաբերության հաղորդակցական արժեքը տվյալ համատեքստում:

Իսպանագիտական աղբյուրներում փոխաբերության թարգմանության խնդիրը դարձել է Եվա Սամանիեգոյի հատուկ քննության առարկան [8; 9; 10; 11]: Վերջինս քննելով փոխաբերության թարգմանության վերաբերյալ առավել հայտնի հեղինակների կարծիքները՝ առանձնացնում է տարբեր փոփոխակներ, որոնք ներգործում են փոխաբերության թարգմանության գործընթացում: Այդ շարքում իրենց հաճախականությամբ աչքի են ընկնում հետևյալ փոփոխակները. ազգամշակութային տարրերը, փոխաբերական արտահայտության հաղորդակցական միտումը, նրա գործառական կարևորությունը և տեղեկատվական ծանրաբեռնվածությունը,

տիպաբանությունը, համատեքստային սահմանափակումները, թարգմանող և թարգմանվող լեզուների ձևական և հասկացական համակարգերի ընդհանրության աստիճանը, մի լեզվի ազդեցությունը մյուսի վրա, տվյալ հնարի բառայնացման աստիճանը, թարգմանչի կոմպլեքսիտետի, ընկալողի ընդունելիության աստիճանը, տեքստային տիպերը և ժանրերը, որում օգտագործվել է տվյալ փոխաբերությունը, ոճական հարանշանակությունները և իմաստային գույքորդումները, միջլեզվական անիզոմորֆիզմի աստիճանը թարգմանող և թարգմանվող լեզուների միջև, փոխաբերության մեկնաբանելի լինելը և նրա ճանաչողական արժեքը և այլն [11, էջ 54]: Այս փոփոխակների շարքում հարկ ենք համարում նշել նաև տեքստի հեղինակի աշխարհապատկերման փոխաբերական կաղապարների, ինչպես նաև տեքստի հասկացութային շերտի ճանաչողական-գործաբանական արժեքը, թարգմանող և թարգմանվող լեզուները կրողների պատմամշակութային և լեզվական շփումները և այլ գործոններ: Ի մի բերելով տարբեր թարգմանաբանների կարծիքը՝ Սամանիեգոն կարծում է, որ փոխաբերության թարգմանության գործընթացում առավել մեծ ազդեցություն են թողնում հետևյալ գործոնները.

Փոխաբերության թարգմանության հիմնական գործոնները ըստ տարբեր թարգմանաբանների

Գծագիր 1

Պատկերավոր արտահայտությունները թարգմանելիս պետք է հաշվի առնել նաև թարգմանող և թարգմանվող լեզուների պատկերավոր ավանդույթների ազգային առանձնահատկությունները, գրական ավանդույթները, ինչպես նաև փոխաբերականացման տարբեր աղբյուրների

առկայությունը լեզուներում: Այսպես, ի տարբերություն հայերենի, իսպաներենում փոխաբերականացման կարևոր աղբյուրներից է կրոնական բառապաշարը: Մեծ նշանակություն ունեցող իրադարձությունը իսպանացին բնութագրում է որպես de importancia transcendental, Խոսե Մարտինի Կուբայում հաճախ անվանում են

Apóstol de la Libertad, իսկ անկախության համար զոհված մարտիկներին mártires de la Revolución: Բհարկե, լեզուներում փոխաբերականացման աղբյուրների միջև տարբերությունը հարաբերական է. հայերենում նույնպես կան կրոնական բառապաշարի վրա հիմնված փոխաբերություններ (հիշենք Մուրացանի «Առաքյալը»): Թարգմանելիս անհրաժեշտ է նկատի ունենալ փոխաբերականացման յուրաքանչյուր աղբյուրի տեսակարար կշիռը թարգմանող և թարգմանվող լեզուներում, խուսափել բառացի այնպիսի թարգմանություններից, որոնք կարող են հանգեցնել թարգմանող լեզվի բառաբերականական նորմերի խախտման, իսկ հարկ եղած դեպքում թարգմանող լեզվում դիմել մարած փոխաբերությունների, որոնք չեն խախտում տեքստի բնական՝ սովորական շարադրանքը: Դրա հետ մեկտեղ հնարավոր դեպքերում պետք է թարգմանող լեզվում հաղորդել յուրօրինակ պատկերը, որը նպաստում է տվյալ

լեզվի բառապաշարի հարստացմանը, հնարավորություն ընձեռում ծանոթանալու այլ ժողովրդի մտածողության առանձնահատկություններին, ինչպես նաև ստեղծում ազգային երանգավորում:

Տարբեր թարգմանաբաններ (Ռ.Ռաբադան Ալվարես, Տուրի, Պ. Նյունարկ և այլք) առաջարկում են փոխաբերության թարգմանության տարբեր, երբեմն նույնիսկ հակասական հնարներ, որոնք արտացոլում են դրա թարգմանելիության տարբեր աստիճաններ՝ կախված լեզվական և արտալեզվական մի շարք գործոններից, որոնց կարևորությունը որոշվում է հաղորդակցության տվյալ իրադրության մեջ: Իրականում խոսքը դինամիկ հասկացության մասին է, որը դասակարգելիս անհնար է կատարել խիստ սահմանազատումներ, իսկ թարգմանության հնարի ընտրությունը, ի վերջո, որոշվում է տեքստի հեղինակի հաղորդակցական դիրքորոշմամբ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ / REFERENCES

1. Dagut M. "Semantic "voids" as a problem in the translation process", in Even-Zohar I. y Toury G. (eds.), Translation Theory and Intercultural Relations. Poetics Today, Vol. 2, № 4, 1981, p. 61-71.
2. Hatim B., Mason L. Teoría de la traducción: una aproximación al discurso. Barcelona: Editorial Ariel, S. A., 1995.
3. Lakoff G. and Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago and London: University of Chicago Press, 1980.
4. Newmark P. Manual de traducción (versión española de Virgilio Moya). Madrid: Ediciones Cátedra, 1992.
5. Nida E., Taber Ch. La traducción: Teoría y práctica. Madrid: Ediciones Cristiandad, 1986.
6. Rabadán Alvarez R. Equivalencia y traducción. Problemática de la equivalencia transléctica inglés-español. León: Universidad de León, 1991.
7. Reiss K., Vermeer H. Fundamentos para una teoría funcional de la traducción (traducción de Sandra García Reina y Celia Martín de León). Madrid: Ediciones Akal, 1996.
8. Samaniego Fernández E. Estudios sobre la metáfora (II): La metáfora y los estudios de traducción. Espéculo 9, julio-octubre, 1998b. http://www.ucm.es/OTROS/especulo/numero9/e_samanf.html
9. Samaniego Fernández E. Estudios sobre la metáfora. Espéculo 8, marzo-junio, 1998a. www.ucm.es/OTROS/especulo/numero8/e_saman1.html (fecha de consulta 20 de julio de 2017).
10. Samaniego Fernández E. La traducción de la metáfora. Valladolid: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Valladolid, 1996.
11. Samaniego Fernández E. Prescripción y descripción: la metáfora en los estudios de traducción. Trans 6, 2002, pp. 47-61.
12. Snell-Hornby M. Estudios de traducción (hacia una perspectiva integradora). Salamanca: Ediciones Almar, 1999.

Some problems in the translation of the metaphor

A. G. Baghdasaryan

Abstract. The purpose of the article is to study the different issues of the translation of metaphors summarizing the opinions of various translation scholars on this matter. Although the metaphor has become the object of many studies and different definitions and classification principles have been offered, a unanimous opinion regarding the translation techniques and principles of the metaphor still does not exist. Actually, it is a dynamic concept which is impossible to classify by strict delimitations and the selection of the translation techniques is, eventually, determined by the communicative objective of the author of the text.

Keywords: metaphor, translation, linguistic and extralinguistic factors, translation technique, communicative intention, dynamic concept.

О некоторых проблемах перевода метафоры

А. Г. Багдасарян

Аннотация. Статья посвящена изучению разных проблем перевода метафор на основе синтеза мнений разных переводоведов по этому вопросу. Несмотря на то, что метафора стала объектом различных исследований и были предложены ряд определений и принципов классификации, тем не менее, не существует единодушного мнения относительно переводческих приемов и принципов метафоры. В действительности речь идет о динамичном концепте, который невозможно исследовать по строгим принципам классификации, а выбор переводческого приема, в итоге, делается исходя от коммуникативной установки автора текста.

Ключевые слова: метафора, перевод, лингвистические и экстралингвистические факторы, переводческие приемы, коммуникативная интенция, динамичный концепт.

Ціннісно-філософська парадигма поетичної мови Віктора Бойка (на матеріалі збірки «Зазимки»)

О. І. Черненко

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: olsheva@rambler.ru

Paper received 29.01.18; Revised 03.02.18; Accepted for publication 05.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-02>

Анотація. У статті обґрунтовано поняття цінності як філософської категорії осмислення світу внутрішнього та зовнішнього, зроблено спробу класифікувати цінності, окреслено зв'язок між поезією та філософією, матеріальним та ідеальним, реальним та уявним світами, досліджено філософські концепції формування ціннісного світогляду особистості. Проаналізовано й виокремлено своєрідність мови поетичного твору, образної системи віршових рядків, які є основою творчого доробку Віктора Бойка.

Ключові слова: філософія, цінність, світогляд, поезія, мова, творчий доробок.

В основі філософської концепції цінностей закладені світоглядні орієнтири людини. Світовідчуття і світосприйняття безпосередньо пов'язані одне з одним. Філософія є світоглядним знанням, під її впливом формується уявлення особистості про світ, індивідуальна ціннісно-життєва позиція.

У кожного індивіда існує цілісна система цінностей. Такий характер світоглядного знання визначає поєднання в ньому інтелектуально-розумового складника з почуттєво-емоційним [3, с.18]. Сократ говорив, що філософія є засобом виховання духовності, мислення. Справжнє призначення філософії, на його думку, пробуджувати в людей духовні інтереси, допомагати їхнім духовним шуканням і духовному піднесенню [3, с.18].

Китайський філософ Лао-Цзи вважав, що осягнення людиною світу супроводжується тишею, у якій тямуща людина оволодіває світом [3, с.63]. У філософському мисленні стародавнього Китаю розроблено глибокі та оригінальні уявлення про світобудову, вихідні начала буття. Тогочасні мислителі були впевнені, що **людина** ставала частиною цілісного світу, гармонійно співіснувала з ним, була зорієнтована на основи буття. **Людина** намагалася виконувати вищі закони Всесвіту, змінити себе і ввести у стан досконалості. Філософські роздуми Лао-Цзи та його послідовників відзначалися образним, афористичним стилем мислення, що надихав на зацікавлене, але не утилітарне заглиблення в людську духовність, збуджував інтерес до формування новітніх філософських теорій [3, с.69].

Мета статті - з'ясувати природу ціннісно-філософських зв'язків у художньому мовленні Віктора Бойка.

Об'єкт дослідження – творчий доробок поета.

Предмет – парадигматика особистісних та загальнолюдських ціннісних орієнтирів у віршовій мові майстра слова.

Філософія розглядає світогляд як систематизований комплекс уявлень, оцінок, настанов, що забезпечують цілісне бачення та усвідомлення світу й місця в ньому людини разом із життєвими позиціями, програмами та іншими складниками поведінки, активної діяльності взагалі. Натомість світогляд як своєрідна єдність думки і дії, почуттів і розуму, знання і цінностей є уявленнями, які людина має про навколишній світ. Головні принципи (правила) ставлення до світу: **любов, справедливість, впевненість у своїх пізнавальних можливостях, сенс життя**. За ступенем узагальненості виокремлюють такі види світогляду: **світогляд особистості, груповий світогляд**, а також **загальнолюдські**

світоглядні настанови [4, с.19]. Філософія зорієнтована на певну градацію цінностей. Наприклад, традиції Сходу і Заходу звернені до загальнолюдських цінностей. Вони розглядають проблеми добра і зла, справедливості й несправедливості, дружби, любові, ненависті, щастя, страждання тощо. За словами відомого давньогрецького філософа Демокріта, виокремлюються ті проблеми, які турбують індивідуума найбільше: як добре мислити, добре говорити і добре чинити. Для отримання знань про цінності людина повинна навчитися розуміти такі проблеми як світ і його пізнання, людина і природа, сенс життя тощо [4, с.49]. Філософія є квінтесенцією світогляду, концентратом найважливіших методів і принципів світовідношення [4, с.18-19]. Г. Сковорода писав, що філософія скеровує все коло діл своїх на той кінець, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, як голові усього [4, с.19].

Розвиток теорії цінностей набуває популярності в кінці 19-го на поч. 20-го століття, коли до розгляду та формування поглядів про цінності та духовність особистості долучаються німецькі філософи послідовники Канта Г. Ріккерт та В. Віндельбанд. Вони стверджують, що цінності як апіорні й загальнозначущі мають не тільки основні й послідовні шаблони, а й етичні, естетичні й релігійні. Якщо Віндельбанд споконвічними загальнолюдськими святинями, протягом всієї історії людства вважає не тільки цінність життя, а й благо, святість, гідність, свободу, добро, любов, красу й істину [9, с.150-152]. То Ріккерт натомість усю сукупність цінностей поділяв на дві основні форми: власне цінності («самоцінності») – **народ, держава, сім'я, право, наука, мистецтво**; цінності підпорядковані, значення котрих зумовлене їх функцією, можливістю використовуватися в ролі засобу – господарство, техніка тощо. У значенні інших різновидів цінностей постають: **істина, краса, над особистісна святість, моральність, щастя, особиста святість** [11, с.523-526]. Відомі вчені-філософи О.Г. Спіркін та В.Г. Кремень стверджують, що філософія вчить розуміти сутність буття, у результаті чого людина отримує радість від життя [3, с. 20]; [6, с. 38].

Сучасна ж українська філософія зорієнтована на цілісність **людини** та її життя вбачає в індивідуальному синтезі решти цінностей, які функціонують у цьому суспільстві і тому є сукупністю елементів особистісної системи ціннісних орієнтацій. **Ціннісне** значення **людини** полягає в тому, що їй належить окреме місце у світі. **Людина – це особлива, абсолютна цінність**. З її інтересами, як родової так і соціальної істоти співвід-

носяться решта цінностей – матеріальні та духовні [4, с. 463].

У філософському словнику соціальних термінів наступним чином пояснюється поняття «**цінність**» - духовне формотворення, що існує через моральні та етичні категорії теоретичної системи, утопічні образи, суспільні ідеали та ін. і виступає критерієм оцінки дійсності людиною та джерела смислоутворюючої основи людського діяння. В основі ціннісного ставлення людини до світу лежить значущість. Цінність включає життєзначущі предмети, природні утворення й продукти людської діяльності. **Матеріальні і духовні цінності** – визначаються не стільки у залежності від їх здатності задовольняти вітальні або духовні потреби людей, скільки від їх відповідності певним суспільним взірцям, вимірам, вимогам, ідеалам, що власне й виступають як дійсні цінності й основа формування людських потреб. Міра цінностей предмета залежить не від того, як він здатний задовольняти життєву потребу тіла, а від того наскільки відповідає мірі значущості його у суспільстві. Ці виміри здійснюються на основі певних абсолютних критеріїв, таких як **істина, добро, краса, а також свобода, мир, гідність, гуманність, справедливість** та ін. Цінності є ствердженням всезагального у світі одиничного буття, обов'язковою умовою існування людства [11, с 651-652].

Словник української мови в 11-ти томах подає таке визначення поняття «**цінність**» - 1. Те, що має певну матеріальну або духовну вартість; 2. Важливість, значущість чого-небудь [9, с.238].

На думку Т.В. Юр'євої, духовна культура – це реалізація на практиці правил поведінки, які виходять з досвіду в цілому й кожної нації окремо та сприяють ствердженню свого існування, примноженню духовних та матеріальних цінностей у процесі постійного самовираження й творчості. Тому духовна культура пронизує всі без виключення соціальні явища. Вона присутня в кожному акті матеріальної діяльності, духовної творчості людини в соціумі, обов'язково відображаючись при цьому в його(людини й соціуму) розумі [10, с.59].

В тому ж словнику української мови в 11-ти томах поняття **духовності** окреслено як:

1) Зв'язаний з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її.; 2) Зв'язаний з спільністю ідей, поглядів, прагнень; 3) *розм.* Нематеріальний, не тілесний. [7, с.445].

З часом світоглядні засади людини трансформуються під впливом соціальних, психологічних, мовних, культурних, зовнішніх та внутрішніх чинників тощо. Поки людина дорослішає й пізнає світ, формується система її ціннісних уявлень. Особистість проходить шлях від початку створення світогляду до його становлення, і вже згодом - синтезування й осмислення.

Той самий словник української мови в 11-ти томах так визначає поняття «**світогляд**»: Система поглядів на життя, природу, суспільство [8, с.96].

Оскільки філософія перетинається з культурою, а певним виявом культури духовної є поетичне мовлення, то для поетів як виразників особистого духовного світу дуже важливим є орієнтація на духовність нації, її ціннісні пріоритети тощо. Бо в художньому мовленні творців віршового складу простежується ціннісно-філософська парадигма їх світоглядних засад. Літературознавчий словник-довідник подає наступне визна-

чення поняття **поетичне мовлення**: мовлення художньої літератури, позначене подвійною емоційністю та образністю, насичене тропами, стилістичними фігурами, перейняте шляхетною фонікою. Найбільш притаманне поетичне мовлення ліриці з її яскравими естетико-виражальними можливостями, витонченою мелодійністю. Поетичне мовлення живиться невичерпними джерелами національної мови, її активним та пасивним словником, щоразу набуваючи неповторного колориту у доробку автора, стаючи визначальною рисою його стилю [5, с.340].

В.С. Калашник у своїй праці «Студії з історії українського мовознавства та лінгвопоетики» наголошує, що терміном **поезія** в сучасному його розумінні звичайно позначають віршову, а не всю словесно-художню творчість, що властиво давнім поетикам, починаючи з часів античності. Притаманна мові поетична функція виступає домінантою й виявляє себе найвиразніше саме в мовній тканині різноманітних творів, що породжені уявою поета. Будь-яке дослідження поезії не може залишати поза увагою вербальні її форми, а розгляд поетичної (не тільки у вузькому, а й широкому значенні) мови неминуче висуває питання про її зв'язок із мовою природною як основним засобом спілкування [2, с.162].

Відповідно до цих поглядів світогляд співвідноситься з філософією та духовною культурою, що дозволяє певним чином умовно поділяти цінності на **особистісні** та **загальнолюдські**.

Синтез світогляду, вироблення власного стилю авторського письма відбувається й у творчості Віктора Бойка, в його поетичних рядках мова набуває досконалості, розкриваючи глибоку емоційність художнього мовлення, подекуди висуваючи духовні настанови особистості на перший план, проголошуючи високу моральність і ціннісні ідеали зокрема: // *В зазимках сивих запах крила заметілі — // вдіяти годі щось проти облоги зими. // Але прислухайся — // в грудях безкрилого тіла // птиця прокинулася, // б'ється у ребра крильми.* [1, с. 4]. Проте, хоч мова й іде тут про скороминучість життя, поет впевнений, що іскра в його душі не згасла, вона жива, й птиця, яка прокинулася «в безкрилому тілі» ще проспівала свою прекрасну пісню.

Дуже виразно ціннісні філософські настанови виявилися у збірці В.Бойка під назвою «Зазимки». Вона побачила світ 1990 року і вже з перших рядків стало зрозуміло, що митець має певний досвід роботи на літературній ниві, добре володіє пером, уміло поєднує слова, вдало добирає рими, влучно використовує ті чи інші характери, вимальовує образи. Назва символічна, у віршах ніби відчувається, що майже половина життя поета минула й наближаються зазимки як передвістя старіння, що ще зарано підбивати підсумки, але треба бути готовим до майбутнього. У збірці автор приділяє багато уваги інтимній ліриці: // *І де мене тільки носило, // і що там зі мною було, // і пасмо з'явилось сиве, // і зморшки лягли на чоло...*[1, с.11]. А також звертається й до громадянської лірики: ... *Дітей тих ждуть концитабори // та зустріч із четвертим блоком... // «Реве та стогне Дніпр широкий», // але то тільки до пори. // Бо все ж над юрти і піски, // бо все ж над морди і підкови — // обличчя, вирізьблене словом, // як місяць серед хвиль ріки.* [1, с. 72]. Добре структуровані за тематикою й внутрішньою формою твори, справляють

позитивне враження на читача, сприяють підвищенню морального й фізичного стану особистості, надихають на гарні вчинки, спонукають замислитися щодо сенсу людського буття. Світогляд поета продовжує еволюціонувати, стає систематизованим, більш досконалим. Завдяки витонченому поетичному складу художня мова митця є більш мелодійною, чіткою, зрозумілою, що споріднює В. Бойка з читачем, наближає його світосприйняття й філософське осмислення дійсності до думок і уявлень про світ звичайного індивіда. Рецензент збірки В.І. Міщенко зазначав, що нова збірка віршів Віктора Бойка присвячена духовному світу людини, який розкривається в різних проявах і подіях сучасності. Знайшла відтворення у віршах і проблема відповідальності за історичне минуле, культуру народу, за чистоту навколишнього середовища, за мирне небо над планетою» [1, с.2].

Людина для Бойка – особистість, яка прагне вдосконалення духовного світу, занурення в нього, в його поезії навіть дзвіниця – «божа споруда», покинута будівля, постає в образі сумної, нікому не потрібної, самотньої людини:

ЛЮДИНА – БОЖА СПОРУДА: // Але ж дзвіниця — не каплиця, // і як, небозі, бути їй, // коли навкруг фасадолиці // чужі, свої та нічії. // Вона від божої роботи // давно й відвикла далекі, // та як прожити без турботи // у кам'яній оцій юрбі!.. // Вона багато б розказала, // вона зуміла б розпізнати // з-під усмішок зміїні жала... // Чи німота — її вина! // На белебні далеко видно. // Очей дзвіниця не змика. // Мовчить. Хоча ніхто ж не скривдив?! // Як голова. Без язика. [1, с. 6]. І якби дзвіниця вміла говорити, вона багато чого б розповіла людям, поділилася б тими переживаннями, які переповнювали її, під час спостережень за навколишнім світом.

Для В. Бойка **людина** – то є боже створіння, її **душа** – музичний інструмент, на якому вміє грати тільки сама особистість, бо лише вона знає про себе все й може відчувти, зрозуміти, пропустити через власне єство різні життєві ситуації, енергію інших людей, їх іноді намагання взяти верх над світом рослинним, тваринним та живими істотами зокрема:

ЛЮДИНА – ДУША: // Здригнеться час, немов струна // в прифронтовій нейтральній зоні. // Я — ти хни куц. Я — бузина. // Десь на узліссі. На осонні. // Гіркий мій сік. Не поспіша. // Мов кровообіг в теплих жилах. // І прорізається душа. // Отак, як ви про зуби вчили. // Звичайний куц. Які права? // Хтось ягоди терпкі обірве. // І потолочена трава // моїм поплатиться довір'ям. [1, с.8].

ЛЮДИНА – ПІСНЯ: // Ото і все. Іще хіба // цю чударнацьке волохате // на стежку буде видибати, // сопілку хоче змайструвати. // То літній Пан. То лісовик. // А в мене, бач, осіння пісня... // Та він запитувати не звик. // Бо Пан і все. Начальство, звісно, // В повітрі зробить антраша. // Він цап? Він бог! О, мама міа!.. // Сопілка — то моя душа. // Нехай зігра. Якщо зуміє.

[1, с. 8]. У цих рядках людина постає в образі музичного інструменту, на якому не усілякий зможе зіграти, не кожному вдасться зрозуміти, як заграти на цій сопілці, щоб вийшла саме осіння пісня.

Вікторові Бойку вдасться поєднати у збірці риси звичайних людей з образами видатних постатей минулого нашої країни, що робить його поезію спроможною

впливати на почуття, внутрішній стан людини, допомагати зробити вибір, прийняти правильне рішення. Громадянська лірика звучить у декількох патріотичних віршах, тут – і пам'ять поколінь, і натяк на сумнозвісну історію нашої Батьківщини, і на те, що героїчне минуле своєї країни треба поважати.

ЛЮДИНА – ВИДАТНА ПОСТАТЬ: (*Горич — так називали казахи Т. Г. Шевченка на засланні*): // Приходьте, Горичу, до нас. // Ми не могли. Ми — казахи. // Простіть пустелю, бо за плаху // вам наша рідна сторона. // І ми в пустелі — байгуші. // Так, байгуші, // а не манкурти... // Нехай згоріли наші юрти, // але не спалено душі [1, с. 72]; й справді, для Шевченка ця сторона, де він перебував на засланні, була рівнозначною казематі, та влада не могла заборонити Кобзареві нести у світ вільне й співуче поетичне слово.

Подекуди вірші В. Бойка просякнуті згадками про минулі часи, з дещо іронічним присмаком, де вождь світового пролетаріату несе на плечах ту колоду, «яка плече йому пече» і де до суботника як до свята суспільство вже давно звикло:

ЛЮДИНА – ЛІДЕР: // Неначе вперше бачу знімок — // колоду взявши на плече, // Ілліч несе її беззмінно, // а та плече йому пече... // Давно вже став суботник святом, // а ми вождю найтяжчу з кар — // побільшовицькому зятю // тримай отой страшний тягар. // Заговорило навіть фото:// «Отак попробуй, понеси! // А хто ж колоду ту підхопить, // коли йому забракне сил?» [1, с. 29], у цих рядках простежуються нотки саркастичного характеру, неоднозначного ставлення автора до подій, які відбуваються у вірші.

Пригадує митець й історичну спадщину України: // А що ж коли та зчиниться тривога, // а що тоді робити бідним воям? // Надіятись на себе, не на бога! — // з них кожен добре істину засвоїв. // Рубатимуть наліво і направо! // Як пояснити, що свої навколо? // Вони не бачать, в них же зір украли, // та ще й сучасної не знають мови... // В епоху НТР, космічних ліній, // стандартно віруючий тільки в гени, // впаду я серед світу на коліна, // верни їм очі, сило незбагненна! // Верни нам душі, їх же треба мати! // Зміцни нам віру — хай в душі палає! // Не знаю, чи молилися сармати. // Кому вклонялись скіфи, я не знаю. [1, с.13]. А й справді, на кого сподіватися народу, в якого вкрадено зір, мову, надію й навіть віру в краще майбутнє Батьківщини?

Не оминає увагою поет і постать Григорія Савича Сковороди, славетного співця української моралі, вчителя, вихователя духовності особистості й нації зокрема, видатного мандрівного філософа, який сенс свого життя вбачав у служінні людям і філософському осмисленні буття людини і суспільства в цілому.

ЛЮДИНА – ФІЛОСОФ: //... В кого вдалися ми, бісові діти, // що заболить, аж коли припече // полум'я смертне, котре, щоб засити, // в світі не вистачить сліз і очей? // Сивий наш батьку, Григорію Савичу, // каятись вміємо, грішників тьма... // Так і лишатись вам в мандрах назавше. // Може б, вернулись — так хати нема! [1, с. 63] тут постає образ особи, якою може пишатися Україна, бо він вписав своє ім'я в історію світової та української філософської думки назавжди.

Підсумовуючи все, викладене вище, треба зазначити, що парадигма сучасної української філософської та культурної думки полягає у фокусуванні уваги на лю-

дині як особистості, її духовному розвитку, ціннісних пріоритетах. Реалізація цієї парадигми відбудеться тоді, коли смислом розвитку, центром усіх інновацій і стратегій стане людина. Саме такий напрям дасть змогу подолати існуючі перешкоди у формуванні світогляду й духовності не лише окремого індивіда, але й суспільства в цілому. Завдяки цьому в свідомості людини з'являться нові уявлення про теперішнє існування у світі, а майбутнє постане більш яскравим й осмисленим.

Отже, Віктор Бойко також сміливо дивиться в майбутнє, філософськи замислюючись над ним, безперер-

вно працює зі словом, відточує його, створюючи своєрідну парадигму поетичної мови, роблячи вірші більш витонченими, а риму – стрункою. Але ніяка робота зі словом не допоможе вдосконалити власну мову, якщо не працювати над собою, не робити особистий духовний світ кращим, щоб через поезію доносити свої ціннісні ідеали до суспільства.

У подальших дослідженнях нами буде продовжено вивчення творчого доробку й мовної картини світу Віктора Бойка, а також його ціннісно-філософських орієнтирів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В.С. Зазимки, Харків. – Прапор, 1990. – 78с.
2. Калашник В.С. Студії з історії українського мовознавства та лінгвопоетики: збірник наукових праць / В.С. Калашник. – Х.: ХНУ ім.В.Н.Каразіна, 2016. – 132с.
3. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В.Г.Кремень. – К.: Т-во «Знання» України, 2010.- 520 с.
4. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. – К.: Грамота, 2010. – 576 с.
5. Літературознавчий словник-довідник. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 751с.
6. Спіркін А.Г., Ефимов В.Т. Новое общество – новый человек. М.: Профиздат, 1976. – М.: Профиздат, 1976. – 144 с.
7. Словник української мови в 11-ти томах: Т.2. / ред. кол.: акад. АН УРСР І.К. Білодід, к. ф. н. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, Г.Й. Горещкий та ін. –К.: Вид-во «Наукова думка»,1971. – 550с.
8. Словник української мови в 11-ти томах: Т.9. / ред. кол.: акад. АН УРСР І.К. Білодід, к. ф. н. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, Г.Й. Горещкий та ін. –К.: Вид-во «Наукова думка»,1978. – 916с.
9. Словник української мови в 11-ти томах: Т.11. / ред. кол.: акад. АН УРСР І.К. Білодід, к. ф. н. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, Г.Й. Горещкий та ін. –К.: Вид-во «Наукова думка»,1980. – 609с.
10. Узбек К.М., Пантелеєва І.А., Бузаров А.І., Юрьєва Т.В. [и др.] Прагмалінгвістическіе особенності межэтніческого дискурса (історико-філософскій аналіз) [Текст] монографія / К.М.Узбек [и др.]; Донецкий национальный университет экономики и торговли им. М.И. Туган-Барановского. – Донецк.: ДонНУЭП, 2012. – 149 с.
11. Філософський словник соціальних термінів. – Х.: «Корвін», 2002. – 672с.

REFERENCES

1. Boyko V.C. Zazimki, Kharkiv. - Flag, 1990. – 78 p.
2. Kalashnik V.S. Studies on the history of Ukrainian linguistics and lingvo-poetics: a collection of scientific works / V.S. Kalashnik - Kh. KhNU named after V.N. Karazin, 2016. – 132 p.
3. Kremin V.G. Philosophy of human centeredness in the educational space / V.G.Kremen. - K. : T-to "Knowledge" of Ukraine, 2010.- 520 p.
4. Kremin V.G. Philosophy of the national idea: Man. Education. Socium. - K. : Diploma, 2010. - 576 p.
5. Literary dictionary-reference book. - K. : VC "Academy", 2006 – 751p.
6. Spirkin A.G., Efimov V.T. New society is a new person. M. : Profizdat, 1976. - M. : Profizdat, 1976. – 144 p.
7. Ukrainian language dictionary in 11 volumes: T.2. / ed. number: acad. Academy of Sciences of the USSR I.K. Bilodid, Ph.D. N. A.A. Buryachok, G.M. Gnatyuk, G.Y. Goretsky and others - K.: "Naukova dumka", 1971. – 550p.
8. Ukrainian language dictionary in 11 volumes: T.9. / ed. number: acad. Academy of Sciences of the USSR I.K. Bilodid, Ph. D. N. A. A. Buryachok, G.M. Gnatyuk, G.Y. Goretsky and others - K.: "Naukova dumka", 1978. – 916p.
9. Ukrainian language dictionary in 11 volumes: T.11. / ed. number: acad. Academy of Sciences of the USSR I.K. Bilodid, Ph.D. N. A.A. Buryachok, G.M. Gnatyuk, G.Y. Goretsky and others - K.: "Naukova dumka", 1980. – 609p.
10. Uzbek K.M., Panteleyeva I.A., Buzarov A.I., Yuryeva T.V. [and other] Pragmalinguistic features of interethnic discourse (historical and philosophical analysis) [Text] monograph / KMUzbek [and others]; Donetsk National University of Economics and Trade them. WE.Tugan-Baranovsky. - Donetsk: DonNUEP, 2012. - 149 p.
11. Philosophical Dictionary of Social Terms. - X. : "Corvin", 2002 - 672 c.

The value-philosophical paradigm of Viktor Boyko's poetic language

O. I. Chernenko

Abstract. The article reveals the concept of values as a philosophical category of understanding the world of the internal and external, made an attempt to classify values, outlines the relationship between poetry and philosophy, the material and ideal, real and imaginary worlds, and explores the philosophical concepts of the formation of the value concept of the world of the individual. The peculiarity of the language of the poetic work, the figurative system of the verse stanzas, which are the basis of Viktor Boyko's creative style, is analyzed and singled out.

Keywords: *philosophy, value, worldview, poetry, language, creative style.*

Ценностно-философская парадигма поэтического языка Виктора Бойко

O. И. Черненко

Аннотация. В статье раскрывается понятие ценности как философской категории осмысления мира внутреннего и внешнего, сделана попытка классифицировать ценности, очерчена связь между поэзией и философией, материальным и идеальным, реальным и воображаемым мирами, исследованы философские концепции формирования ценностного представления о мире личности. Проанализирована и выделена особенность языка поэтического произведения, образной системы стихотворных строф, которые являются основой творческого стиля Виктора Бойко.

Ключевые слова: *философия, ценность, мировоззрение, поэзия, язык, творческий стиль.*

Мовні девіації як критерій комунікативної компетентності посередника

А. Л. Чорній

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
Corresponding author. E-mail: anastasiia.chornii@gmail.com

Paper received 27.01.18; Revised 01.02.18; Accepted for publication 05.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-03>

Анотація. У статті розглянуто поняття мовної девіації, як результату неуспішної комунікації. Проаналізовано дослідження щодо класифікації комунікативних невдач мовців у процесі спілкування. Розглянуто лінгвістичні аспекти виокремлення комунікативної помилки в межах взаємодії та проблеми декодування мовного коду. Проаналізовано мовленнєву складову медіативної компетенції медіатора, особливості мовних девіацій у професійній діяльності посередника.

Ключові слова: мовна девіація, комунікативна невдача, комунікативна помилка, комунікативний збій, комунікативна компетентність посередника.

Вступ. Сучасні тенденції щодо мирного врегулювання конфліктів, або ж вирішення суперечностей передбачають залучення третьої особи, яка сприятиме формуванню ведення ефективного діалогу. Розглядаючи процес комунікації загалом, та медіації зокрема, звертаємо увагу на компетентнісні характеристики посередника: психологічні та комунікативні. Особливу увагу привертають комунікативні знання, якими послуговується посередник в процесі діалогу. Адже окрім організаційних форм ведення процесу медіації, роботи із сторонами спільно та окремо, робота із потенційними та наявними конфліктогенами, медіатор, як комунікант є потенційним збудником ескалації конфлікту. Це пов'язано із відносними поняттями – принципами самої медіації, зокрема засад об'єктивності, нейтральності та рівноправності. Недостатня компетентність посередника щодо реалізації таких принципів може втілюватись у формі мовних девіацій.

Актуальність статті зумовлена недостатнім розкриттям поняття мовних девіацій та його типології з однієї сторони, та взаємозв'язку комунікативних помилок посередника у процесі переговорів та неуспішним процесом медіації з іншої.

Мета статті полягає у розкритті мовних девіацій в межах комунікативної теорії, а також виявленні професійних комунікативних помилок діалогерів.

Вивченням мовних девіацій присвячено праці Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, О. І. Морозова, В. Ю. Парашук, Г. Г. Почепцов, Т. В. Радзівська, О. А. Семенюк, Л. Л. Славова, О. В. Фадєєва, І. С. Шевченко, О. В. Яшенкова.

Теорія мовної комунікації ґрунтується на функціональному підході, який розглядає мову, як засіб комунікації. Її об'єктом є людська природна мова у всіх можливих виявах, а предметом – мовна комунікативна діяльність у реальних ситуаціях людського спілкування [4, с.2].

Ефективна комунікація – спілкування, яке здійснюється через вплив інтенцій одного суб'єкта на іншого, результатом яких є когнітивні, ментальні зміни у сприйнятті мовного коду адресантом [3, с. 6].

Причинами неякісної комунікації можуть бути: стереотипи щодо певних осіб чи ситуації, що порушує принцип об'єктивності та можливості аналізу ситуації щодо поведінки комунікантів; заперечення адресатом того, що не відповідає його внутрішнім переконанням; відсутність зацікавленості у спілкуванні із стороною, за винятком тих позицій, які викликають до-

датковий інтерес у посередника; формування висновків за недостатньої кількості фактів на власних припущеннях; помилки у побудові комунікативних реплік; неправильно дібрані стратегії та тактики спілкування [7, с.34]; особисті характеристики комунікантів, обставини спілкування, процеси вербалізації та розуміння, труднощі досягнення комунікативних і практичних цілей, порушення принципу комунікативної контактності [9, с.180].

Результатом впливу таких факторів є явище комунікативної невдачі. Ф. С. Бацевич визначає комунікативну невдачу або "комунікативну девіацію" як недосягнення адресантом комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння і згоди між учасниками спілкування [2, с. 239]. Власне до таких комунікативних невдач науковець зараховує нездійснення або неповну реалізацію комунікативного наміру адресанта через повне або часткове нерозуміння його повідомлення адресатом, а також непередбачуваний і небажаний ефект, що виникає під час спілкування [6, с.498].

О. В. Вечкіна розглядає комунікативну невдачу як явище, яке спричинює зниження ефективності комунікації [3, с.6].

Сучасні американські дослідники Г. Кларк і Т. Карлсон виокремлюють чотири етапи мовленнєвого спілкування, на яких трапляються комунікативні збої або провали, визначаючи, що неуспішність мовної комунікації може бути зумовлена такими причинами: адресат не отримав повідомлення; адресат не сприйняв отриманого повідомлення; адресат не зрозумів отриманого повідомлення; адресат не розділяє поглядів адресанта щодо реалізації певної ситуації [5, с.278].

Поряд із цим, О.В. Вечкіна наголошує, що більшість комунікативних невдач з'являються в результаті взаємодії декількох факторів водночас, при цьому власне мовні невдачі є менш важливими, ніж екстралінгвістичні, оскільки мовці враховують комунікативний контекст та комунікативні ситуацію [3, с.8]. При цьому, до лінгвістичних факторів належить: помилка декодування інформації, неправильний вибір коду передачі повідомлення, характер комунікативної дії, а до екстралінгвістичних факторів - пресупозиція (фонд загальних знань комунікантів, на який опираються мовці в ході розмови), невербальні компоненти спілкування та психічний феномен «увага» [8].

Відповідність чи невідповідність пресупозиційних фондів визначає доцільність чи недоцільність висловлювання для реципієнта. Невиправдані комунікативні

дії викликають збої у спілкуванні, оскільки неточності щодо розуміння спільного об'єму знань перешкоджають прямій реалізації комунікативних намірів мовця. Так, виділяють 4 підтипи пресупозиційного фонду: пресупозиційний фонд адресата перевищує пресупозиційний фонд адресанта; адресант помилково завищує об'єми пресупозиційного фонду адресата; адресант помилково занижує об'єми пресупозиційного фонду адресата; пресупозиційний фонд адресанта ширший пресупозиційний фонд адресата [8].

В якості механізму корекції для комунікативних невдач таких типів, окрім завищення пресупозиційного фонду співбесідника застосовують уточнення пресупозиційного фонду одного із комунікантів [8].

Факт неприйняття адресатом комунікативної установки співбесідника, що відображається в ухиленні, є формою ігнорування повідомлення в той час, коли альтернативним рішенням може виступати реакція на репліку-стимул. При цьому, варто звернути увагу на можливість коригування адресантом повідомлення шляхом використання репліки-ініціювання, закликів відповісти. У випадку втручання у комунікативний акт співбесідника, мовець повинен або вибачитись за прояв такої поведінки, або ж реалізувати свою мовленнєву інтенцію на більш пізньому етапі діалогу [8].

Важливим елементом, у комунікативній ситуації є загроза викривлення повідомлення через неналежне акустичне забезпечення. Зокрема, якщо інтонаційно повідомлення не відповідає вербалізованому змісту, якщо в адресата завищений поріг сприйняття тих чи інших звукових характеристик мовлення, сторонніми звуками. Механізм подолання може бути репрезентований у формі повторення з урахуванням індивідуальних особливостей співрозмовника.[8].

Ще одним елементом є невербальна поведінка, зокрема невдачі можуть виникати, якщо актуалізований невербальний компонент невидимий для реципієнта, або кінесичний елемент мовлення не вважається значущим, відсутні вказівки про взаємозв'язок контексту та невербального компоненту, наділеного семантичним змістом. Відтак адресант спонтанно створює кінесично значущий елемент, неоднозначно доступний для розкриття змісту адресатом. В умовах міжкультурної комунікації не звернено увагу на відмінності кінесичних форм, що відсутні або ж мають інше значення для співбесідника.

Подоланням таких комунікативних невдач може виступати вербалізація висловлювань або ж інтерпретація кінесичних елементів[8].

Ще одним фактором є явище «уваги», оскільки важливим компонентом ефективної комунікації є забезпечення взаємної уваги до реплік один одного. Так, невдачі можуть виникати через вину адресата, увага якого, в момент передачі повідомлення, переключена на сторонній предмет, через відсутність або невербальний прояв вокативних елементів повідомлення, коли прояв адресності повідомлення є необхідним. Подоланням такого збою є повторюваність повідомлення із врахуванням наявності контакту із співрозмовником. Важливими для подолання комунікативних невдач є застосування метакомунікативних реплік, що можуть виконувати як корегуючу функцію, так і превентивну, підтримуючи згоду між партне-

рами і попереджаючи наявність комунікативних невдач [8].

У своєму дослідженні О.В. Вечніка зазначає, що комунікативні невдачі можна виокремити у дві групи: мовні та прагматичні. Згідно такого поділу до мовних помилок належать: фактори, пов'язані із репрезентацією самого мовного коду, фактори, пов'язані із відмінностями комунікантів з приводу будь-чого, і фактори, зумовлені різними прагматичними критеріями. Однак, приміткою її дослідження є те, що при аналізі комунікативних невдач, їх причин та виявлення елементів, котрі можуть вплинути на процес спілкування, важливо звертати увагу на прагматичний аспект, оскільки при будь-якій діалогічній взаємодії кожен із мовців обирає для себе оптимальний варіант комунікативної ролі, яка супроводжується певними можливостями та правилами поведінки [3, с.7]. Так, до прагматичних невдач можна віднести різні соціальні характеристики мовців, порушення етичних норм спілкування, зміну фізичного та емоційного стану спілкування, невдале використання невербальних жестів, неправильне трактування намірів комуніканта.

Відповідно до сфер комунікації виділяють групу комунікативних невдач пов'язаних із дитячим мовленням, взаємодією людини та комп'ютерних технологій, міжкультурним спілкуванням та розвитком комунікативних підходів в межах художнього тексту [3, с.8].

Відповідно до принципу мов критерію лінгвістичних рівнів, виділяють комунікативні невдачі, пов'язані із **фонетичними** (порушення орфоепічних норм та правил вимови), **морфологічними** (при вживанні експресивних модифікацій власних назв, при використанні дейктичних та субстантивованих слів), **лексичними** (вживання оказіоналізмів, вузькопрофільних слів, жаргонізмів іт.д., неврахування денотативної відповідності лексем, наявність омонімії лексичних значень) та **лексико-семантичними факторами**, представленими недостатнім вираженням змісту висловлювання, відсутністю преференціальної визначеності, мовною надлишковістю [3, с.8].

В основу концепції формулювання медіативної компетентності, важливим є особистий характер медіативної компетенції, зміщення акцентів щодо цілей та цінностей, соціальної взаємодії один з одним, що реалізується через комунікативну компетенцію медіатора [1, с. 57].

Комунікативна невдача провокаційного мовлення – це негативний результат процесу інформаційного обміну, коли реципієнт здогадується про істинні наміри та інтенції провокатора і, як наслідок, останній не досягає своєї комунікативної цілі. До причин виникнення комунікативних невдач, яких зазнає адресант-провокатор, належать, суб'єктивний фактор, небажання реципієнта ділитись певною інформацією; легковажне ставлення провокатора до комунікативної позиції реципієнта, до рівня його комунікативної компетенції, емоційного та психологічного стану, оскільки в процесі провокаційного спілкування можна натрапити як на необізнаного комуніканта, який просто може не володіти бажаною для провокатора інформацією, так і на значно вправнішого співрозмовника, і тоді провокація набуває зворотного характеру; не

чітко сформований стратегічний план, коли комунікант обирає хибні та неефективні способи мовленнєвого впливу [6, с. 499].

Так, дослідження типології помилок, які виникають у процесі примирення сторін, поділено на три групи: помилки, що виникають із загального контексту комунікативної події, помилки, пов'язані із змістом повідомлення та помилки, наближені до суджень, наприклад норми етикету чи непорозуміння. Найбільш поширеними у реалізації кризових переговорів є останні 2 групи, оскільки стосуються винного і можуть привести до зриву переговорів. З метою передбачити наслідки впливу цих помилок, запропоновано розглядати помилки, що стосуються добору якісних технік комунікації та помилок, які пов'язані із суб'єктивним змінити сприйняття однією із сторін роботи посередника.

Існує декілька підходів щодо способів виправлення комунікативних помилок. Зокрема, Н. Л Дордрехк у своїй роботі «Останні тенденції дискурсу та діалогу» пропонує в якості інструментів реакції на помилки використовувати такі форми відповіді як повторення, перефразування, зміна та спростування. Поряд із цим, інші науковці, такі як Дж. Реб, Б. Крей та інші, наполягають на застосуванні технік пояснення, вибачень, матеріальної компенсації. Однак всі техніки є надійними за конкретних обставин і важко імплементують у контекст перемовин.

Комунікативними виправленнями невдач в межах процесу переговорів можуть бути заперечення або спростування, ухиляння від відповідальності, зменшення образи в межах події, дії спрямовані на виправлення помилок. Так, якщо перші дві категорії спрямовані на зменшення ролі відповідальності, то інші – на ідею примирення через образи [10].

Таким чином, професійна компетентність посередника у процесі переговорів передбачає врахування як комунікативних, так і психологічних та інших профільних знань. Однак, важливим є те, що основу реалізації будь-яких намірів адресанта щодо адресата становлять комунікативні конструкції. Вживання правильних мовленнєвих інструментів дозволяє посереднику проводити ефективну комунікацію і навпаки, некомпетентне послуговування комунікативними прийомами може стати причиною появи комунікативних збоїв. Комунікативні помилки, або ж мовні девіації становлять собою комплексний корпус лінгвістичних та екстралінгвістичних компонентів, які реалізуються лише за умов неналежної співпраці між комунікантами і можуть бути вираженими як вербальними, так і невербальними засобами комунікації.

Подальші дослідження вбачаємо у вивченні трансформації мовних девіацій у категорію конфліктогенів, які можуть слугувати факторами ескалації міжособистісних конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ардовская Р.В. Сущность понятий «медиативная деятельность» и «медиативная компетентность» [Электронный ресурс] / Р.В. Ардовская // Труды СГА : ИЗД-ВО СГУ. – 2009. – №3. – С. 47-65. Режим доступа: http://www.edit.muh.ru/content/mag/trudy/03_2009/06.pdf
2. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики: учебник / Ф.С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ "Академія", 2009. – 376с. (Серія "Альма-матер")
3. Вечкина О. В. Коммуникативные неудачи в повседневном речевом общении: автореф. дис на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» [Электронный ресурс] / Ольга Владимировна Вечкина. – Саратов, 2010. – Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/kommunikativnye-neudachi-v-povsednevnom-rechevom-obschenii#ixzz522189g4><http://cheloveknauka.com/kommunikativnye-neudachi-v-povsednevnom-rechevom-obschenii>
4. Джунусалиева Г.Д., Ковальська Н.А. Комунікативні девіації в контексті теорії мовної комунікації Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов. – 2011. – Вип. 6. – С. 68-71.
5. Кларк Г. Г. Слушающие и речевой акт / Кларк Г. Г., Карлсон Т. Б.; пер. с англ. Н. И. Лауфер // Новое в зарубежной лингвистике [под общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 270-321.
6. Мельник І.В. Причини комунікативних невдач провокаційного мовлення // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць / відп. ред. А.Д. Белова. – К., 2013. – Вип. 46. – Ч. 2. – С. 497- 506.
7. Пронина Е. В. Психологические основы медиации: новый способ решения проблем : учеб. пособие [Электронный ресурс] / Е. В. Пронина, С. Ю. Попова (Смолик); Владим. гос. ун-т им. А. Г. и Н. Г. Столетовых. – Владимир : Изд-во ВлГУ, 2016. – 84 с. – Режим доступа: <http://e.lib.vlsu.ru/bitstream/123456789/5127/1/01549.pdf>
8. Смирнова М Н. Коммуникативные неудачи в неофициальном диалоге :На материале английского языка: дис. канд. филол. наук: 10.02.04 [Электронный ресурс] / Смирнова Марина Николаевна. – Москва, 2003. – 165 с. – Режим доступа: [http://www.dissercat.com/content/kommunikativnye-neudachi-v-neofitsialnom-dialoge-na-materiale-angliiskogo-yazyka](http://www.dissercat.com/content/kommunikativnye-neudachi-v-neofitsialnom-dialoge-na-materiale-angliiskogo-yazyka#ixzz523FUXsEr)
<http://www.dissercat.com/content/kommunikativnye-neudachi-v-neofitsialnom-dialoge-na-materiale-angliiskogo-yazyka>
9. Яшенкова О.В. Основы теории мовної комунікації: навч. посіб. / О.В. Яшенкова. – К.: ВЦ "Академія", 2010. – 312 с. (Серія "Альма-матер")
10. Oostinga M. S. D. An error is feedback?: the experience of communication error management in crisis negotiations [Electronic resource] / Miriam S. D. Oostinga // Police Practice and Research. – 2017. P. 17-30. – Code Mode: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15614263.2017.1326007>

REFERENCES

1. Ardovskaia, Raisa. "Sushchnost poniatii "mediativnaia deiatelnost" i mediativnaia kompetentnost." Trudy SGA 3 (2009): 47-65. http://www.edit.muh.ru/content/mag/trudy/03_2009/06.
2. Batsevych Florii. Osnovy komunikativnoi lingvistyky: pidruchnyk. 2-d ed., Kyiv: PC "Akademiia", 2009.
3. Vechkina, Olga. „Kommunikativnye neudachi v povsednevnom rechevom obschenii.“ Aftoref.dis.kand.philol.nauk, Saratov (2010).
4. Dzhunusaliiieva, Galina, and Natalia Kovalska. "Komunikativni deviatсии v konteksti teorii movnoi komunikatsii." Suchasni tendentsii rozvytku mov 6 (2011): 68-71.

5. Clark, G. , and T. Carlson “Slushaiushchiie i rechevoi akt.” Novoie v zarubezhnoi lingvistike, per. s angl. N.I. Laufer, pod. obsh. red. B. Gorodetskogo. M.: Progress (1986): 270-321.
6. Melnyk, Iryna. “Prychyny komunikatyvnyh nevdach u prova-katsiinomu movlenni.” Movni i kontseptualni kartyny svitu 46 (2013): 497-506.
7. Pronina, Elena. Psikhologicheskiie osnovy mediatsii: novyi sposob resheniia problem: ucheb. posobiie. Vladimir: Izd-vo VIGU, 2016.
8. Smirnova, Marina. “Komunikativnyie neudachi v neofitsial-nom dialoge: na materiale angliiskogo yazyka“. Dis. kand. phil. nauk, Moskva, 2003.
9. Yashchenkova, Olga. Osnovy teorii movnoii komunikatsii: navch. posib. Kyiv: PC “Akademiia“, 2010.

Language deviations as the criterion of communicative competence of negotiator

A. L. Chornii

Abstract. The article deals with the notion of language deviation that can be represented as a communicative error within a dialogue. The actuality of the article is caused by the necessity to deep into the features of the communicative errors and their classification in order to predict actual communicative strategies for overcoming communicative mistakes in the process of negotiation. Essential part in correcting communicative errors denotes to the communicative tactics such as repetition, paraphrasing, contradiction, explanation and apologizing. Such techniques realize both corrective and preventative functions in communication.

Keywords: *language deviation, communicative mistake, communicative error, communicative competence of a mediator.*

Языковые девиации как критерий коммуникативной компетентности посредника

А. Л. Чорний

Аннотация. В статье рассмотрено понятие языковой девиации, как результат неуспешной коммуникации. Проанализировано исследование классификаций коммуникативных неудач собеседников в процессе общения. Рассмотрено лингвистические аспекты определения коммуникативной ошибки в рамках взаимодействия и проблемы декодирования языкового кода. Проанализировано языковую составляющую медиативной компетенции медиатора, особенности лингвистической девиации в профессиональной деятельности посредника.

Ключевые слова: *языковая девиация, коммуникативная неудача, коммуникативная ошибка, коммуникативный сбой, коммуникативная компетентность посредника.*

Функційно-стилістичне навантаження порівняльних конструкцій у творах Надійки Гербіш

О. М. Донік

Кафедра українського мовознавства і прикладної лінгвістики, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Corresponding author. E-mail kvitkao@ukr.net

Paper received 27.01.18; Revised 03.01.18; Accepted for publication 05.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-04>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню функційно-стилістичного навантаження порівняльних конструкцій у творах Надійки Гербіш. У контексті лінгвостилістики обґрунтовано розуміння порівняння як вислову, у якому уявлення про зображуваний предмет конкретизоване через зіставлення його з іншим предметом, таким, що містить у собі необхідні ознаки в більш концентрованому вияві. Окреслено діапазон репрезентованих зіставлювальних понять, продемонстровано оцінне та характерологічне значення порівняльних одиниць. Акцентовано на тому, що порівняльні конструкції як один із засобів вираження авторської модальності дають змогу відтворити емоційний і психічний стан героя за певних обставин, описати природу, приміщення, бакалійні вироби та ін. Зафіксовані порівняльні конструкції-фразеологізми засвідчують багатство мови письменниці та її майстерність у відображенні українського колориту.

Ключові слова: порівняння, порівняльна конструкція, функційно-стилістичне навантаження, порівняльні сполучники, Надійка Гербіш.

Постановка проблеми. У дослідженнях природи феномену порівняння, як і його лінгвістичного статусу, є надзвичайно багато суперечностей і різнотлумачень, що зумовлено об'єктивною складністю цього мовного явища. Особливо дискусійні думки вчених про лінгвальний статус порівняльних конструкцій, з'ясування синтаксичної природи та специфіки семантико-синтаксичного функціонування формальних показників порівняльних відношень – порівняльних сполучників, стилістичний потенціал порівняльних одиниць тощо. Залишаються невисвітленими деякі питання, пов'язані з вивченням особливостей функціонування порівняльних конструкцій у художньому дискурсі, що й зумовлює **актуальність** нашого наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці запропоновано різні підходи до вивчення порівняння, установа його лінгвальної та нелінгвальної суті. Погляди науковців на структуру, семантику й функції порівняльних конструкцій не завжди узгоджені й нерідко суперечать один одному, що свідчить про відсутність загальноприйнятої концепції порівняння.

В україністиці означена проблема має потужну дослідницьку запотребованість, а саме: складнопідрядні порівняльні речення зі сполучним елементом як проаналізовані в дисертації М. І. Вихристюк [1]; комплексний опис сполучників сучасної української мови, зокрема й порівняльних засобів, представлений у Граматичному словникові та в монографії К. Г. Городенської [3; 4]; формально-граматичній природі порівняльних конструкцій присвячена монографія І. К. Кучеренка [8]; структурно-семантичний опис складнопідрядних порівняльних речень зроблено в дисертації М. С. Заборної [7]; типи складнопідрядних речень із підрядними прикомпаративними, уведені сполучником *ніж* / *як* (у значенні *ніж*), проаналізовані В. Г. Мараховською [9]; функційно-семантичний опис категорії порівняння представлений у дисертації Н. П. Шаповалової [14]; порівняльні конструкції в межах простого речення проаналізовані Л. В. Прокопчук [12]; порівняння як стилістичний компонент художнього тексту було об'єктом уваги Г. Я. Довженко [5; 6] та Л. В. Голоюх [2]; синкретичні

порівняльні конструкції потрапили в поле зору Л. В. Шитик [15] та ін. Попри це проблема аналізу категорії порівняння остаточно не розв'язана, оскільки на кожному етапі наукового пізнання з'являються нові аспекти її опису.

Мета статті полягає в дослідженні функційно-стилістичного навантаження порівняльних конструкцій у творах Надійки Гербіш «Теплі історії до кави», «Теплі історії до шоколаду», «Теплі історії про дива коханих і рідних» та «Художниця».

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті лінгвостилістики кваліфікують порівняння як вислів, у якому уявлення про зображуваний предмет конкретизоване через зіставлення його з іншим предметом, таким, що містить у собі необхідні для конкретизації уявлення ознаки в більш концентрованому вияві, тобто порівняння – це тропеїчна фігура, у якій мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передано через найхарактерніші ознаки, що органічно властиві іншим [10, с. 259].

У романі «Теплі історії про дива коханих і рідних» Надійка Гербіш уживає порівняльні конструкції, що вказують на подібність об'єкта зображення та зображуваного за їхніми характерними ознаками, напр.: *Казковий сивий ліс із височенними ялинами, м'яка, наче килим, трава під ногами*. Характерна ознака трави – м'якість – робить її схожою на килим, а порівняльні відношення в цьому випадку виражені за допомогою порівняльного сполучника *наче*. У реченні *Звук тертки, об яку її [каву] натирають, аби насипати у філіжанку, наче скрипка, співає мелодію насолоди* авторка зображує звук тертки, такий ніжний і приємний, що нагадує звучання скрипки, і використовує порівняльний сполучник *наче*.

Про місце порівнянь і важливість їх у стилістичній системі мови можна судити зі слів О. О. Потебні: «Сам процес пізнання є процес порівняння» [11, с. 255]. За допомогою стилістичного прийому порівняння не лише фіксують елементи картини світу, подібно до інших мовних одиниць, а й демонструють їх формування.

Порівняння є динамічною моделлю й гнучким способом репрезентації змісту, а тому воно покладене в основу багатьох образних засобів мови. Це синкрети-

чне явище, оскільки перебуває на межі між тропеїчними і нетропеїчними стилістичними прийомами й виконує дві основні стилістичні функції – пізнання (когнітивну) та впливу (прагматичну).

Зіставлення різних предметів завжди передбачає наявність чийогось погляду, тобто порівняння містить думку, оцінку конкретної особи. Воно нерозривно пов'язане з ціннісною картиною світу, а його аналіз дає змогу виявити місце тих чи тих об'єктів у мовній картині світу. Індивідуальний досвід людини тісно пов'язаний з уявленням про «добро» і «зло», «погане» і «добре», «гарне» і «погане», що вводить у змістову структуру компаративної конструкції такі компоненти, як оцінність, експресивність, емоційність [13].

У творах Надійки Гербіш порівняльні конструкції виконують низку своєрідних стилістичних функцій. Насамперед вони є важливим характерологічним засобом, напр.: *Вона [бабуся] вже не говорила чітко, як тоді, коли кликала мене; вона шамкала, шипіла, наче змія, і щойно я з переляку зачепився штаниною за кілок, покликкала злодія.* (конструкція **наче змія** вказує на схожість бабусі зі змією за наявністю характерної риси – шипіння); *Велике місто виглядало з-за котрогось мальовничого пагорба, і Віра якось підсвідомо згорталася в клубочок, затуляла краще шию шарфиком і виставляла голочки, наче їжачок* (порівняння вказує на непростий характер дівчини); *Він не схожий на велетня, але коло нього так невимовно затишно, неначе він собою може затулити всі вітри світу* (порівняльна конструкція описово називає рису характеру героя – доброту); *І він винувато всміхнеться, ніби хлопчак.* (авторка акцентує на сором'язливості героя).

Порівняльні конструкції дають змогу відтворити емоційний і психічний стан героя за певних обставин, напр.: *Здається, що душа обвуглюється та чорніє, а з ним мені нестерпно, наче шхуна тоне у штормових хвилях; Дмитро підняв очі на Неждану, і вона, немов несамовита, кинулася на нього* (порівняльні конструкції **наче шхуна тоне у штормових хвилях** та **немов несамовита** вказують на емоційне напруження героїні); *У нього сиве волосся, сіро-блакитні, ніби вицвілі, очі й м'яка, трохи втомлена, усмішка* (у формі порівняння описано світлий колір очей); *...Агнесі хотілося підстрибувати від радості, але вона лише дріботіла маленькими ритмічними крочками, уявляючи, наче танцює вальс* (порівняльна конструкція вказує на емоційно-піднесений стан дівчини); *Якийсь дивний трепет відчула всередині. Подібно до того, як юна діва дізнається про те, що її запрошено на перше побачення* (зображено стан ейфорії, збудження дівчини); *Хлопця, високого, худорлявого блондина, який зупинився, наче вкопаний, спостерігаючи за цим беззахисним маленьким створінням...* (порівняння засвідчує, що хлопець переживає сильні емоції, які не дають йому змоги навіть поворухнутися); *У такі моменти хочеться щемливо затупати ногами й вимагати, вимагати, наче мала дитина біля магазину іграшок* (порівняльна конструкція є виразником психічного стану героя, що нагадує поведінку дитини, коли вона дуже хоче щось отримати); *– Тато приїхав... – і її слабенький голосок погас десь у грудях, придушений тремтінням, що пробігло тілом, ніби*

електричний струм (порівняння **ніби електричний струм** передає сильне емоційне збудження героїні).

Надійка Гербіш активно послуговується порівняльними конструкціями для створення різних описів, напр.: *Весело всміхаючись, вони утрамбувалися до нього в салон, немов івасі до консервної банки, і попросили відвезти їх у центр; Вона зотліла, наче жовта церковна свічка, згоріла, як іскра, що летить догори і губиться десь у просторі, стає нічим, зникає, розтворюється у абсурдності життя; Ці найболочіші згадки, неначе ножем, крять зсередины; ...Мабуть, не варто шкодувати об'ємів, адже руки, наче крила, дані нам для цього; Ця метушня дуже контрастує з тихою музикою, що лунає, й аскетичним обличчям дєрвіша, який крутиться довкола й довкола, немов дзига; За вікном були жовті ліхтарі чужих міст і містечок – як оті круглі повітряні кулі, припнуті до міських алей – і волога бруківка, що миготіла, наче старе кіно із затертої трохи плівки.*

Серед описових конструкцій трапляються описи приміщення, напр.: *Я аж тепер зауважую, які низенькі тут столики й стільчики – немов у дитячому садочку.*

Вдало письменниця використовує порівняння для опису бакалійних виробів, напр.: *...Пухка пінка, наче хмаринки із запахом гіркового шоколаду, гіркувато-солодка кава з яблучним струдлем смакували чудово; Вона пекла кекси й торти, плячки й пиріжки, всі неодмінно прикрашаючи, неначе то були дебютантки на королівському балу, а не просто солодоці; Напій смакує, наче музика зі східними прянощами.*

За допомогою порівняльних конструкцій письменниця майстерно описує природу, напр.: *Так, осінь уже встигла непомітно підкрастися зі своїми барвами, з вітром і ранніми заморозками, що срібною сивиною вкривали втомлені трави, з танцями листків, які зривалися, випурхували з дерев, мов налякані багрянні метелики, та ось із такими сонячно-дошовими ранками; А був ще ж дощик тихенький-тихенький, теплий, як весняне сонечко, падав просто з неба і неначе вибачався за кожну зронену на нас краплинку, а колось прийшов дощик-забіяка і понадламував мамині улюблені хризантеми, пошурхотів листочками, подув у труби та ще курей полякав – і побіг куди знав; Над нами висіло добре й щире небо, хвилі, немов білі баранці, буцали берег, про щось кричали чайки в височині; Але як же чудово, коли все таке білосніжне, ніби вкрите збитими вершиками! Сніг, наче біле полотно, на якому уява вимальовує свої казки.*

У своїх творах письменниця репрезентує порівняльні конструкції, що містять фразеологічні одиниці, напр.: *Рушник і десять доларів – такі краще, ніж дірка від бублика; Неждана драгувалася, як людина, яка ніяк не може згадати потрібне їй слово, те, що тільки-но крутилося на язичі, а потім ніби з водою стекло.* Різноманіттям цих порівняльних конструкцій авторка демонструє багатство української мови.

Виразне оцінне й експресивне значення мають й інші порівняння: *Мілана потягнулася до смішного, круглого й жовтого, наче курчатко, годинника й натиснула на кнопку, а тоді швидко сховала назад руку під теплу ковдру, зручно вмостила й збиралася знову заснути...; Твій погляд увірвався, наче різко*

відсічений ножем; Коли дві руки надійно, ніжно, тепло й щиро, наче крильми, охоплюють тебе. Такі й подібні порівняльні конструкції мають оцінне значення й образно передають думки та емоції авторки чи героїв творів у певних ситуаціях.

Отже, у текстах романів Надійки Гербіш порівняльні конструкції репрезентують широкий діапазон зіставлюваних понять і демонструють оцінне та характерологічне значення. Використовуючи різні за семантикою і структурою порівняльні одиниці як один із засобів вираження авторської модальності, письменниця яскраво відтворює події, зображує предмети і явища. Порівняльні конструкції дають змогу чітко й

недвозначно окреслити характери персонажів, вони лежать в основі багатьох описів (особливо колоритними й непересічними є портрети героїв, описи природи, приміщень, бакалійних виробів), відображають емоційний та психічний стан героїв. Численними є порівняльні конструкції-фразеологізми, що засвідчують багатство мови письменниці та її майстерність у відображенні українського колориту. Загалом окреслена проблема прогнозує широкий спектр дослідження порівняльних конструкцій у проекції на інші функційні та індивідуальні стилі, що й уможливило перспективу подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выхристюк М. И. Сложноподчиненные предложения с соединительным элементом «як» в современном украинском литературном языке (дополнительные, обстоятельственные, взаимопридаточные предложения): автореф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Украинский язык» / М. И. Выхристюк; Львовский ун-т. – Львов, 1963. – 20 с.
2. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози): дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Голоюх; НАН України; Інститут укр. мови. – К.: Наук. думка, 1996. – 225 с.
3. Городенська К. Г. Граматичний словник української мови: Сполучники. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 340 с.
4. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови: монографія / К. Г. Городенська. – К.: Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 208 с.
5. Довженко Г. Я. Неповні підрядні речення і другорядні члени речення, виражені порівняльними конструкціями / Г. Я. Довженко // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 6. – С. 31–35.
6. Довженко Г. Я. Порівняння у простому реченні сучасної української мови / Г. Я. Довженко // Синтаксична будова української мови. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 52–68.
7. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. С. Заборна; Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків: Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 18 с.
8. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики / І. К. Кучеренко. – К.: Молодь, 1959. – 108 с.
9. Мараховська В. Г. Типи складнопідрядних речень з підрядними прикомпаративними: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Г. Мараховська; Запорізький державний університет. – Запоріжжя, 1998. – 23 с.
10. Назарян А. Г. Устойчивые сравнения французского языка с примерами, переводом и эквивалентами в русском языке: справ. пособие / А. Г. Назарян. – М.: Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 1998. – 334 с.
11. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / О. О. Потебня. – М.: УДН Академия, 1968. – Т. 3. – 541 с.
12. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Прокопчук; НАН України; Ін-т укр. мови. – К., 2000. – 18 с.
13. Рошко С. М. Формально-граматична та функціонально-семантична структура порівняльних синтаксем і підрядних речень у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. М. Рошко; Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2001. – 21 с.
14. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. П. Шаповалова; Дніпропетр. держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1998. – 16 с.
15. Шитик Л. В. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові: монографія / Л. В. Шитик. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2014. – 474 с.

REFERENCES

1. Vykhristyuk, M. I. Complexed proposals with the connecting element «як» in the modern Ukrainian literary language (additional, substantive, mutually acceptable sentences): Synopsis of the dissertation for a candidate degree in philology: 10.02.01 «Ukrainian language». Lviv, 1963, 20 p.
2. Goloyh, L. V. Comparison as a structural-stylistic component of the artistic text (based on the material of contemporary Ukrainian historical prose): Synopsis of the dissertation for a candidate degree in philology: 10.02.01 «Ukrainian language». Kyiv, 1996, 225 p.
3. Gorodenska, K. G. Grammar Dictionary of the Ukrainian Language: Connections. Kherson: KDU Publishing House, 2007, 340 p.
4. Gorodenska, K. G. Connections of the Ukrainian Literary Language: monograph. Kyiv, 2010, 208 p.
5. Dovzhenko, G. Ya. Incomplete subordinate sentences and minor members of the sentence, expressed by comparative constructions // Ukrainian language and literature at school. 1973. N 6. P. 31–35.
6. Dovzhenko, G. Ya. Comparison in a Simple sentences of Modern Ukrainian Language // Syntactic Structure of the Ukrainian Language. Kyiv, 1968. P. 52–68.
7. Zaoborna, M. S. Sophisticated comparative sentences in modern Ukrainian language: author's abstract: Synopsis of the dissertation for a candidate degree in philology: 10. 02.01 «Ukrainian language». Kharkiv, 1997, 18 p.
8. Kucherenko, I. K. Comparative structures of language in the light of grammar. Kyiv: Youth. 1959. 108 p.
9. Marahovska, V. G. Types of complex sentences with subcomparative subordinates: author's abstract. Synopsis of the dissertation for a candidate degree in philology: 10.02.01 «Ukrainian language». Zaporizhzhya, 1998, 23 p.

10. Nazaryan, A. G. Stable comparisons of the French language with examples, translations and equivalents in Russian. Moscow, 1998, 334 p.
11. Potebnya, A. A. From notes on Russian grammar. Moscow, 1968. T. 3, 541 p.
12. Prokopchuk, L. V. Category of comparison and its expression in the structure of a simple sentence: Synopsis of the dissertation for a candidate degree in philology : 10. 02.01 «Ukrainian language». Kyiv, 2000, 18 p.
13. Shapovalova, N. P. Functional-semantic status of comparative constructions in modern Ukrainian language: Synopsis of the dissertation for a candidate degree in philology : 10.02.01 «Ukrainian language». Dnipropetrovsk, 1998, 16 p.
14. Shytyk, L. V. Synchronous Transition of Syntactic Units in the Ukrainian Literary Language: monograph. Cherkasy, 2014, 474 p.

Functional-stylistic emphasis in the comparative constructions in the works by Nadiika Gerbish

O. M. Donik

Abstract. The article is devoted to the study of the functional-stylistic emphasis in the comparative constructions in the works by Nadiika Gerbish. The nature of comparison as a statement is substantiated in the context of linguistic stylistics in which the representation of the depicted subject is specified by comparing it to another subject that contains the necessary features in a more concentrated expression. The range of represented comparative concepts is outlined; the estimated and characterological significance of the comparative units is demonstrated. The emphasis is placed on the fact that comparative constructions as one of the means of expressing author's modality allow to recreate the emotional and mental state of the character under certain circumstances, to describe the nature, premises, groceries, etc. The identified comparative idiomatic structures prove the writer's diversified language and skills in reflecting Ukrainian cultural flair.

Keywords: *comparison, comparative construction, function-stylistic emphasis, comparative connectors, Nadiika Gerbish.*

Функционально-стилистическая нагрузка сравнительных конструкций в произведениях Нади Гербиш

O. M. Donik

Аннотация. Статья посвящена исследованию функционально-стилистической нагрузки сравнительных конструкций в произведениях Нади Гербиш. В контексте лингвостилистики обосновано понимание сравнения как высказывания, в котором представление об изображаемом предмете конкретизировано через сопоставление его с другим предметом, содержащим в себе необходимые признаки в более концентрированном проявлении. Определен диапазон представленных сопоставимых понятий, продемонстрировано оценочное и характерологическое значение сравнительных единиц. Акцент сделан на то, что сравнительные конструкции как одно из средств выражения авторской модальности позволяют воссоздать эмоциональное и психическое состояние героя при определенных обстоятельствах, описать природу, помещения, бакалейные изделия и др. Отмечены сравнительные конструкции-фразеологизмы, которые свидетельствуют о богатстве языка писательницы и ее мастерстве в отображении украинского колорита.

Ключевые слова: *сравнение, сравнительная конструкция, функционально-стилистическая нагрузка, сравнительные союзы, Нади Гербиш.*

Розвиток поетичної норми німецьких віршованих текстів у XVIII столітті

Н. Г. Ходаковська

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: khodakn@gmail.com

Paper received 24.01.18; Revised 26.01.18; Accepted for publication 28.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-05>

Анотація. Стаття присвячена еволюції поетичної норми німецьких віршованих текстів епохи Просвітництва, яка досягла свого розквіту в XVIII столітті. Вплив німецьких віршованих текстів на поетичну норму визначається загальними умовами розвитку літературних норм у дану епоху, індивідуальною мовотворчою практикою та індивідуальними уподобаннями поетів, новим баченням й розумінням норми у її новому часовому й естетичному вимірі.

Ключові слова: німецька поезія, поетична норма, віршований текст, класицизм, рококо, епоха Просвітництва.

Вступ. Вивчення природи мовної норми є однією із складних проблем, яка залишається актуальною і сьогодні, оскільки поняття норми тісно пов'язано з розвитком суспільства, удосконаленням літературної норми. Багатоаспектність цієї проблеми визначається різними чинниками: об'єктивно-історичними, культурно-соціальними та лінгвістичними. У трактуванні поняття норми існує два підходи: структурно-системний (Ф. де Соссюр, Л. Ельмслев, Е. Косеріу) і функціональний (Г. О. Винокур, Б. Гавранек, С. І. Ожегов). В рамках структурно-системного підходу норма розуміється як корелят системи, до того ж поняття норми входить в ряд загальнотеоретичних понять, що позначають основні аспекти мовної діяльності. В рамках функціонального підходу в працях із стилістики і культури мовлення поняття про норму розглядається як явище функціонального плану, що регулює закономірності використання мовних одиниць у мовленні. Таким чином, функціональна норма налаштовує внутрішньосистемні відношення, тримає функціональні можливості системи в певних межах, не має універсального характеру, вона індивідуальна. В світлі даного підходу виділяється поетична норма. Під **поетичною нормою** ми розуміємо спосіб добору і естетичною організації мовних засобів у поетичному мовленні майстрів художнього слова у певний період розвитку літературної мови.

Услід за Ю. М. Лотманом віршований текст ми розглядаємо «як ритмічну послідовність окремих слів (знаків), об'єднаних автором у результаті художньої імпровізації» [6, с. 116], який підпорядковується всім правилам мови, але має певні обмеження: «вимоги дотримання метро-ритмічної норми, організованість на фонологічному, римованому, лексичному та ідейно-композиційному рівнях» [6, с. 45-46].

Короткий огляд публікацій. Вчення про поетичну норму віршованих текстів було розроблено насамперед у наукових працях С. Я. Єрмоленко, Г. М. Сюті, Л. О. Ставицької, Н. М. Сологуб та ін., які розглядають зазначене поняття з урахуванням зовнішньолінгвальних (специфіка доби, культурні потреби суспільства та ін.) і внутрішньолінгвальних (норми слововживання, стан розвитку літературної мови тощо) чинників, із оперттям на стильові та ідіолектні норми [8, с. 119]. Феномен норми представлено в наукових дослідженнях О. М. Кожина, М. М. Кожині, В. П. Москвіна, Н. М. Разінкіної, О. Г. Ревзіної, Л. Г. Лузіної та ін. На сучасні дослідження поетичної норми німецьких віршованих текстів значно вплинули роботи В. Кюльмана (лірика бароко), Ю. Х. Петерсена (поетична мовна автономія 18 ст.), О. Крамера (поезія Просвітництва), К. Мангера (поезія бароко), Е. Ромера, Х. Г. Кемпера (анакреонтичне Просвітництво), У. К. Кетельсона (поезія природи) та

ін..

Метою розвідки є виокремлення і систематизація факторів становлення поетичної норми німецьких віршованих текстів епохи Просвітництва.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалом дослідження послужили німецькомовні віршовані тексти Ф. Г. Клопштока, Й. Х. Гюнтера, Й. В. фон Гете, Ф. Шиллера, які на нашу думку найкраще представляють поезію доби Просвітництва. Основним методом дослідження обрано порівняльно-історичний метод для виявлення закономірностей розвитку поезії XVIII століття. Метод лінгвостилістичного аналізу застосовується для встановлення внутрішньомовних та позамовних чинників становлення поетичної норми віршованих текстів епохи Просвітництва.

Виклад основного матеріалу. Мовотворчість відомих поетів / письменників складають основу формування літературної мови з її кодифікованою літературною нормою. Тому повний національний лексикон як джерело кодифікації літературної норми орієнтується на їх мовну практику.

Поетичну норму віршованих текстів доби Просвітництва ми розглядаємо з урахуванням зовнішньомовних (суспільно-історичні, соціальні, культурні, етнічні, просторово-географічні орієнтири суспільства) і внутрішньомовних (норми словотворення, становище мови в суспільстві, рівень розвитку функціональних стилів і т. д.) факторів, враховуючи ідіолектні норми. Г. О. Винокур зазначав, «в своїх найбільш творчих зразках індивідуальна мова письменників не тільки не суперечить природному ідеалу мовної норми, але навіть більше: виявляє властивості цієї норми найбільш досконало» [3, с. 41].

Просвітництво було рухом загальноєвропейським, у XVIII ст. воно поступово охопило всі країни континенту, але проявлялося в них із різною масштабністю й радикальністю, що залежало, насамперед, від соціально-політичного становища тієї або іншої країни [4, с. 308].

У Німеччині XVIII ст. просвітницький рух проходив у надзвичайно складних соціально-політичних умовах. Розвиток буржуазних стосунків затримувався економічною відсталістю та феодальною роздробленістю держави. Формально Німеччина була у складі Священної Римської імперії, державні інститути якої давно втратили свою життєдіяльність. Численні німецькі князівства і імперські міста становили невеликі монархії, що мали свої власні закони. У кожному із князівств панувала патріархальна форма абсолютизму, яка позбавляла бюргерів і селян будь-яких прав. Зрештою Німеччина була віддалена від світових торговельних центрів, що і спричинило зубожіння країни. Усе це визначило характер німецького Просвітництва, який відзначився більшою

умоглядністю, ніж в Англії або Франції. Німецькі просвітники ґрунтовно вивчали історичні, філософські, релігійні та культурні питання.

Теза про вплив поетів і письменників на формування літературної мови, усталення її норм становить стрижень сучасної історико-мовної та лінгвопоетичної концепції «В епоху розквіту художньої літератури кращі її зразки ніби «працювали на теорію», допомагали їй сформулювати «вимоги» до літературної мови» [2, с. 55]. Осмислюючи це твердження, ми звертаємося до мовних та мовотворчих особливостей найвідоміших поетів епохи Просвітництва. Вплив поетів на становлення поетичної норми особливо помітний в переломні епохи формування національної культури, з якими пов'язані знакові періоди вияву етносвідомості, що з ними безпосередньо корелюють етапи становлення й інтенсивного розвитку національної мови [5, с. 49]. Видатні поети є не тільки творцями поетичних віршів, а й мовотворцями, вони формують нове бачення й розуміння норми у її новому часовому й естетичному вимірі.

Художня парадигма XVIII ст. характеризується надзвичайною складністю і різноманітністю, взаємодією різних художніх напрямків, частина з яких була успадкована з XVII ст., що свідчить про нерозривний зв'язок епох. Нове завжди з'являється із старого, поступово народжується в ньому, враховує і переосмислює його досвід. Найчастіше давнє зазнає перетворень, подібне сталося з бароко і класицизмом, які не тільки розвивались як раніше, але й видозмінювалися. До них долучилися художні напрямки і стилі, спричинені епохою Просвітництва. Головними художніми напрямками епохи стали: **просвітницький класицизм, рококо, сентименталізм**.

Просвітницький класицизм тяжіє більш до оцінки власної естетики як «істинного стилю», в якому ще більше посилюється прагнення до упорядкування, злагоженості, пропорційності, до пошуків закономірностей, притаманних «правильному мистецтву». Вищезазначене спричиняє появу в XVIII ст. естетики – як науки. Німецький вчений А. Г. Баумгартен у своїй праці «Естетика» (*Aesthetica*) надав слову «естетика» сучасного розуміння «наука про прекрасне, про закономірності мистецтва і художню творчість» [7, с. 15].

Новим художнім напрямком стало **рококо**, яке було одним із основних стилів XVIII ст. Рококо достатньо вагомо представлено поетичними віршами Й. Х. Гюнтера (раннє рококо); творчістю Ф. фон Хагедорна, працями поетів-анакреонтиків І. В. Глейма, І. П. Уца, І. Г. Геца (зріле рококо); віршованими текстами К. М. Вланда, лірикою Ф. Г. Клопштока, ранньою творчістю Й. В. Гете (зріле і пізнє рококо).

Важливо підкреслити, що ще одним важливим художнім напрямком XVIII ст., спричиненим насамперед духом просвітництва, став **сентименталізм**. У Німеччині перші тенденції чутливого (сентиментального) стилю можна помітити в естетиці швейцарсько-німецьких критиків І. Я. Бодмера і І. Я. Брейтінгера, у творчості швейцарсько-німецького поета А. фон Халера (Галера), які захищали право поета на поетичну фантазію. Особливості сентименталізму яскраво представлені у творчості К. Ф. Геллерта та в поезії Ф. Г. Клопштока. У 1770-і роки виникає особливий варіант німецького сентименталізму – **штюрмерська література**, результат творчості учасників руху «Бурі і натиску» (Й. В. Гете і Ф. Шиллер).

Всі три основних напрямків епохи Просвітництва – **просвітницький класицизм, рококо, сентименталізм** – розвиваються протягом всього XVIII ст., активно взаємодіють між собою.

Найяскравішою особою на небосхилі німецької поезії перехідного періоду був **Йоганн Християн Гюнтер** (*Johann Christian Günther*), у ранніх віршованих текстах якого сконцентровані важливі моменти його лірики: кохання, розлука, самотність, протистояння ворожому світу, передчуття гіркої долі і одночасно надія на гармонію і спокій. Складна гама почуттів представлена достатньо простою мовою: «*Die Liebe weckt an diesem Morgen / Den Kummer der verliebten Sorgen / Mit mir gar zeitig wieder auf, / Die Seuffzer wachen in dem Munde, / Die Thränen suchen aus dem Grunde / Des Hertzens ihren alten Lauff*» [7, с. 39]. Одним з найкращих його віршованих текстів вважається «Похвала зимі» (*Lob des Winters*), в якому поет, навмисно відмовляючись від високого стилю і від рис барочної оди, прославляє улюблену ним зиму «*Drum stimmt die Liebe mit mir ein: / Der Winter soll mein Frühling sein*», за прості задоволення, які вона несе людині «*Er kann mit Most und Äpfeln laben, / Er stärkt den Leib und hilft der Kur*», – за те, що на морозному повітрі ароматніше тютюн «*Der Knaster schmeckt bei kaltem Wetter / Noch halb so kräftig und so rein*», азартніше полювання «*Die Jagd ergötzt der Erden Götter*», за те, що довгими зимовими вечорами є більше часу для написання віршів «*Der freien Künste Ruhm und Preis / Erhebt sich durch den Winterfleiß*» [7, с. 39-40].

Найбільш послідовним утіленням теорії класицизму була творчість **Фрідріха Готліба Клопштока** (*Friedrich Gottlieb Klopstock*). Й. В. Гете писав, що «неминуче настане час, коли поетичний геній усвідомить, створить для себе відповідні умови і покладе початок своїй незалежності і гідності. У Ф. Г. Клопштока поєдналось все для початку такої епохи» [12, с. 334-335]. Саме він створив нову за розмірами ліричну епопею, особливі жанрові модифікації оди і філософського гімну, пов'язав їх із специфічними ритмічними структурами і наповнив їх особливою семантикою. Крім цього Ф. Г. Клопшток розширив тематичне коло німецької ліричної поезії, змінив старі і ввів нові тематичні пласти і історично нові образи і мотиви, кардинально змінивши її стилістику [7, с. 67-68]. Його поема «Месіада» (*Die Messiade*) стала шедевром класицизму, написана гекзаметром, яким пізніше скористався Й. В. Гете. «Месіада» не стільки епос, скільки гімн «врятованому людству». Уперше в німецькій поезії Ф. Г. Клопшток відмовляється від рими, для надання поемі урочистого звучання. У змісті поеми автор органічно поєднав три культурні і мовні стихії: Біблію, стилістику і образність; світ античної поезії; історичне минуле Німеччини і її сучасне. Ліричний характер художнього таланту Ф. Г. Клопштока найбільш повно розкривається в його одах «До моїх друзів» (*An meine Freunde*), «Цюрихське озеро» (*Der Zürchersee*) та ін. Ода «До моїх друзів» визначає провідну проблематику творчості Ф. Г. Клопштока. В її ритмічній структурі розпізнаються строфічні розміри еолійської силабометрики (алкієва строфа). Поет експериментує не тільки з алкієвою, але й з сапфічною, асклепіадовою строфами та створює на їх основі свої власні варіації, що було незвичним для тогочасної німецької поезії. Асклепіадовою строфою написана відома ода «Цюрихське озеро», де у єдиному потоці думок і почуттів зливається захоплення весняною природою, ушлявлення дружби, кохан-

ня, творчості: «*Süß ist, fröhlicher Lenz, deiner Begeisterung Hauch, / Wenn die Flur dich gebiert, wenn sich dein Odem sanft / In der Jünglinge Herzen, / Und die Herzen der Mädchen gießt*» [10, с. 76]. Ф. Г. Клопшток виступив також як новатор поетичної мови, він вважав, що поетична мова повинна бути не тільки експресивною, лірично-схвильованою, емоційно-забарвленою, але й інтелектуальною. Поетична мова не повинна відставати від стрімкої думки, від буремного почуття, а для цього необхідні слова «більш виражальної сили». Саме тому Ф. Г. Клопшток створює велику кількість неологізмів «*Wolkenbahn*», «*Erdewanderer*», складних слів «*Traubengestanden*, «*Schattenwald*, «*Gedankenfreund*», поновлює звучність дієслів, поєднуючи їх з префіксами «*entwölkte*, «*genennet*» [10, с. 76-77]. Заслуговує на увагу поєднання гранично коротких фраз, звертань, вигуків, постпозитивних означень, які поділяють поетичне мовлення на окремі складові, і широкі синтаксичні конструкції, у яких думка поєднується в цілості. Поет умів висловити у слові напруження своїх почуттів, і його поетична творчість посідає в німецькій поезії вельми визначне місце.

Безумовною вершиною німецького і європейського Просвітництва є творчість **Йоганна Вольфганга Гете** (*Johann Wolfgang Goethe*) – одного із незвичайних феноменів світової літератури, який залишив світу великий творчий спадок. У його творчості переплітаються і взаємодіють рококо, бароко, сентименталізм, класицизм, специфічний «веймарський класицизм», риси просвітницького реалізму і романтизму. Це дозволяє визначити індивідуальний творчий стиль Й. В. Гете як «художній універсалізм» [1]. В цілому така полістилістичність є надзвичайно характерною рисою поезії XVIII ст. Й. В. Гете був першим, хто створив поезію, яка була близькою за формою, духом, мові народної пісні та започаткував традицію тонкої стилізації фольклорних пісень і балад, написаних народним німецьким дольником (акцентним тонічним віршом). Недаремно деякі віршовані тексти молодого Й. В. Гете стали дійсно народними піснями: «Дика ружа» (*Heidenröslein*), «Знайда» (*Gefunden*), «Фіалка» (*Das Veilchen*), «Фульський король» (*Der König von Thule*) та ін. Вони наділені незвичайною легкістю інтонації та глибиною почуття, майстерним використанням алітерації, асонансів і рефренів, наприклад, «*Röslein, Röslein, Röslein rot, / Röslein auf der Heiden*» [9, с. 30], «*O Erd', o Sonne! / O Glück, o Lust!*», «*O Lieb', o Liebe! / So golden schön, / Wie Morgenwolken / Auf jenen Höhn!*» [9, с. 24].

Вершиною німецької поезії Й. В. Гете стали «Зезенгеймські вірші» (*Sesenheimer Lieder*): «Майова пісня» (*Mailed*), «Побачення і прощання» (*Willkommen und Abschied*), «І квіточки і листочки» / «Нерозривна стрічка» (*Kleine Blumen, kleine Blätter / Mit einem gemalten Band*) [11, с. 177]. З появою лірики переживань починається нова епоха німецької лірики. Основним твором філософської лірики Й. В. Гете є гімн «Прометей» (*Prometheus*). Твір побудовано у формі монологу Прометей, складається із семи строф різної довжини з неоднаковими поетичними метрами без рими. Віршований текст багатий на художні засоби: епітети, «*hoffnungslose Toren*», «*kehrte mein verirrtes Aug'*», «*Die allmächtige Zeit / Und das ewige Schicksal*»; риторичні звертання «*Bedecke deinen Himmel, Zeus, / Mit Wolkendunst! / Und übe, dem Knaben gleich, / Der Disteln köpft*»; риторичні запитання «*Wer half mir wider / Der Titanen Übermut? / Wer rettete vom Tode mich, / Von Sklaverei?*»; метафори «*Ein*

Herz wie meins, / Sich des Bedrängten zu erbarmen», «*Und glühstest, jung und gut, / Betrogen, Rettungsdank / Dem Schlafenden dadroben?*»; анафори «*Hast du die Schmerzen gelindert / ... Hast du die Tränen gestillet*; інверсію «*Hier sitz' ich, forme Menschen / Nach meinem Bilde*;» антитезу «*An Eichen dich und Bergeshöhnt!*»; еліпси «*Und meine Hütte, / Und meinen Herd*» [12, с. 25-26]. «Фауст» Й. В. Гете – один із чудових, і одночасно дивовижних, чудернацьких творів людського генія. Він незвичайно багатогранний з точки зору форми (жанру, композиції, мови, стилю, ритмічних структур). В ньому поєдналися всі відтінки поетичної мови: стиль філософського трактату, живе народне мовлення, високе і низьке. У «Фаусті» поєдналися всі мелодії і ритми, всі віршовані розміри (ямбічні триметри і тетраметри, білі вірші, німецький кніттельферз, пісенний дольник, александрійський вірш і італійські октави). Складною є також жанрова природа «Фауста»; традиційно твір Й. В. Гете називають трагедією, однак автор визначає його драматичною поемою. Це визначення є дійсно вірним, оскільки несе в собі риси як драми, так і епічної поеми. Завдяки складній примхливості ритмів і мелодики «Фауст» вважається однією з вершин німецької поезії. Вплив «Фауста» на німецьку та світову літературу величезний.

З самого початку поезія теоретика мистецтва і поета **Фрідріха Шіллера** (*Friedrich Schiller*) характеризується не стільки пристрасною емоційністю, але й аналітизмом, тяжінням до розгорнутого філософського міркування. Одним із найкращих ранніх віршованих текстів поета є «Велич світу» (*Die Größe der Welt*), в якому поет відтворив нестримний порив людського духу, сміливість думки, що прагне до сприйняття всесвіту: «*Die der schaffende Geist einst aus dem Chaos flog, / Durch die schwebende Welt flieg ich des Windes Flug, / Bis am Strande / Ihrer Wogen ich lande, / Anker werf, wo kein Hauch mehr weht / Und der Markstein der Schöpfung steht*». Віршовані тексти Ф. Шіллера естетичні і мальовничі, а «Рукавичка» (*Handschuh*) – одна із найяскравіших зразків його виражальної і гуманної лірики. Поема складається з восьми строф, загальна кількість рядків – шістдесят сім. Для поеми характерна різна будова строф (від чотирьох рядків у п'ятій строфі до шістнадцяти рядків у третій), нерівномірний, змінний ритм з неоднаковою кількістю стоп у рядках надають баладі епічного характеру (адже сам Ф. Шіллер, як відомо, вважав свій твір розповіддю (*Erzählung*)). Для надання віршованому тексту естетичного забарвлення поет використовує стилістичні фігури: епітети для посилення виражальних образів «*Und hinein mit bedächtigem Schritt, mit wildem Sprunge, einen furchtbaren Reif, mit mutiger Kampfbegier, mit seinen grimmigen Taten, in den furchtbarn Zwinger, mit festem Schritte, aus der Ungeheuer Mitte, mit keckem Finger*». У баладі зустрічаються поетизми «*Und im Kreise scheu Umgeht er den Leu*» (поетична форма свн. *leu*). Баладі притаманна нейтральна синтаксична будова, «*Und der Ritter in schnellem Lauf / Steigt hinab in den furchtbarn Zwinger / Mit festem Schritte, / Und aus der Ungeheuer Mitte / Nimmt er den Handschuh mit keckem Finger*». Полісиндетон як стилістична фігура часто вживається у баладі «*Und schüttelt die Mähnen, / Und streckt die Glieder, / Und legt sich nieder*», «*Und recket die Zunge, / Und im Kreise scheu*». Алітерація надає звучанню баладного вірша особливого фонетичного забарвлення «*Und wie er winkt mit dem Finger, / Schlägt mit dem Schweif / Und der König winkt wieder, / Den Dank, Dame, begehrt ich nicht*» [13].

Для відтворення звукових ситуацій, для створення акустичного фону і звукових образів автор послуговується звуконаслідуванням або оноματοпеею «*Brüllt er laut, / Grimmig schnurrend; Drauf streckt er sich murrend / Und der Leu mit Gebrüll*». Завдяки звуконаслідуванню у віршованих текстах балад читач може яскравіше уявити собі зображувану картину. Балади мають переважно трагічну кінцівку, оскільки це ознака цього жанру. Але Ф. Шиллер відступив від правил, залишивши лицаря живим і, таким чином, поет затвердив цінність людського життя. Лірика Ф. Шиллера назавжди залишилась одним із великих явищ не тільки німецького, але й світового мистецтва.

Висновки. Отже, мовна практика і мовотворчість по-

етів епохи Просвітництва впливали на становлення поетичної норми віршованих текстів XVIII ст. Особливо помітним цей вплив був в епоху формування національної культури, а саме в процесі виявлення етносвідомості, становлення й інтенсивного розвитку національної мови. Поетична норма віршованих текстів епохи Просвітництва визначається передусім загальними умовами розвитку літературної норми у цей період. Поети розбудовують поетичний словник, актуалізують нетипові синтаксичні конструкції, оперують тими засобами мови-вираження, які актуальні для їхнього часу. Тобто поети доби Просвітництва були не тільки творцями поетичних текстів, а й мовотворцями літературної норми у її часовому й естетичному вимірі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникст А. А. Художественный универсализм Гете / А. А. Аникст // Гетевские чтения; ред. кол. : А. А. Аникст и др. – М. : Наука, 1986. – С. 7-38.
2. Будагов Р. А. Литературные языки и языковые стили / Рубен Александрович Будагов. – М. : Высшая школа, 1967. – 376 с.
3. Винокур Г. О. О языке художественной литературы / Григорий Осипович Винокур. – М. : Высшая школа, 1991. – 448 с.
4. Гаврюшенко О. А., Шейко В. М., Кравченко О. В. История світової культури. – Навчальний посібник / Наук. ред. В. М. Шейко. – К. : Кондор, 2006. – 404 с.
5. Літературна норма і мовна практика/[Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А. та ін.]; за ред. С.Я. Єрмоленко. – 2013. – 320 с.
6. Лотман Ю. М. О поэтах и поэзии / Юрий Михайлович Лотман. – СПб. : «Искусство-СПБ», 1996. – 848 с.
7. Синило Г. В. История немецкой литературы XVIII века / Галина Вениаминовна Синило.-Минск: «Вышэйшая школа», 2013.-400 с.
8. Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / за ред. д-ра філол. наук, проф. С. Я. Єрмоленко. – К. : Грамота, 2007. – 268 с.
9. Фон Гете, Йоганн Вольфганг Вибрані твори: Пер. з нім. – К. : Юніверс, 1999. – 144 с.
10. Deutsche Gedichte. Eine Anthologie. Herausgegeben von Dietrich Bode. Philipp Reclam jun. Stuttgart. – 1984. – 343 S.
11. Geschichte der deutschen Literatur von W. Grabert und[A. Mulo. – Siebzehnte Auflage. – München, Bayerischer Schulbuch-Verlag. – 1974. – 497 S.
12. Goethe J. W. Gedichte. – Ausgewählt und erläutert von Michael Scherer. – 2. Auflage. – Kösel, Verlag München. – 1964. – 111 S.
13. Friedrich Schiller Balladen und Gedichte. Ein Projekt der Agentur [e. source]. – Wingenbach & Bremen, Köln. Access: http://www.balladen.de/web/sites/balladen_gedichte/autoren.php?b05=20&b16=199

REFERENCES

1. Anikst A. A. Artistic Universalism Goethe / A. A. Anikst // Goethe Readings; editorial board: A. A. Anikst and others. – M.: Nauka, 1986. – p. 7-38.
2. Budagov R. A. Literary Languages and Language Styles / Ruben Aleksandrovich Budagov. – M.: Vishaya Shkola, 1967. – 376 p.
3. Vinokur G. O. About the language of imaginative literature / Grigory Osipovich Vinokur. – M.: Vishaya Shkola, 1991. – 448 p.
4. Gavryushenko O. A., Sheyko V. M., Kravchenko O. V. History of world culture. – Tutorial book / The Science. edit V. M. Sheiko. – K.: Condor, 2006. – 404 p.
5. Literary norm and language practice / [Ermolenko S. Y., Bibik S. P., Kots T. A. and others]; edit by S.Y. Ermolenko. – 2013. – 320 p.
6. Lotman Y. M. About poets and poetry / Yuri Mikhailovich Lotman. – St. Petersburg: "Iskustvo-SPB", 1996. – 848 p.
7. Sinilo G. V. History of German literature of the XVIII century / Galina Veniaminovna Sinilo. – Minsk: "Visheyschaya shkola", 2013. – 400 p.
8. Ukrainian linguistic stylistics XX – beginning XXI century: system of concepts and bibliographic sources / by edit. Doctor of Philology, Professor S.Y. Ermolenko. – K.: Diploma, 2007. – 268 p.
9. Von Goethe, Johann Wolfgang Selected Works: create translate from German. – K.: Univers, 1999. – 144 p.

Development of the poetic norm of German poetic texts in the XVIII century

N. G. Khodakovska

Abstract. The article is devoted to the evolution of the poetic norm of German poetic texts of the Enlightenment, which reached its heyday in the XVIII century. The influence of German poetic texts on the poetic norm is determined by the general conditions for the development of literary norms in this era, individual linguistic practice and individual preferences of poets, new vision and understanding of the norm in its new temporal and aesthetic dimension.

Keywords: German poetry, poetic norm, poetic text, classicism, rococo, the era of Enlightenment.

Развитие поэтической нормы немецких стихотворных текстов в XVIII веке

Н. Г. Ходаковская

Аннотация. Статья посвящена эволюции поэтической нормы немецких стихотворных текстов эпохи Просвещения, которая достигла своего расцвета в XVIII веке. Влияние немецких стихотворных текстов на поэтическую норму определяется общими условиями развития литературных норм в данную эпоху, индивидуальной речеобразующей практикой и индивидуальными предпочтениями поэтов, новым видением и пониманием нормы в ее новом временном и эстетическом измерении.

Ключевые слова: немецкая поэзия, поэтическая норма, стихотворный текст, классицизм, рококо, эпоха Просвещения.

Образність як відбиток гендерної специфіки картини світу: індивідуально-авторський аспект

О. Л. Козачишина*, О. О. Змієвська

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

*Corresponding author. E-mail: kozachyshyna@ukr.net

Paper received 24.01.18; Revised 26.01.18; Accepted for publication 28.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-06>

Анотація. Предметом даної статті є індивідуально-авторський аспект гендерних особливостей картини світу мовної особистості. Дослідження здійснюється з опорою на кореляти тропів у романах “Tender is the Night” Ф.С.Фіцджеральда та “Save Me the Waltz” З.Фіцджеральд.

Ключові слова: *гендер, когнітивний стиль, образність, референт, корелят, концепт, картина світу.*

У процесі пізнання, категоризації та концептуалізації навколишнього світу в кожній мовній особистості формується глобальний образ дійсності – концептуальна картина світу. Вона складається під впливом усього прижиттєвого досвіду особистості (власного та інтеріоризованого колективного) і містить не лише відображувані об’єкти, а й позицію того, хто відображає, його/її ставлення до цих об’єктів. Засобом вираження знань про навколишню дійсність та її оцінки слугує мова. Користувачі мови завжди активні як члени суспільства і як особистості при інтерпретації свого оточення. Вони здійснюють в першу чергу категоризацію тих ситуацій і взаємодій, свідками чи учасниками яких вони виступають, які актуальні саме для них [1, с.55].

Дослідження з цих позицій авторської образності в художніх текстах письменників різної статі розкриває значні можливості для вивчення особливостей жіночої та чоловічої картини світу. Значущість авторської образності (метафор та порівнянь) для аналізу гендерно специфічних концептосистем полягає в можливості виявлення деяких закономірностей вибору допоміжних зон тропів, за допомогою яких здійснюється інтерпретація нового змісту через старе знання, розуміння однієї сутності через призму іншої [3, с.351; 5, с. 5]. Хоча набір концептів, до якого звертаються творці образності, спільний для всього мовного соціуму, відбір референтів та корелятив тропів носить суб’єктивний характер, що визначається багатьма чинниками. Серед цих факторів досить вагому роль відіграє гендерна приналежність автора образності – носія гендерно диференційованого досвіду та ціннісних орієнтацій. Специфіка концептів зони-мішені (референтів) метафор та порівнянь може слугувати відбитком концептуальної картини світу мовної особистості, являючи собою сукупність понять, які, при акценті на них авторської думки, вимагають особливого – образного – способу вираження. Зона-джерело (кореляти) постає як прояв мовної картини світу, представленої вербалізованими сутностями мовного лексикону, що виступають понятійними фільтрами, посередниками для оформлення концептів зони-мішені.

Метою даної статті є вивчення особливостей корелятив авторської образності в художніх текстах авторів різної статі та реконструкція на їх основі мовної картини світу письменників як мовних особистостей.

Матеріалом для дослідження гендерних характеристик художніх текстів окремо взятих авторів різної статі було обрано два романи: Ф.С.Фіцджеральда “Tender is the Night” (надалі TN) та З.Фіцджеральд “Save Me the Waltz” (SMW). Вибір саме цих творів для аналізу пояснюється тим, що зазначені романи належать перу ав-

торів, максимально близьких у мовному, культурному та часовому плані. Важливо також, що вказані тексти характеризуються жанровою й тематичною аналогічністю. Врахування цих моментів допомагає уникнути інтерференції факторів, не пов’язаних з гендерною приналежністю письменників.

Реконструкція мовної картини світу авторів здійснюється з опорою на тематичні угруповання корелятив тропів, використаних письменниками в зазначених романах. Розглядаються лише ті метафори й образні порівняння, для створення яких авторами були залучені типово “жіночі” й “чоловічі” реалії [2, с. 209-210], оскільки всі інші концептуальні кореляти, хоча й важливі для вивчення специфіки когнітивного стилю авторів у цілому, не несуть настільки очевидної інформації про гендерні характеристики письменників.

Аналіз корелятив тропеїки у досліджуваних романах дає підстави для цікавих висновків щодо гендерних пріоритетів письменників.

Кількість тропів, корелятами яких є стереотипно “жіночі” та “чоловічі” реалії, суттєво різниться в двох творах. Так, у романі “SMW” було виявлено загалом 139 таких прикладів, тоді як “TN” – лише 53. Метафори та порівняння, корелятами яких є “жіночі” поняття домашньої сфери у романі З.Фіцджеральд нараховують 86 прикладів, що складає 61,9% – більшу частину загальної чисельності тропів з типово “чоловічими” та “жіночими” корелятами у цьому творі. У романі ж Ф.С.Фіцджеральда образність з “жіночими” корелятами представлена 20 прикладами – 37,7% від загальної маси зазначених метафор і порівнянь, що, дещо менше за кількість тропів з “чоловічими” корелятами. Такий розподіл аналізованих одиниць цілком узгоджується з гендерними характеристиками авторів творів.

Виокремлені “жіночі” кореляти розподіляються на 5 тематичних угруповань: *діти й догляд за ними; одяг, тканини, прикраси; предмети домашнього побуту; їжа; домашнє господарство, робота по дому.*

Найбільш кількісним в обох романах є угруповання корелятив, що позначають реалії *догляду за дітьми.* У романі “SMW” їх нараховується 27 одиниць (31,4% від “жіночих” корелятив), у другому з аналізованих творів вони представлені 11 прикладами (55%). Така вражаюча процентна репрезентація зазначеної образності в романі “TN” пояснюється двома причинами. По-перше, загальна кількість виявлених метафор і порівнянь з корелятами “домашньої сфери” в романі Ф.С.Фіцджеральда досить незначна – всього 20 прикладів, тому порівняно невелика чисельність такої образності (11 пр.) виглядає настільки об’ємно в процентному співвідношенні. По-

друге, використання образу дитини носить принциповий, концептуальний характер у романі. Цей образ залучається для характеристики одного з головних персонажів твору – Розмарі Хойт. Наприклад: <...> *one's eye moved on quickly to her daughter, who had the magic in her pink palms and her cheeks lit to a lovely flame, like the thrilling flush of children after their cold baths in the evening* [TN, с. 33-34]. Автор акцентує увагу на одній з найякравіших рис героїні – її юності – завдяки аналогії між молодістю Розмарі та зворушливою дитячою свіжістю, здоровим рум'янцем дітей після їхнього вечірнього купання. Порівняння Розмарі з дитиною прослідковується протягом значної частини роману, зазначаючи поступово якісних змін, що підкреслюють суперечливість між оманливою дитячістю героїні та її внутрішньою твердістю. Остаточне подорослішання дівчини передається як образне “перерізання пуповини” (*severance of umbilical chord*), відлучення від груді – *It was time she were spiritually weaned* [TN, с. 42].

Кількісна та якісна репрезентація інших тематичних угруповань “жіночих” корелятивів в досліджуваних романах досить нерівноцінні. Так, у романі “TN” тематичне угруповання *одяг, тканини, прикраси* нараховує 4 приклади, тоді як у романі “SW” подібні корелятиви представлені 17 прикладами. Угруповання *їжа та домашнє господарство* у романі Ф.С.Фіцджеральда репрезентовані відповідно 4-ма та 1-м прикладами, а *предмети домашнього побуту* взагалі не залучаються автором при образному осмисленні дійсності. У романі З.Фіцджеральд ці тематичні угруповання нараховують 9, 19 та 14 прикладів.

Досить численними та різноманітними корелятивами “домашньої сфери” в романі З.Фіцджеральд виявились реалії “жіночих” *рукоділь*. Такими рукоділлями в романі “SMW” є: *плетення мережива (like a person making tatting); штопання (like dirty knots of mending thread); гаптування (like featherstitching; a thread of glamour, a Rolls-Royce thread, a thread of O'Henry); прядіння та ткацтво (to weave; spinning)*.

Поміж “жіночих” корелятивів тропів у романі “SMW” зустрічаємо й назви різноманітних тканин: *батист (cambric), вовну (bits of chartreuse wool), шифон (pink chiffon), парчу (Empire satin brocade), накрохмалений серпанок (tarlatan), мереживо (lacy pattern), полотно (linen), батик (batic)*. У випадку поєднання таких стереотипно “домашніх” корелятивів із абстрактно-філософськими референційними концептами виникає яскравий неординарний образ, своєрідний оксюморон, як, наприклад, при порівнянні особистості людини з шифоном, що роздувається вітром. Наприклад: *her personality was alive like a restless pile of pink chiffon in a breeze* [SMW, с. 103].

У Ф.С.Фіцджеральда знаходимо лише два приклади залучення корелята *тканина* при створенні образності. Наприклад: *She was like a bright bouquet, a piece of precious cloth being displayed before fifty eyes* [TN, с. 105]. При цьому використовується загальний опис тканин без уточнення назви (*fine-spun; a piece of precious cloth*), що може свідчити як про “глобальність” когнітивного стилю письменника, ігнорування неважливої, на його погляд, деталізації, так і про незнання Ф.С.Фіцджеральдом тонкощів цієї традиційно “жіночої” сфери.

Цікаво, що при використанні в ролі корелятивів образності реалій тематичного угруповання *їжа* в обох романах іноді прослідковуються певна “чоловічість” асоціа-

цій, що проявляється в звертанні до назв алкогольних напоїв – традиційно більш “чоловічої” сфери. Це можна побачити, наприклад, в реченні, де задоволення жінкою власної сексуальної жаги автор роману “TN” порівнює з насолодою аперитивами): *Desirous, she chooses her aperitifs wisely* [TN, 313]. Аналогічний приклад зустрівся і в романі “SMW”, де авторське образне бачення асоціо скучення хмарок із піною на відерці пива: *Little clouds foamed over the placidity aimlessly as froth from a beer pail* [SMW, с. 155].

Як видно із наведених прикладів, досліджувані автори в неоднаковій мірі залучають у ролі корелятивів образності реалії “домашньої сфери” діяльності людини. Такі корелятиви виявились значно численнішими та різноманітнішими в романі З.Фіцджеральд, що вказує на добре знання авторкою зазначеної “домашньої сфери” та на важливість пов'язаних з цією сферою понять у когнітивному стилі письменниці. У творі Ф.С.Фіцджеральда т.зв. “домашня образність” представлена набагато бідніше, що не суперечить стереотипним уявленням про значно меншу, порівняно з жінками, значущість домашньої сфери діяльності для чоловіків.

Аналіз тропів, корелятивами яких є реалії “чоловічої” публічної сфери, виявив досить значне переважання відповідних мовних одиниць у романі З.Фіцджеральд – 53 приклади проти 33 прикладів у творі Ф.С.Фіцджеральда. Причиною цього може виступати як більша схильність письменниці до образного осмислення дійсності в цілому, так і значний інтерес авторки до типово “чоловічих” видів діяльності. Як показує аналіз, З.Фіцджеральд не поступається чоловікові в знанні таких видів діяльності, використовуючи різноманітні реалії публічної сфери для створення образності

В обох текстах виокремлені корелятиви репрезентують 5 угруповань: *війна, зброя; машини та техніка; морська справа; спорт; інші види “чоловічої” діяльності*.

Найчисленнішими у романі “TN” виявились корелятиви тематичного угруповання *війна, зброя*: 12 прикладів (36,4% усіх “чоловічих” асоціацій). Поміж експлікаторів знаходимо назви різноманітних військових реалій: *armorial shield, chain mail, helmet, yielding up of swords, battle*.

Відповідна тематична група в романі “SMW” представлена 15 прикладами (28,3% усіх “чоловічих” корелятивів). Серед них нерідко зустрічаємо середньовічні реалії, такі як: *фортеця (fortress) та її вежі (towers), меч (sword), ніхви (sheath), спис (lance), гільйотина (guillotine), дуба (mediaeval rack)*. Наявність подібних номінацій у творі, події якого відбуваються в ХХ сторіччі, надає тексту романтичного звучання, дещо згладжуючи різкість від залучення військових асоціацій. В цьому ракурсі по-іншому сприймається прізвисько чоловіка головної героїні твору Девіда Найта (*Knight*), що перекладається як “лицар”. Воно несе певне смислове навантаження, відображаючи романтичність бачення авторкою світу, втілюючи загальновідому мрію жінок про галантного лицаря, “принца на білому коні”. Підтвердженням цьому може слугувати те, що тема “принца та принцеси у вежі” звучить у листуванні головної героїні роману з нареченим. Пояснення ролі вказаних образів у романі “SMW” знаходимо у Дж.М.Еллербі, яка вважає, що залучення цих моментів засвідчує намагання З.Фіцджеральд порушити усталені стереотипи, кинути виклик традиційному розподілу ген-

дерних ролей, ув'язненню жінки у вежі домашніх обов'язків [4, с. 165-168].

Шість прикладів нараховує в романі "TN" тематична група *машини та техніка*. Експлікаторами корелятивів цього угруповання виступають такі назви: насос (*pump*), гальма (*brakes*), ходова частина (*chassis*), важіль (*lever*), підсилювач (*amplifier*).

Помітну цікавість до *техніки* та її знання проявила при створенні образності З.Фіцджеральд. Це тематичне угруповання є одним з найчисельніших "чоловічих" груп корелятивів у романі. Воно представлене 15 прикладами, що становить 28,3% усіх залучених авторкою асоціацій публічної сфери. Серед експлікаторів зустрічаємо такі: рефлектор (*metal reflector*), фунікулер (*hydraulic funiculer*), механіка (*mechanics*), механізм (*machinery*). Поміж корелятивів цього різновиду знаходимо значну кількість реалій, пов'язаних із автомобілями, таких як: акселератор (*accelerator*), ходова частина (*chasses*), запалення (*inflation*), поршень (*piston-rod*), фігурки на радіаторі (*metal figures on a vast moving radiator cap*).

Спортивні реалії в ролі корелятивів образності зустрічаються 5 разів у романі "TN" (15,1%) та 3 рази в романі "SMW" (5,7%). Реалії *морської справи* як кореляти тропів зустрічаємо 3 рази в романі "TN" (9,1%) та 6 разів у творі "SMW" (11,3%).

Серед корелятивів образності, що належать до понять публічної сфери, в обох романах зустрічаємо також інші реалії із різних галузей типово "чоловічої" діяльності. Такі реалії репрезентовані 7-ма прикладами (21,2%) в "TN", поміж них знаходимо асоціації з мисливством (*like an obedient retriever*), коридою (*like a torreador's cape*), біржевою діяльністю (*like a stock-market report*), іншим "чоловічим" досвідом (*like a rich man after a disas-*

trous orgy). Аналогічні кореляти в романі З.Фіцджеральд нараховують 14 прикладів (26,4%), серед яких домінують "чоловічі" заняття і професії: електрик (*like an electrician installing a complicated fuse*), хірург (*as the most dexterous surgeon*), скульптор (*like a sculptor's scalpel*), інженер (*a mechanical engineer surveying the growing necessities of a construction*), баришник (*profiteer recounting incidents of business prowess*).

Таким чином, вивчення корелятивів образності, які являють собою реалії "публічної сфери" діяльності, показало, що такі концепти відіграють важливу роль у мовному осмисленні дійсності не лише для Ф.С.Фіцджеральда як письменника-чоловіка, а й для З.Фіцджеральд.

Загалом можна сказати, що мовна особистість З.Фіцджеральд, що постає із специфіки корелятивів тропів у романі "Save Me the Waltz", являє собою досить парадоксальне поєднання яскраво виражених стереотипно "жіночих" та "чоловічих" рис. З одного боку, спостерігаємо широке використання різноманітних реалій "домашньої сфери" як корелятивів метафор та образних порівнянь, прослідковуємо й очевидну уважність до дрібних деталей. З іншого боку, виявлено значну кількість референтів образності, що становлять традиційно "чоловічий" інтерес, виокремлені кореляти тропів за свідчують добре знання різноманітних видів "публічної сфери діяльності".

Мовна особистість Ф.С.Фіцджеральда, яка вимальовується на основі образності у романі "Tender is the Night", цілком узгоджується з традиційними уявленнями про більшу глобальність чоловічого когнітивного стилю, зосередженість на загальних моментах при нехтуванні дрібною деталізацією концептів, а також про типово "чоловічі" пріоритети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дейк Т.А. ван, Макростратегии // Т.А. ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация: Сб. работ / Пер с англ.; Сост. В.В. Петров; Под ред. В.И. Герасимова / Т.А. ван Дейк, В. Кинч. – М.: Прогресс, 1989. – С. 41-67.
2. Козачишина О.Л. Гендерний чинник у мові та мовленні // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. – Серія Філологія. – Вип. 9. – Вінниця: ТОВ «Ландо ЛТД», 2007. – С. 209-213
3. Ченки А. Семантика в когнитивній лінгвістическій // Фундаментальне напрямлення сучасної американської лінгвістическій: Сб. обзоров / Под ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобозевой, И.А. Секириной / А.Ченки. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1997. – С. 340-369.
4. Ellerby J.M. Conversation and the Fitzgeralds. Conflict or Collaboration? // The Text Beyond. Essays in Literary Linguistics / Ed. by C.G. Bemstein / J.M. Ellerby. – Tuscaloosa; L.: Univ. of Alabama Press. – 1994. – P. 157-176.
5. Lakoff G. Metaphors We Live by / G.Lakoff, M. Johnson. – Chicago; L.: Univ. of Chicago Press, 1980. – 242 P.
6. SMW = Fitzgerald Z.. Save Me the Waltz / Z.Fitzgerald. // Z.Fitzgerald. The Collected Writuings. – L.: Little, Brown and Co, 1991. – P. 1-196.
7. TN = Fitzgerald F.S. Tender is the Night / F.S. Fitzgerald.. – М.: Радуга. 1983. – С.31-337.

REFERENCES

1. Dijk Teun A. van. Macrostrategies // Teun A. van Dijk Language. Cognition. Communication.: Collection of Works / Transl. from English.; Compiled by V.V. Petrov; Ed. by V.S.Gerasimov / Teun A. van Dijk, V. Kinch. – М.: Progress, 1989. – P. 41-67.
2. Kozachyshyna O.L. Gender Factor in Language and Speech // Scientific Journal of Vinnytsia State M.Kotsiubynskyi Pedagogical University. – Philology. – Issue 9. – Vinnytsia: TOV «Lando LTD», 2007. – P. 209-213
3. Cienki A. Semantics in Cognitive Linguistics // Fundamental Directions in Modern American Linguistics: Collection of Reviews. / Ed. by A.A. Kibrik, I.M.Kobozeva, I.A.Sekirina / A. Cienki. – М.: Moscow University, 1997. – P. 340-369.

Imagery as the Reflection of Gender Specific Picture of the World : Individual Author's Perspective

O. L. Kozachyshyna, O. O. Zmievskaya

Abstract. The subject-matter of the article is the gender differences in the world picture of individual authors as language personalities. The research focuses on the target domains of imagery in the novels "Tender is the Night" by F.S. Fitzgerald and "Save Me the Waltz" by Z. Fitzgerald.

Keywords: gender, cognitive style, imagery, source domain, target domain, concept, picture of the world.

Образность как отражение гендерной специфики картины мира : индивидуально-авторский аспект

O. Л. Козачишина, Е. А. Змиевская

Аннотация. Предметом данной статьи является индивидуально-авторский аспект гендерных особенностей картины мира языковой личности. Исследование проводится с опорой на корелеты тропеики в романах "Tender is the Night" Ф.С.Фидджеральда та "Save Me the Waltz" З.Фидджеральд.

Ключевые слова: гендер, когнитивный стиль, образность, референт, корелят, концепт, картина мира.

Концепт language of painting/ мова образотворчого мистецтва у мистецтвознавчих есе Джона Бергера

Т. В. Луньова

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна
Corresponding author. E-mail: lunyovat@yahoo.com

Paper received 28.01.18; Revised 02.02.18; Accepted for publication 05.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-07>

Анотація. У статті з позицій когнітивно-дискурсивної лінгвістичної парадигми здійснено аналіз концепту LANGUAGE OF PAINTING/ МОВА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА, втіленого в мистецтвознавчих есе Джона Бергера. Структуру аналізованого концепту змодельовано як складну сукупність основних концептуальних опозицій TRADITION :: INNOVATION (ТРАДИЦІЯ :: ІННОВАЦІЯ), EXCEPTIONAL :: AVERAGE/ TYPICAL (ВИНЯТКОВИЙ :: ПОСЕРЕДНІЙ/ ТИПОВИЙ), VISIBLE :: INVISIBLE (ВИДИМИЙ :: НЕВИДИМИЙ), TRUTH :: LIE (ПРАВДА :: БРЕХНЯ) і фрейму “Painter’s struggle” (“Боротьба художника”). Визначено три характерні особливості дискурсивного розгортання зазначеного концепту в текстах есе.

Ключові слова: концепт, вербалізація, мистецтвознавчі есе, когнітивно-дискурсивний, структура концепту.

Вступ. У своїй аналітико-критичній праці, присвяченій розгляду сучасного стану концептології в Україні, проф. О.П. Воробйова вказала на три можливі сценарії розвитку цього напрямку лінгвокогнітивних досліджень: екстенсивний, інтенсивний та інтенсивно-екстенсивний [1, с. 10-11]. Екстенсивний сценарій витлумачено як “накопичення даних про концепти, описувані за схожими лекалами” [там само, с. 11], інтенсивний – як “пошук ... нових ракурсів дослідження концептів і концептосистем на основі евристично вагомих узагальнень відносно їхньої структури, змісту, взаємозв’язків та інших конститутивних і комбінаторних параметрів” [там само], а інтенсивно-екстенсивний, охарактеризований як найбільш вірогідний, означено як синтез накопичення даних про окремі концепти з одночасним домінуванням концептологічних студій міждисциплінарного характеру [там само]. Серед таких перспективних міждисциплінарних напрямків потенційно продуктивною вбачається “мистецтвознавча лінгвістика” (названа також авторами цієї концепції В.В. Фещенко і О.В. Ковалем лінгвоестетикою, чи лінгвомистецтвознавством), яка є “частиною функціональної теорії мови та художньої семіотики мистецтва” [8, с. 335], “синтезом теорій мови і мистецтва” [там само, с. 17]. Мистецтвознавча лінгвістика передбачає “осмислення з когнітологічних і лінгвоестетичних позицій характеру семіологічної відповідності між мовою та мистецтвом” [там само, с. 336]. У цьому науковому контексті лінгвокогнітивний аналіз мистецтвознавчих праць убачається мотивованим першим кроком на шляху до міждисциплінарних когнітологічних досліджень мови і мистецтва, адже мистецтвознавча мова може розглядатися як один із різновидів екфрасису [8, с. 448], а останній є особливим випадком семіозису, у якому відбувається перекодування візуального у вербальне [там само, с. 448]. Іншими словами, аналіз когнітивних аспектів мистецтвознавчих текстів як “місця зустрічі” власне мови і мистецтва є розглядом таких ментальних структур, які одночасно закорінені в мовній семантиці й спрямовані на інтерпретацію творів мистецтва. За умови успішності такого аналізу можна здобути евристично значущі дані про загальні когнітивно-семіотичні принципи людської діяльності.

Огляд літератури з визначеної теми. Окреслена вище наукова задача когнітивного аналізу вербалізованих ментальних структур у мистецтвознавчих текс-

тах розв’язується у даній розвідці з опорою на методологічний апарат сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми як “інтегральної” парадигми сучасної лінгвістики [7, с. 6], яка виникла з утвердженням у науці діяльнісного стилю мислення [5, с. 4], за якого мова розглядається не як “інструмент комунікації-обміну готовим знанням, об’єктивованим в мовних знаках”, а як “комунікативна взаємодія суб’єктів, змістом якої є вироблення спільної системи орієнтації у життєвому просторі на основі формування мовних знаків” [там само]. З-поміж різних потенційно можливих підходів до вивчення концептів у дискурсі (зокрема, аналізу різних концептів в одному типі дискурсу чи одного концепту в різних дискурсах [7, с. 247]), у даній статті зrealізовано підхід “окремий концепт у певному типі дискурсу”, зважаючи на те, що така “взька перспектива сприяє вивченню певного концепту в глибину” [там само, с. 249]. Відповідно враховано досвід аналізу конкретних концептів у певних типах дискурсу [6; 9; 3; 2; 4 та ін.].

Метою даної розвідки є з’ясувати структуру концепту LANGUAGE OF PAINTING / МОВА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА, експлікованого у мистецтвознавчих есе Джона Бергера, і визначити дискурсивні особливості вербалізації вказаного концепту. **Матеріалом** дослідження послужили контексти мовної об’єктивації концепту LANGUAGE OF PAINTING у книзі одного з провідних сучасних дослідників мистецтва Джона Бергера “Portraits: John Berger on artists” [10], вибрані методом суцільної вибірки. Для аналізу фактичного матеріалу були застосовані методи контекстуального аналізу, лінгвокогнітивного моделювання та когнітивно-прагматичної інтерпретації.

Результати дослідження та їх обговорення. Мистецтвознавчу книгу “Portraits: John Berger on artists” становлять 74 окремі есе, кожне з яких присвячено творчості одного художника. Концепт LANGUAGE OF PAINTING експліцитно вербалізовано у 12 есе. У своїй сукупності ці контексти слугують для об’єктивації цілісної складної ментальної одиниці, яка у мистецтвознавчих працях Джона Бергера є інструментом аналізу й витлумачення творів образотворчого мистецтва. Усі ці контексти концептуально узгоджуються між собою, що свідчить про цілісність уявлень про те, що являє собою мова образотворчого мистецтва як певний специфічний феномен, у картині світу Джона Бергера і відповідно про внутрішню не-

суперечність концепту LANGUAGE OF PAINTING у його розумінні.

Об'єктивований у мистецтвознавчих есе Джона Бергера концепт LANGUAGE OF PAINTING має складну структуру, до складу якої входять такі основні компоненти: концептуальні опозиції TRADITION :: INNOVATION (ТРАДИЦІЯ :: ІННОВАЦІЯ), EXCEPTIONAL :: AVERAGE/ TYPICAL (ВИНЯТКОВИЙ :: ПОСЕРЕДНІЙ/ ТИПОВИЙ), VISIBLE :: INVISIBLE (ВИДИМИЙ :: НЕВИДИМИЙ), TRUTH :: LIE (ПРАВДА :: БРЕХНЯ) і фрейм "Painter's struggle" ("Боротьба художника"). Кожен із цих компонентів має розгорнуте словесне втілення. Обидва члени концептуальної опозиції TRADITION :: INNOVATION експліцитно представлені в такому контексті: (1) "The essential character of oil painting has been obscured by an almost universal misreading of the relationship between its 'tradition' and its 'masters'. Certain exceptional artists in exceptional circumstances broke free of the norms of the tradition and produced work that was diametrically opposed to its values: yet these artists are acclaimed as the tradition's supreme representatives: a claim which is made easier by the fact that after their death, the tradition closed around their work, incorporating minor technical innovations, and continuing as though nothing in principle had been disturbed" [10, с. 140]. У наведеному вище текстовому фрагменті концепт TRADITION вербалізовано за допомогою прямої номінації *tradition*, а концепт INNOVATION – описово за допомогою пропозиційної структури *Certain artists broke free of the norms of the tradition*. Зміст концепту INNOVATION розкрито в розглядуваному контексті за допомогою концептуальної опозиції NEW VALUES :: TECHNICAL INNOVATIONS (НОВІ ЦІННОСТІ :: ТЕХНІЧНІ ІННОВАЦІЇ), а саме: перший член цієї опозиції експліковано за допомогою складної синтаксичної структури *produced work that was diametrically opposed to its values*, а другий – завдяки розчленованій номінативній одиниці *technical innovations*.

В іншому есе аналізованої книги зміст концепту INNOVATION витлумачено за допомогою концептуальної опозиції NEW EXPERIENCE :: STYLISTIC REVOLUTION (НОВИЙ ДОСВІД :: СТИЛІСТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ): (2) "Art is regularly invigorated, not, as is lazily thought today, by stylistic 'revolutions', but by the introduction into the reserve of a previously shut-out aspects of human experience" [10, с. 423]. У наведеному текстовому фрагменті концепт INNOVATION вербалізовано за допомогою пропозиції *Art is invigorated*, а концепти NEW EXPERIENCE і STYLISTIC REVOLUTION оприявлені відповідно завдяки атрибутивним словосполученням *stylistic 'revolutions'* і *previously shut-out aspects of human experience*.

Концептуальна опозиція EXCEPTIONAL :: AVERAGE/ TYPICAL актуалізована у процитованому вище текстовому фрагменті (1) завдяки словосполученню *exceptional artists* і детально розкрита в наступному текстовому фрагменті: (3) "The two categories of exceptional works and average (typical) works are essential to our argument. ... Every exceptional work was the result of a prolonged successful struggle. Innumerable works involved no struggle. There were also prolonged yet unsuccessful struggles" [10, с. 140], де засобами вербалізації концептів EXCEPTIONAL та AVERAGE

є відповідно номінативні одиниці *exceptional works* та *average (typical) works*. Суть цієї опозиції визначена за допомогою концепту STRUGGLE (БОРОТЬБА), об'єктивованого за допомогою лексики *struggle*; зміст зазначеного концепту розкрито в наступних двох текстових фрагментах: (4) "To be an exception, a painter whose vision had been formed by this tradition, and who has probably studied as an apprentice or student from the age of sixteen, needed to recognize his vision for what it was, and then to separate it from the usage for which it has been developed. Single-handed he had to contest himself as a painter in a way that denied the seeing of a painter. This meant that he saw himself doing something that nobody else could foresee. The degree of effort required is suggested in two self-portraits by Rembrandt" [10, с. 140] і (5) "Each time a painter realised that he was dissatisfied with the limited role of painting as a celebration of material property and of the status that accompanies it, he inevitably found himself struggling with the very language of his own art as understood by the tradition of his calling" [10, с. 140]. У текстових фрагментах (4) і (5) концепт STRUGGLE вербалізований відповідно словами *contest* і *struggling*. Застосувавши лінгвокогнітивне моделювання, зміст цього концепту, репрезентованого в розглядуваних текстових фрагментах, можна представити у вигляді фрейму "Painter's struggle". Слотами вказаного фрейму є такі (у дужках наведено засоби їх вербалізації в тексті): [EXCEPTIONAL PAINTER/ ВИНЯТКОВИЙ ХУДОЖНИК] ((4) *To be an exception, a painter*, (5) *a painter*) [ALONE/ САМ-ОДИН] ((4) *Single-handed*) [HAD TO/ МУСИВ] ((4) *needed to*, (5) *had to*) [SEPARATE FROM/ ВІДДІЛИТИСЯ ВІД] ((4) *to separate from*) [TRADITIONAL APPROACH/ ТРАДИЦІЙНОГО ПІДХОДУ] ((4) *the usage for which it has been developed*, (4) *the very language of his own art as understood by the tradition*) [UNFORESEEABLY/ НЕПЕРЕДБАЧЕНО] ((4) *nobody else could foresee*) [PUTTING IN EFFORT/ ДОКЛАДАЮЧИ ЗУСИЛЬ] ((5) *The degree of effort required*).

Як бачимо, особливістю взаємодії концептуальних опозицій TRADITION :: INNOVATION, EXCEPTIONAL :: AVERAGE/ TYPICAL та фрейму як складників концепту LANGUAGE OF PAINTING у мистецтвознавчих есе Джона Бергера є їхня взаємозалежність і взаємопроникність: зміст цих концептуальних опозицій розкривається завдяки вказаному фрейму, водночас фрейм "Painter's struggle" включає концептуальні опозиції TRADITION :: INNOVATION, EXCEPTIONAL :: AVERAGE/ TYPICAL як свої необхідні складові.

Концептуальні опозиції VISIBLE :: INVISIBLE і TRUTH :: LIE як складники концепту LANGUAGE OF PAINTING вербально представлені в наступному текстовому фрагменті: (6) "Basquiat chose a different strategy. He sensed that hidden truths cannot be described in any of the languages commonly employed for the promotion of lies; he saw every official language as a code of conveying false messages. His strategy as a painter was to discredit and split open such codes and to let in some vibrant, invisible, clandestine truths – like a saboteur. His ploy as a painter was to spell out the world in a language that is deliberately broken – ontologically broken" [10, с. 483] завдяки таким мовним одиницям:

INVISIBLE – *hidden, invisible, clandestine*, TRUTH – *truths*, LIE – *lies, false*. Сам концепт LANGUAGE OF PAINTING вербалізований за допомогою імені художника *Basquiat* і лексем *painter* та *language*.

Концепт NEW EXPERIENCE в аналізованих есе входить не лише до опозиції NEW EXPERIENCE :: STYLISTIC REVOLUTION, а до опозиції TRADITIONAL EXPERIENCE :: NEW EXPERIENCE, котра підпорядковується концептуальній опозиції TRADITION :: INNOVATION. Концептуальна опозиція TRADITIONAL EXPERIENCE :: NEW EXPERIENCE має численні контекстуальні втілення в аналізованих есе, зокрема: (7) “*Any professional painter learns a given language of painting, and this language – when seen from far away – is always limited because it has been developed to express and satisfy certain experiences and not others. Every art-form is intimately related to a type of life experience*” [с. 436], де експліцитно вербалізовано концепти LANGUAGE OF PAINTING (*language of painting*), TRADITIONAL EXPERIENCE (*certain experiences*), концепт NEW EXPERIENCE імпліковано. При цьому принципова змістова відмінність між концептами TRADITIONAL EXPERIENCE та NEW EXPERIENCE розкрита за допомогою концепту LIMIT/ОБМЕЖЕННЯ, вербалізованого лексемою *limited*. У наступному текстовому фрагменті відмінність між концептами TRADITIONAL EXPERIENCE та NEW EXPERIENCE витлумачена за допомогою концептуальної опозиції EXCLUSION :: INCLUSION: (8) *Every style in art cherishes certain experiences and excludes others. When somebody tries to introduce into painting a life experience which the current style or traditional style exclude, he is always dubbed by the professionals crude, clumsy, grotesque, naïve, primitive*” [10, с. 436-437].

Послідовне використання концептуальних опозицій як засобів структуризації концепту LANGUAGE OF PAINTING в текстах мистецтвознавчих есе Джона Бергера відображає структуру цього концепту в картині світу автора і водночас є характерною особливістю дискурсивної вербалізації вказаного концепту. Вона слугує ефективним засобом, за допомогою якого читач есе може сконструювати своє чітке розуміння феномену мови образотворчого мистецтва.

Другою питомою дискурсивною специфікою втілення концепту LANGUAGE OF PAINTING у мистецтвознавчих есе Джона Бергера є та, що щоразу узагальнене твердження щодо структури досліджуваного концепту на кшталт розглянутих вище контекстів підтверджується конкретними прикладами. Ці приклади належать до двох типів: з царини образотворчого мистецтва і з царин інших видів мистецтва. Перші можуть вживатися як у комбінації з другими, так і самі по собі. Другі використовуються лише в комбінації з першими. Наприклад, висловивши свою позицію щодо мови образотворчого мистецтва та її використання для передачі нового досвіду – відповідний контекст процитовано вище у текстовому фрагменті (7), –

Джон Бергер наводить приклади з мистецтва музики і власне образотворчого мистецтва: (9) “*The difference between chamber music and jazz is not one of quality, finesse, or virtuosity but of two ways of life, which the people involved did not choose but were born into. The professional skill learnt by an apprentice in Gainsborough’s studio was ideal for painting feathers and satin and useless for painting a Pietà*” [10, с. 436]. У наступному текстовому фрагменті використано приклад лише з царини малярства: “*In the later painting he [Rembrandt] has turned the tradition against itself. He has wrestled its language away from it. He is an old man. All has gone except a sense of the question of existence, of existence as a question. And the painter in him who is both more and less than the old man has found the means to express just that, using the medium which has been traditionally developed to exclude any such question*” [10, с. 142].

Третьою особливістю дискурсивного представлення концепту LANGUAGE OF PAINTING в есе Джона Бергера є зворотній зв’язок з візуальним, задля інтерпретації якого, власне, і здійснена вербальна експлікація концепту LANGUAGE OF PAINTING, котрий виступає одним з основних інструментів авторського аналізу творів образотворчого мистецтва. Цей зворотній зв’язок проявляється у наявності репродукцій окремих згаданих у тексті картин (наприклад, у книзі вміщено два автопортрети Рембрандта різних років [10, с. 141, 142]), а також в тому, що у якості ілюстрації певних тверджень наводяться лише прізвища художників, без подальшої деталізації, наприклад: (11) “*This is why Rembrandt or Vermeer or Poussin or Charadin or Goya or Turner had no followers but only superficial imitations*” [10, с. 140]. У таких контекстах читач має покладатися на свій власний візуальний досвід, щоб зрозуміти суть концепту LANGUAGE OF PAINTING, тобто не лише вербальне використовується автором як засіб пояснення візуального, а й навпаки.

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можемо зробити такі **висновки**: вербалізований у мистецтвознавчому дискурсі Джона Бергера концепт LANGUAGE OF PAINTING має складну структуру, яка відображає як багатоаспектність самого феномену, репрезентованого цим концептом, так і специфіку авторського розуміння вказаного феномену. Дискурсивне втілення концепту LANGUAGE OF PAINTING відбиває складну динаміку вербального і візуального, коли вербальний конструкт застосовується як засіб інтерпретації візуального конструкта і, у свою чергу, потребує візуального для того, щоб бути зрозумілим.

Перспектива подальших досліджень убачається у застосуванні методики когнітивно-дискурсивного аналізу до вивчення інших концептів мистецтвознавчого дискурсу з метою моделювання когнітивних структур, які виконують роль інтерфейсу між вербальним та візуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороб'єва О.П. Концептологія в Україні: обзор проблематики // Лингвоконцептологія: перспективні напрямлення: монографія / авт. кол.: А.Э. Левицкий, С.И. Потапенко, О.П. Вороб'єва и др.; под ред. А.Э. Левицкого, С.И. Потапенко, И.В. Нейдановой. – Луганск : Изд-во ГУ ЛНПУ имени Тараса Шевченко, 2013. – С. 10-37.
2. Галуцьких І.А. Сенсорний концепт ЗАПАХ/ SMELL у художньому дискурсі (на матеріалі художньої прози англійського постмодернізму) / І.А. Галуцьких // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Сер. : Філологія. – 2016. – № 22. – С. 86-88.

3. Доганюк Е.В. Еволюція концепту КРАСА в англomовному дискурсі XIV – XXI століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Е.В. Доганюк. – Харків, 2017. – 20 с.
4. Жулавська О.О. Актуалізація концепту ТЕРОРИЗМ у сучасному британському газетному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О.О. Жулавська. – Харків, 2011. – 20 с.
5. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 196 с.
6. Петрик Т. Фреймова модель концепту “РЕЛІГІЯ” в езотеричному дискурсі / Т. Петрик // Вісник Львівського університету. – Серія іноземні мови. – 2016. – Вип. 23. – С.10-17.
7. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем’єр, 2008. – 332 с.
8. Фещенко В.В. Сотворение знака: Очерки о лингвоэстетике и семиотике искусства / В.В. Фещенко, О.В. Коваль. – М. : Языки славянской культуры, 2014. – 640 с.
9. Хоменська І.В. Вербалізація концепту УКРАЇНА в українському художньому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І.В. Хоменська – К., 2016. – 20 с.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

10. Berger J. Portraits: John Berger on artists / John Berger / [Ed. Tom Overton]. – L., N.Y. : Verso, 2015. – 512 p.

REFERENCES

1. Vorobyova O.P. Conceptology in Ukraine: an Overview of the key issues // Linguo-conceptology: Promising approaches / A.E. Levitskiy, S.I. Potapenko, O.P. Vorobyova & al.; Ed. by A.E. Levitskiy, S.I. Potapenko, I.V. Neydanova. – Lugansk : Lugansk National University named after Taras Shevchenko Publishing, 2013. – P. 10-37.
2. Galutskikh I. Sensory concept SMELL in literary discourse // Naukovyy visnyk of International Humanitarian University. – Series : Philology. – 2016. – № 22. – P. 86-88.
3. Dovhaniuk E.V. The evolution of the concept BEAUTY in the English discourse of the 14th – 21st centuries : Author’s abstract of the thesis for a Candidate degree in Philology : Specialty 10.02.04. – Germanic languages / E.V. Dovhaniuk. – Kharkiv, 2017. – 20 p.
4. Zhulavs’ka O.O. Instantiation of the concept TERRORISM in modern British newspaper discourse : Author’s abstract of the thesis for a Candidate degree in Philology : Specialty 10.02.04. – Germanic languages / O.O.V. Zhulavs’ka. – Kharkiv, 2011. – 20 p.
5. Martinyuk A.P. Dictionary of the key terms of cognitive-discursive linguistics. – Kharkiv : Kharkiv National University named after V.N. Karazin Publishing, 2011. – 196 p.
6. Petryk T. Frame model of the concept RELIGION in esoteric discourse / T. Petryk // Visnyk of the Lviv University. – Series : Foreign Languages. – 2016. – Is. 23. – P 10-17.
7. Pryhodko A.M. Concepts and systems of concepts in cognitive-discursive paradigm of linguistics / A.M. Pryhodko. – Zaporizya : Premier. – 332 p.
8. Feshchenko V. Semiopoiesis: Essays in linguistic aesthetics and semiotics of art / V. Feshchenko, O. Koval. – M. : Yazyki slavyanskoy kulturu, 2014. – 640 p.
9. Khomenska I.V. Verbalization of the concept “Ukraine” in Ukrainian belles-lettres discourse : Author’s abstract of the thesis for a Candidate Degree in Philology : Specialty 10.02.01. – The Ukrainian language / I.V. Khomenska. – Kyiv, 2016. – 20 p.
10. Berger J. Portraits: John Berger on artists / John Berger / [Ed. Tom Overton]. – L., N.Y. : Verso, 2015. – 512 p.

The concept LANGUAGE OF PAINTING in John Berger’s essays on art

T. V. Lunyova

Abstract. The article focuses on the analysis of the concept LANGUAGE OF PAINTING represented in John Berger’s essays on art. The study is grounded in the methodological foundations of the cognitive-discursive linguistic paradigm. The structure of the concept LANGUAGE OF PAINTING is modeled as a complex interrelation of the conceptual oppositions TRADITION :: INNOVATION, EXCEPTIONAL :: AVERAGE/ TYPICAL, VISIBLE :: INVISIBLE, TRUTH :: LIE and the frame “Painter’s struggle”. Besides, the three peculiarities of the actualization of the given concept in the discourse of the essays are determined and described.

Keywords: concept, verbalization, essays on art, cognitive-discursive, structure of the concept.

Концепт LANGUAGE OF PAINTING/ ЯЗЫК ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА в искусствоведческих эссе Джона Бергера

Т. В. Лунёва

Аннотация. Исходя из методологических позиций когнитивно-дискурсивной парадигмы лингвистики, в статье проанализирован концепт LANGUAGE OF PAINTING/ ЯЗЫК ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА, воплощенный в искусствоведческих эссе Джона Бергера. Структура указанного концепта смоделирована как сложная совокупность концептуальных оппозиций TRADITION :: INNOVATION (ТРАДИЦИЯ :: ИННОВАЦИЯ), EXCEPTIONAL :: AVERAGE/ TYPICAL (ИСКЛЮЧИТЕЛЬНЫЙ :: ПОСРЕДСТВЕННЫЙ/ ТИПИЧНЫЙ), VISIBLE :: INVISIBLE (ВИДИМЫЙ :: НЕВИДИМЫЙ), TRUTH :: LIE (ПРАВДА :: ЛОЖЬ) и фрейма “Painter’s struggle” (“Борьба художника”). Также раскрыты три характерные особенности дискурсивного воплощения указанного концепта в текстах эссе.

Ключевые слова: концепт, вербализация, искусствоведческие эссе, когнитивно-дискурсивный, структура концепта.

Світове культурне коло творів В. Стуса: антропонімний стрижень

А. В. Лупол

Одеська національна академія харчових технологій ім. М. В. Ломоносова, Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: ali_ka050179@gmail.com

Paper received 25.01.18; Revised 28.01.18; Accepted for publication 30.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-08>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню мовної природи і функційної специфіки художнього поетонімікону В. Стуса, що перебуває у межах загальної проблематики літературної ономастики. Доведено, що основні розряди власних назв у творчості В. Стуса зосереджено в антропонімному сегменті авторського ономапростору. Особливу роль в авторській онімній амплітуді відіграють імена реальних постатей світового культурного кола, які уособлюють базові для письменника морально-етичні поняття і виступають концентрами його ідіолектної структури.

Ключові слова: В. Стус, онімний простір, антропоніми світового культурного кола, семантика, символ, ідіолект.

Вступ. У сучасних лінгвістичних студіях своєрідною «класикою жанру» є ономастичні дослідження, здійснювані як у межах класичного мовознавства, так і в проекції на сучасні наукові парадигми когнітивної лінгвістики (О. Карпенко), психолінгвістики (Т. Ковалевська), лінгвосинергетики (Т. Домброван) та ін., оскільки «ми перебуваємо тепер у поворотній точці історії: у мисленні людини відбувається поворот від статичності до динаміки» [12, с.28]. Ці праці заклали фундамент всесвітньо відомих українських ономастичних шкіл – Київської, Львівської, Одеської й Ужгородської. Активну увагу представників цих шкіл привертає вивчення онімних компонентів в ідіолектній структурі майстрів красного письменства, що уможливує не лише з'ясування оригінальних авторських психоментальних стратегій, які ілюструють неповторність індивідуальної інтерпретації буттєвого простору, а й поглиблення відомостей про джерельні орієнтири національного світобачення в цілому (Ю. Карпенко, Л. Колоколова, В. Лучик, Л. Мацько). Вчені довели, що поза ретельним аналізом онімних складників будь-якого твору «справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів, просто неможливе. Власні назви в тексті дають неоціненну інформацію для інтерпретації цього тексту» [3, с. 9], створюючи широке асоціативне коло і символічну архітектоніку твору [8], оскільки «власні назви є органічною складовою ідіостило письменників, одним із вагомих засобів творення образу, поглибленого розуміння концепції художнього твору, авторського задуму» [6, с. 123]

З огляду на це аналіз онімної структури творів видатних українських письменників уможливує отримання і різноаспектної лінгвістичної інформації про специфіку авторського ідіолекту, і водночас – глобальніших знань про духовні константи національної картини світу, що має надпотужне значення для усвідомлення фундаментальних цінностей українства в сьогоденних комунікативних вирахах. Крім того, вчені зауважують: «Вибір імені для літературного героя не буває випадковим: письменник вкладає в нього певну оцінку, характеристику, тобто використовує власні імена як додатковий художній засіб для вираження ідейно-естетичного задуму» [5, с. 24], що, у свою чергу, привертає пильну увагу науковців до аналізу антропонімного складника авторських ономапросторів як їхнього пріоритетного сегмента.

Наведене окреслює загальну проблематику статті, пов'язану з дослідженням антропонімного складника творів В. Стуса – одного з найвідоміших українських поетів.

Короткий огляд публікацій за темою статті.

Вчені Одеської ономастичної школи, започаткованої ґрунтовними працями члена-кореспондента НАН України Ю. Карпенка та розвинутої в розробках Н. Бербер, Е. Боевої, Т. Крупеньової, О. Карпенко, Т. Ковалевської, М. Мельник та ін., величезну кількість своїх праць присвячують літературній ономастиці, насамперед – ономастичній кваліфікації поетичних творів, оригінальність яких досягається зокрема «певним підбором слів та звукорядів, здатних впливати на глибинні структури психічної організації і зумовлювати їхнє безпосереднє реагування» [13, с. 41]. Яскравими прикладами тут виступають праці, де проаналізовано творчість Л. Українки (Т. Крупеньова), М. Стельмаха (Т. Врублевська), М. Матіос (Н. Бербер), Л. Костенко (М. Мельник), Я. Славутича (Л. Селіверстова), Є. Маланюка (Г. Мельник), В. Винниченка і М. Зерова (Е. Боева) та інших відомих українських письменників. У цих межах не можна обійти творчість Василя Стуса, життя і поетичний доробок якого неодноразово ставали предметом наукового аналізу (А. Бондаренко, Ю. Браїлко, Г. Віват, Л. Волинська, Т. Гундорова, Д. Данильчук, Л. Оліфіренко, Ю. Остапчук, Ю. Шевельов, Г. Шміло). Проте спеціальних студій, присвячених різнобічному аналізу онімних складників творчості поета, класифікації й семантизації домінуючих онімних компонентів, висвітленню їхньої динаміки ще не здійснено, що визначає актуальність обраної проблематики.

У наших попередніх дослідженнях ми довели, що стрижневими компонентами ономапростору поета виступають антропоніми, у межах яких на особливу увагу заслуговують іменування яскравих представників світового культурного кола, що виступають глобальними елементами стереотипного ядра знань «у свідомості мовної особистості внаслідок її належності до певної культури» [7, с. 10] і в системі морально-етичних цінностей поета посідають чільне місце, номінуючи найвагоміші для його життєвої філософії концепти. Проте цей аспект у форматі наукової статті ми не розглядали, що і визначило вибір зазначеної теми. Таким чином, наукова кваліфікація іменувань постатей світового культурного кола, зафіксованих у поезіях В. Стуса,

прислужитися як у поглибленні відомостей про ідіолектну специфіку його мовотворчості, так і увиразнити особистісну ідентифікацію митця як непересічного представника української еліти, надасть змогу унаочнити його ціннісні пріоритети, що в сьогоденній реальності, позначеній активізацією національної свідомості, вважаємо необхідним і актуальним напрямом досліджень.

Мета статті. Представлена стаття має на меті виявити семантичну й функційну оригінальність антропонімів світового культурного кола, представленого у поетичній спадщині В. Стуса. Поставлена мета передбачає необхідність вирішення таких завдань: описати структуру антропонімікону у поезіях В. Стуса, виокремити й систематизувати онімні складники на позначення представників світового культурного кола як надпотужні елементи ціннісної картини світу митця, довести їхню питому вагу в цілісному конгломераті ідіостилу В. Стуса. **Об'єктом** роботи є антропонімікон творів В. Стуса, **предметом** безпосереднього аналізу є семантичні та функційні особливості антропонімів світового культурного кола, які виступають маркерами ідіостилу митця.

Матеріал і методи дослідження. Джерельною базою статті стали поетичні твори В. Стуса, з яких виокремлено близько 900 випадків уживань майже 400 власних назв різних розрядів, серед яких антропоніми складають 160 одиниць. У цих межах антропоніми на позначення представників світового культурного кола становлять 111 випадків уживання 73 антропонімів. У роботі застосовано як загальнонаукові методи (спостереження – для фіксації загальних тенденцій функціонування аналізованих одиниць у площині творів В. Стуса; індукції та дедукції, залучених для систематизації й виокремлення спільних і специфічних характеристик онімів у поетичному контексті; кількісних підрахунків – для встановлення динаміки цих одиниць), так і спеціальні методи дослідження, серед яких традиційний для мовознавства описовий метод, контекстуально-інтерпретаційний та компонентний аналіз, залучені для з'ясування семантичного навантаження онімів у поетичному творі та визначення їхньої функційно-стилістичної специфіки.

Результати статті та їх обговорення. В обстежених поетичних текстах В. Стуса виявлено 73 антропоніми на позначення представників світового культурного кола в 111 вживаннях, із них - 26 випадків уживання 20 антропонімів – іменувань поетів та прозаїків німецької, англійської, російської, французької, американської, литовської та японської літератури, решта – прізвиська інших митців (композиторів, художників, філософів).

Найрепрезентативнішою є група іменувань поетів та прозаїків світової літератури, серед яких найчастіше згадується німецький поет та письменник Й. Гете (5 випадків) і герої його твору Фауст (5) та Мефістофель (5), що цілком закономірно з огляду на значення цього поета у творчому світі В. Стуса. Відомо, що арештований поет у камері попереднього ув'язнення активно працював над перекладами віршів Гете [11, с. 257]. Тож Гете стає для нього духовно

близьким співрозмовником, вершиною людського духу: *Устань. Тюремне ліжко застели / і за календарем надію виваж / чи сядь за книгу – довгу і нудну. / На віддалі, близькій од тебе, Гете, / лиш – недосяжний* [10, 2, с. 111]. На честь Гете названо і два Стусових вірші «Молодий Гете» та «Ганімед Гете» [10, 1, 2]. Звичайно, що символічними стають і герої Й. Гете Мефістофель та Фауст, де перший завжди виступає втіленням диявольського начала: *Чорте, бронзовий Мефістофелю, / чом ховаєшся по кутках?* [10, 1, 2, с. 64], другий / - переосмислений Фауст, «тягар «докучливого знання» якого близький поетові ...у Стуса прагнення до «загального добра» невідворотно творить зло його близьким» [10, 3, 1, с. 466]: *Мій добрий Фавст! Пече сльоза дівоча / Щоку неголену, як зморшка протинає* [10, 1,2, с. 221].

Із німецьких поетів поодинокі згадки присвячено Р. Рільке [9] та поетові ХХ ст. Е. Кестнеру, чий вірш теж перекладено Стусом [10, 3, 2].

Серед постатей російської літератури фіксуємо 5 імен, це Б. Пастернак, О. Блок, А. Вознесенський, Дем'ян Бедний та М. Чернишевський, де на честь останнього названо вірш («Грени М.Г. Чернишевського» [10, 3, 1]), а «Звертаючись до цього образу, Василь Стус прагне універсалізувати індивідуальне чуття безневинно засудженої та «хворої» любов'ю до рідного краю особистості, вивести її з національно-обмежувальних рамок до ширшого узагальнення ... Звертаючись до дружини у листі від 20.12.1977, В. Стус проводить аналогії між власною долею та долею Чернишевського ...» [10, 3, 1, с. 427].

Згаданий у поезіях В. Стуса В. Шекспір і – неодноразово – герої його творів як уособлення трагедійної філософії людського буття: – *І що за п'єса? – Варіант удатний / давно вже призабутого Шекспіра* [10, 3, 1, с. 111-113]; *Займаницю непельна! Де не скинь / страпатим оком – то охлялі надра, / то рідний край – пантрує звідусюди; / «Це ж я (на голос Йорика), це ж я»* [10, 3, 1, с. 63], де він, на думку А. Бондаренко, «уособлює блюзнірство тих, хто не помічає горя власного народу, хоч зубожілий на слово й дію край апелює до них» [2, с. 25]. Проте тут ідеться не про блюзнірство, а про реальні останки: згадаймо, що «бідний Йорик» у «Гамлеті» – це череп блазня, котрий тримає в руках герой трагедії Шекспіра. Як зазначає біограф поета, «перебуваючи на засланні у с. ім. Матросова Магаданської обл., В. Стус натрапив на старий занедбаний зеківський цвинтар 30-50-х років» [10, 3, 1, с. 428], про що написав у листі до дружини від 1.06.1977: «...Розграбана могила, де розсипані кісточки білі, а на двох-трьох хрестах ініціали і дата життя: 1922 р. – 1955р. І стоїть це «р» свідчити, що й тут українці домінували». Отож, як зазначає Д. Стус, «Беручи до рук череп Йорика, Гамлет виголошує монологу про плінність часу, в течії котрого неплінним лишається лиш згадка-спомин, що матеріалізується у вигляді черепа блазня – єдиного свідчення про минуле. «Голос Йорика» – голос кісток безіменних в'язнів, що ... нагадують про минуле» [там само].

У поодиноких випадках наявні згадки про Оноре де Бальзака [10, 3, 1], Данте [10, 1, 1], литовську поетесу

Саломею Неріс [10, 1, 1] та Томаса Стернза Еліота – англо-американського поета і драматурга [10, 3, 2].

Прозаїки та поети, представлені у поетичних текстах В.Стуса, – це переважно митці XIX та XX століть європейського ареалу, хронологічно випадають із цієї групи Данте та славетний римський поет Публій Овідій Назон [10, 1, 2, с. 124]. Порушує ж «європейський антропонімний ареал» віршів Стуса лише Кавабата Ясунарі – видатний японський письменник, лауреат Нобелівської премії (1968), щоправда, згаданий лише у назві вірша «За читанням Ясунарі Кавабати» [10, 2].

Отже, центральними фігурами в системі антропонімів на позначення поетів і письменників як представників світового культурного кола виступають Й. Гете та В. Шекспір, особистості і творчість яких уособлюють морально-етичні, філософські концепти В. Стуса й ілюструють стратегічні напрями його світовиміру. Практично всі згадувані у поезіях В. Стуса власні назви виконують роль конденсованих символів як таких, що перевершують свою референтну роль, коли їх об'єкт набуває статусу публічної фігури чи соціального явища [14] та практично завжди виконують фундаментальну символічну функцію (про функції власних назв у художньому творі див. праці Л. Белея, В. Калінкіна, Ю. Карпенка, Н. Подольської, О. Фоянкової та ін.).

Серед аналізованих антропонімів виокремлюються і представники інших творчих напрямів – композитори, художники, філософи. Так, чутливість до музичної стихії, яку впевнено можна вважати свідченням музичного обдарування В. Стуса (див.: [11, с. 76]), зумовила низку згадок найвідоміших композиторів у його творах. Факти біографії поета свідчать про велику роль музики славетного німецького композитора Людвіга ван Бетховена в житті Стуса (див. [1]), а спогади самого Стуса деталізують його знайомство з творчістю композитора: «А які пречудові його сонати! І яка це була людина! Все життя в горі, в нещасті, в муці і він один проти цілого світу! перемагає! ... І Бетговен перевернув мені душу» [10, 3, 2, с. 348-349]: *Гармонійоване страждання, / оправлене в обручку травня. / Бетговен. Добрий маг. Пречистий / четвер. Пречистий тлум чекань. / Поразка. Усмішка. Поразка. / Метал надій. Тонкоголосить / одвертий біль...* [10, 3, 1, с. 141]. Пор. ще назву вірша «Слухаючи Бетховена» та його зміст [10, 1, 2].

Крім Бетховена, у поезіях В.Стуса згадані й інші композитори. Це великий німецький композитор і органіст Йоганн Себастьян Бах [10, 1, 1]; це славетний Вольфганг Амадей Моцарт, чий «Реквієм» поет неодноразово слухав на засланні, маючи платівку із записом цього твору [10, 3, 1]; це й один із найзначніших композиторів XX ст. Д. Шостакович [10, 3, 2].

Перелік прізвищ живописців очолює М. Чурльоніс: *і в Вінцаса – освітлену мішень – / Чурльоніс поціляв голками сосон, / йдучи гравюрним лісом. <...> /*

Шамотів / колючий ліс Чурльоніса за вікнами / та узбережна «Летува» шуміла [10, 1, 1, с. 47-48]. Список інших живописців та скульпторів, представлених в обстежених текстах, містить імена як митців XX ст. (А. Модільяні [10, 1, 1], Р. Кент [10, 3, 1], Я. Ван Рейсдал [10, 1, 1], А. Маневич [10, 1, 1]), так і славетних італійців – живописця, графіка, архітектора Мікеланджело Санті та скульптора, художника, архітектора Мікеланджело Буонаротті [10, 1, 2]; Рафаеля, прізвище якого виступає символом досконалого живопису, гармонії мистецтва: *Над головою плине Рафаель, / вхопившись за смичок віолончелі, / перехопило дух у менестрелів – / ні звука з горла. Груди хоч прострель* [10, 1, 2, с. 42], а також імена представників філософської думки (Мартін Гайдеггер, Фрідріх Ніцше).

Отже, центральними фігурами в системі антропонімів на позначення поетів і письменників як представників світового культурного кола виступають Л. Бетховен, Й. Бах, М. Чурльоніс, особистості і творчість яких знов-таки виступають центрами ціннісної картини світу В. Стуса. Функційний аспект таких антропонімів теж ілюструє пріоритет їхнього символічного використання, що акцентує на вагомості цих імен у структурі ідіостилу митця.

Висновки. Узагальнюючи, відзначимо, що у В.Стуса 111 разів було вжито 73 антропоніми світового культурного кола, де переважають реальні антропоніми – номінації поетів (16 антропонімів, ужитих 22 рази), художників (7 антропонімів, ужитих 9 разів) і композиторів (4 антропоніми, вжиті 8 разів). Найчастіше згадується Й. Гете, В. Шекспір, Л. Бетховен, Й. Бах, М. Чурльоніс, які практично завжди виконують роль світоглядних орієнтирів і філософських центрів у ціннісній системі В. Стуса, що виявляється у пріоритеті виконуваної ними символічної функції, реалізованої у віялі позитивних культурологічних конотем. Таким чином, антропонімна лексика поезій В. Стуса є надпотужним елементом його ідіостилу, вагомим конструктом в архітектоніці його світоглядних пріоритетів. У межах цього пропріального сегмента на особливу увагу заслуговують антропоніми світового культурного кола, які виступають активними складниками його ідіолектної системи і концентрують фундаментальні концепти авторської картини світу.

Перспективи дослідження. У подальшому опрацюванні зазначеної проблематики перспективним вважаємо поглиблений аналіз усіх розрядів поетонімікону В. Стуса у його психолінгвістичній і когнітологічній інтерпретації, встановлення асоціативного фону домінантних онімів, завдяки яким «формується певні константи в площинах раціональної й аксіосистемної свідомості» [4, с. 238], що поглибить розуміння лінгвістичних вимірів літературної творчості в цілому та її онімних складників зокрема, а також прислужиться в укладанні словників ідіолектів письменників, у портретуванні їхньої творчої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Г. Рокований вересень: Із роздумів про життя і творчість Василя Стуса // Дивослово. – 2003. – № 3. – С. 20 - 22.
2. Бондаренко А. Лінгвістичний аналіз циклу Василя Стуса «Трени М. Г. Чернишевського» // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 24 - 27.
3. Карпенко Ю. О. Мова топонімів – мова землі: онімізація тексту як художній засіб у романі Ліни Костенко «Берестечко» // Історико-літературний журнал. – Одеса, 2000. – № 5. – С. 9-16.
4. Ковалевська Т.Ю. Комуникативні аспекти нейролінгвістичного програмування : Монографія. – Одеса : Астропринт, 2008. – 324 с.
5. Кочан І. Лінгвістичний аналіз тексту. – Львів: Світ, 1999. – 142 с.
6. Крупенева Т.І. Особливості ономастикону творів братів Капранових // Записки з українського мовознавства : збірник наукових праць. – Одеса : Полипринт, 2017. – Вип. 24. – Т. 1. – С. 117- 124.
7. Лукаш Г.П. Український конотонімікон : структура і чинники формування : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. – К., 2011. – 38 с.
8. Петрова Л.П. Власне ім'я як засіб інтелектуалізації поетичного мовлення (на матеріалі поезій Ліни Костенко) : автореф. дис. ...канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. – Х., 2003. – 18 с.
9. Стус Василь. Твори у чотирьох томах, шести книгах. Том 6 (додатковий). Книга перша. Листи до рідних. – Львів : Просвіта, 1997. – 496 с.
10. Стус Василь. Твори : У 4 т., 6 кн. – К. : НАНУ, Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка; Львів : Просвіта, 1994 – 1999.
11. Стус Д. Василь Стус : життя як творчість. – К. : Факт, 2005. – 368 с.
12. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика : Учение о взаимодействии. Пер. с нем. А.Р.Логунова. – М.; Ижевск: Ин-т компьютерных исследований, 2003. – 320 с.
13. Цветков Э. Психонимика или программируемый человек. - СПб.: Лань,1998. – 192 с.
14. Edelman M. Political language and political reality // PS: Political science & politics. – Washington, D.C., 1985. – N 18. – P. 10–19.

REFERENCES

1. Bilous G. Born September: From the reflections on the life and work of Vasyl Stus // Divoslovo, 2003. No. 3. P. 20-22.
2. Bondarenko A. Linguistic analysis of Vasyl Stus' cycle "Trends of M.G. Chernyshevsky"// Divoslovo, 2003. No.1. P. 24-27.
3. Karpenko, O.Yu. Language place names – it land: onimizatsiya text as an artistic tool in Lina Kostenko's novel "Berestechko" // Istoryko-literaturnyj zhurnal, Odessa, 2000. No. 5, P. 9-16.
4. Kovalyevska T. Yu. Communicative aspects of neurolinguistic programming: Astroprint, Odessa, 2008. 324 p.
5. Kochan, I. Linguistic analysis of the text : Svit., Lviv, 1999. 142 p.
6. Krupenova T. I.The onomasticon peculiarities of brothers Kapranovs' works // Zapy'sky` z ukraiyin'skogo movoznavstva : zbirnyk` naukovy`x pracz` : Polyprynt, Odessa, 2017. Vyp. 24. T. 1. P. 117- 124.
7. Lukash G.P. Ukrainian Konotonimikon: structure and factors of formation: author's abstract. dis ... Dr. of Philol. Sciences: specialty 10.02.01 - Ukrainian language. K., 2011. 38 p.
8. Petrova L.P. The proper name as a method of intellectualizing poetic speech (based on materials of Lina Kostenko's poetry): Author's abstract. dis. ... PhD in Philol. Sciences: spec. 10.02.01 - Ukrainian language. X., 2003. 18 p.
9. Vasyl Stus. Works in four volumes, six books. Volume 6 (optional). The first book. Letters to relatives : Prosvita, L`viv, 1997. 496 p.
10. Vasyl Stus. Works in four volumes, six books. NANU. Institute of literature named by T. G. Shevchenko, K.; Prosvita, L`viv, 1994-1999.
11. Stus D. Vasyl Stus: Life as Creativity. : Fakt , K., 2005. 368 p.
12. Haken G. Mysteries of nature. Synergetics? The doctrine of interaction. Trans. From German. AR Logunova: Institute of Computer Studies, M. ; Izhevsk, 2003. 320 p.
13. Tsvetkov E. Psychonomy or programmable person : Lan`, SPb.,1998. 192 p.
14. Edelman M. Political language and political reality // PS: Political science & politics: D.C., Washington, 1985. No. 18. P. 10-19.

World cultural range of works by V. Stus: an anthroponymic pivot

A. V. Lupol

Abstract. The article is devoted to the study of linguistic nature and functional specificity of the artistic poetonymic of V. Stus, which corresponds to the general problems of literary onomastics. It is proved that the main categories of proper names in the works of V. Stus are concentrated in the anthroponymic segment of the author's onym space. A special role in the author's nominal amplitude is played by the names of the real figures of the world cultural circle, which embody the basic moral and ethical concepts for the writer and act as the concentrators of its idiolectic structure.

Keywords: V. Stus, onym space, anthroponyms of the world cultural circle, semantics, symbol, idiolect.

Мировой культурный диапазон произведений В. Стуса: антропонимный стержень

A. В. Лупол

Аннотация. Статья посвящена исследованию языковой природы и функциональной специфики художественного поэтонимикона В. Стуса, что пребывает в границах общей проблематике литературной ономастики. Доказано, что основные разряды собственных имен в творчестве В. Стуса сосредоточены в антропонимном сегменте авторского ономапространства. Особенную роль в авторской онимной амплитуде играют имена реальных представителей мирового культурного диапазона, которые концентрируют базовые для писателя морально-этические понятия и выступают активными компонентами его идиолектной структуры.

Ключевые слова: В. Стус, онимное пространство, антропонимы мирового культурного диапазона, семантика, символ, идиолект.

The concept of Frame and the Framing Process

O. B. Novosadska

Chernivtsi National University, Ukraine
Corresponding author. E-mail: novosad.elena88@gmail.com

Paper received 26.01.18; Revised 30.01.18; Accepted for publication 02.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-09>

Abstract. A number of researches based on cognitive approach to the language phenomenon study is increasingly growing in linguistics. This approach enriches scientific research with new conceptual apparatus, different methods and experimental procedures. It also makes possible to give a fresh look on verbalization of the received information. One of the research methods used to analyze how verbal and mental units are connected is frame analysis. Concepts can be represented as frames, i.e., recursive attribute-value structures. The «schemata of interpretation», which are labeled «frames», enable individuals to «locate, perceive, identify, and label» occurrences or information.[4, p.45]. This constructionist conception of framing makes strong assumptions about individual cognitive processes – structuredness of cognitive representations and theory guidedness of information processing. These are the same assumptions that are shared or investigated by cognitive psychologists or other cognitively oriented researchers using similar terms. The Frame is multiaspect cognitive phenomenon connected with the process of lingual categorization, keeping and representing information. Due to a distinct structure of the frame and its linguocognitive status, the theory of frame is widely used in many spheres of linguistics, e.g. in studying the specifics of lexical units of national language usage; in the analyses of derivational processes; in grammatical structures analyses; in fiction, scientific, journalistic texts and their pragmatic description; in cognitive units; in theory of translation. Cognitive frames are usually expressed as “slot-filler representations”, structures of interconnected roles together with constraints on the possible or likely fillers of those roles. Examples of such frames are (1) the partially ordered set of events, as well as the participants in such events, that one can expect in a typical visit to a restaurant, barbershop, or hospital, (2) stages and processes in the life cycle of a human being, (3) the organization of a human face, and countless others[10, p.51]. As humans we experience some of these frames by virtue of living on the earth, of our daily routines and of entities that we perceive; other frames appear because we are humans with bodies that respond to gravity and to our biological and emotional needs, and with the perceptual faculties that our bodies possess; we form other frames by being members of a particular culture, where we consciously or unconsciously respond to institutions, symbols, artifacts, and values of culture; and, importantly, still other frames we have by virtue of being a part of the specific speech community that supports and is supported by culture. Thus, we have schematic knowledge about gravity, heat, and shadows, the difference between living and non-living things, about colors, pain, joy and jealousy, about marriage, government and religion, and about weekends, heartburn, military titles.

Keywords: *frame, slot, prototype, concept, cognitive units.*

In every day of our conscious life, we are constantly busy manipulating abstract representations of the world around us. This human dexterity with mental representations, or concepts, has fascinated scholars since antiquity. Modern cognitive scientists formulate this fascination as two fundamental questions about the relations between language and thought. Since the 1970s, cognitive psychologists and theoretical linguists have taken rather different approaches in their study of frames and how they compose.

While there is an agreement that there must be a systematic relation between cognition of single individuals and meaning of linguistic expressions, there is no theory that could describe the relation systematically and formally. The aim of this paper is to describe a framework that is able to fill this gap. We will use frames as an adequate format to describe both mental representations and linguistic meaning.

This article presents an overview of the primary theoretical commitments, assumptions and worldview of frames. This will serve to provide an introduction to the major concerns and theoretical orientation of this rapidly expanding perspective.

There is a general conception of frame, together with allied conceptions like schema, idealized cognitive model, script, and even meme, narrative, etc.), especially as developed in cognitive sciences since the 1970s, that can be defined as any of the many organized sets of knowledge, beliefs, and patterns of practice that shape and allow humans to make sense of their experiences. Frames, in this sense, play an important role in how people perceive, remember, and reason about their experiences, how they form assumptions about the background and possible con-

comitants of those experiences, and even how one's own life experiences can or should be enacted.

A frame may be defined as a psychological construct that furnishes one with a prevailing point of view that manipulates prominence and relevance in order to influence thinking and, if need be, subsequent judgment as well. Humans mentally project into their experiences and circumstances the interpretive frames that allow them to make sense of their surroundings in relation to themselves. They then normally shift frames only when some contradiction, conundrum, incongruity, or a change in the context of discourse calls for it. In other words, people only become aware of the frames that they regularly use when some necessity forces them to replace or integrate one frame with another. By inviting others (observers, listeners, readers, etc.) to conceptualize a certain topic from a predetermined point of view, a text —framer not only supplies an initial orienting mental scenario, but frequently s/he is also able to control his/her cognitive and emotive alignment as well as positive or negative response to that particular subject or issue.

The notion of frames was originally proposed by Marvin Minsky. Frames were seen as structures for representing stereotypic knowledge and expectations which would allow a system to impose coherence on incoming information[9, p.220]. Minsky's «frames paper» became highly influential among researchers and inspired the development of many frame-like or «higher-level» knowledge and structures and languages in the field. The term «frame» itself comes from the idea of a single frame in a film, and Minsky conceived of frames as sets of knowledge embedded in an interconnected retrieval network. Thus, when one frame is ac-

cessed, connections to other possibly relevant frames would also be available. For example, if the frame for a *house* is accessed, connections to frames *kitchen*, *bedroom*, *living room*, etc., will also become available. If the *kitchen* frame is accessed, then other connections to *cooking*, *washing dishes*, *refrigerators*, and so forth, will become available [9, p.250].

Frames were intended to be large enough packets of knowledge to impose structure on a new situation, but small enough to be a flexible and modular part of a large database. Minsky's original conception of frames, however, rather vague and intuitive, and for this reason it is unclear how much of the subsequent concentration of research on higher level knowledge structures can be traced directly to the frame paradigm. After all, the idea that certain structures of knowledge impose coherence on human experience can be traced at least as far back as the philosopher Immanuel Kant. In linguistic literature, other «frame-like» higher level knowledge structures are known as Memory Organization Packets (MOPs), schemata, scripts and proto-types.

Marvin Minsky thinks of a frame as a network of nodes and relations. The «top levels» of frame are fixed, and represent things that are always true about the supposed situation. The lower levels have many terminals - «slots» that must be filled by specific instances or data. Each terminal can specify conditions its assignments must meet. (The assignments themselves are usually smaller «sub-frames»). Simple conditions are specified by markers that might require a terminal assignment to be a person, an object of sufficient value, or a pointer to a sub-frame of a certain type. More complex conditions can specify relations among the things assigned to several terminals.

Frames are particularly appealing as means for knowledge representation because psychological studies have shown that people tend to rely on knowledge from previous experience whenever possible, and they use this knowledge and adapt it to handle new or slightly different situations. So, instead of analyzing and building descriptions of each new situation as it occurs, people draw on a large collection of structures, which represents their previous experience with objects, people and situations, and use these past expectations to guide them in analyzing and representing new experiences. Thus, frames provide a structure or framework within which knowledge and expectations about specific events or experiences can be organized and applied to new situations.

In linguistics, frames were introduced in Fillmore's case grammar in order to represent verbs and the relational roles of their arguments [1]. This early work laid the foundations for the development of frame semantics. The frame notion used in Frame Semantics can be traced most directly to case frames. In case grammar, the semantic roles of the arguments of predicates were considered crucial to the characterization of verbs and clauses. Case frames were understood as «characterizing a small abstract «scene» or «situation», so that to understand the semantic structure of the verb it was necessary to understand the properties of such schematized scenes». In the early papers on Frame Semantics, a distinction is drawn between *scene and frame*, the former being a cognitive, conceptual, or experiential entity and the latter being a linguistic one. In later works, scene ceases to be used and a frame is a cognitive structur-

ing device, parts of which are indexed by words associated with it and used in the service of understanding.

The notion can be exemplified with the Commercial Transaction Frame, whose elements include a buyer, a seller, goods, and money. Among the large set of semantically related verbs linked to this frame are *buy*, *sell*, *pay*, *spend*, *cost*, and *charge*, each of which indexes or evokes different aspects of the frame. The verb *buy* focuses on the buyer and the goods, backgrounding the seller and the money; *sell* focuses on the seller and the goods, backgrounding the buyer and the money; *pay* focuses on the buyer, the money, and the seller, backgrounding the goods; and so on. The idea is that knowing the meaning of any one of these verbs requires knowing what takes place in a commercial transaction and knowing the meaning of any one verb means, in some sense, knowing the meaning of all of them. The knowledge and experience structured by the Commercial Transaction Frame provide the background and motivation for the categories represented by the words. The words, that is, the linguistic material, evoke the frame (in the mind of a speaker/hearer); the interpreter (of an utterance or a text in which the words occur) invokes the frame [7, p.250].

A number of important concepts figure into the Frame Semantics approach to linguistic description and analysis. One such concept is that of a prototype, understood as a fairly large slice of the surrounding culture against which the meaning of a word is defined and understood. For example, to understand the meaning of the word *breakfast*, it is necessary to understand the institutions and practices of the culture in which the category exists. In this case, it is necessary to understand the practice of eating three meals a day at more or less fixed times and that the meal eaten in the early part of the day after a period of sleep has a special menu; for this meal we use the word *breakfast*. The conditions which define the prototype need not all be present in order for native speakers to use the word appropriately. Speakers of American English may use the word *breakfast* for the meal eaten in each of the following situations: sleeping through the morning, eating eggs, toast, coffee, and orange juice at two in the afternoon; staying up all night, eating eggs, toast, etc. at seven in the morning; sleeping through the night, eating a peanut butter and jelly sandwich at seven in the morning. This range of usage can be captured in an account of word meaning which appeals to the notion of a prototype. The word *breakfast* provides a category which can be used in a variety of contexts; the contexts are determined by the word's prototypic use; the prototypic use is the one it has when the conditions of the background situation match the defining prototype [5, p.117-119].

The conception of prototype is one of the most important concepts of frame semantics. Frames should be understood as prototypical descriptions of scenes. A prototype has the advantage that it does not have to cover all possible aspects of the meaning of a phrase; in other words a prototype does not have to provide necessary and sufficient conditions for the correct use of a phrase. Fillmore illustrates the use of prototypes within frame semantics by analysis of the concept *widow*. The word *widow* is specified with respect to a background scene in which people marry as adults, they marry one person, their lives are affected by their partner's death and perhaps other properties.

The advantage of a theory of meaning based on the prototype concept compared to a theory which insists on stating necessary and sufficient conditions for the meaning of a phrase is that it does not have to care about certain boundary conditions; that is it does not have to provide answers for questions like «Would you call a woman a *widow* who has lost two of her three husbands but who had one living one left?» Fillmore [6, p.112]. In a case like this whether the noun *widow* applies or not is unclear since certain properties of the background frame for this concept are missing.

Fillmore's point is that any given lexical concept is relativised with respect to and thus can't be understood without the other lexical concepts which collectively comprise the knowledge structure, or semantic frame that it forms part of. In related fashion, Langacker argues that part of the meaning of any lexical item is a function of the knowledge structure or base that is presupposed by it.[10, p.47] For instance, the lexical concept [HUMAN MAJOR ARM JOINT] associated with the form *elbow* cannot be properly understood without knowledge of the arm which is necessary for understanding the nature and function of the elbow.

However, as with both Fillmore's notion of a semantic frame and Langacker's notion of a base, a cognitive model is accessed, at various points by distinct lexical concepts, which are thus relativised to it, and in part, collectively constitute it. In other words, a cognitive model represents an interface between

richly-specified conceptual knowledge and nodes of access at particular points in the cognitive model provided by specific lexical concepts. Thus, lexical concepts provide particular perspectives or construals with respect to the cognitive model, in part, constituting it. Yet, a cognitive model is far richer than the sum of the lexical concepts which provide access sites to it. This follows as while lexical concepts are

conceptual units specialised for symbolic representation in language, cognitive models are not. Rather, they are multi-model conceptual entities, which can be used as a basis for what Barsalou and others refer to as simulations.

According to Barsalou, frames, understood as recursive attribute-value structures, are used as general format in accounting for the content of mental concepts. Advancing the basic ideas of Minsky, Barsalou argues for frames as

“dynamic relational structures whose form is flexible and context dependent”. [1, p.60] He presents psychological evidence for attribute-value structures derived from behavioral animal studies. These studies indicate that animals encode stimulus information as attribute values and not as independent features. Furthermore, he gives empirical evidence for the importance of conceptual relations in human cognition. The attributes in a concept frame are the general properties or dimensions by which the respective concept is described (e.g. COLOUR, SPOKESPERSON, HABITAT...). Their values are concrete or underspecified specifications (e.g., [COLOUR:red], [SPOKESPERSON: **Mary Hollaway**],[LOCATION:Beach]..) For example, ball can be characterized by [SHAPE:round], specifying its concrete shape, and [COLOR:color], specifying that it has a color which is not further specified. For example, color describes an aspect of birds, and location describes an aspect of vacations. A concept is only an attribute when it describes an aspect of a larger whole. When people consider color in isolation (e.g., thinking about their favourite color), it is not an attribute but is simply a concept. Similarly, when people think about location in isolation (e.g., in geography), it is not an attribute. A concept is only an attribute when viewed as describing some aspect of a category's members. Color becomes an attribute when viewed as an aspect of bird, and location becomes an attribute when viewed as an aspect of vacation[3,p.570].

Due to their recursivity, frames are flexible enough to represent information of any desired grade of detail. We assume that attributes in frames assign unique values to objects and thus describe functional relations. Formally, frames can be represented by connected directed graphs where the arcs correspond to attributes. As attributes are functions, no node may have two equally labeled outgoing arcs. The nodes may be labeled by types which restrict the attribute domains and ranges, i.e. the set of objects for which an attribute is adequate and the set of values an attribute can take.

Frames are rich enough to provide a detailed and adequate description of individual's mental representation, in particular the representations of concepts. Due to their recursive structure, they are apt to describe concepts at different levels of granularity.

REFERENCES

- 1) Barsalou, Lawrence. Cognitive Psychology: An Overview for Cognitive Scientists // Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1992. P.56-89
- 2) Barsalou, Lawrence. Frames, concepts and conceptual fields// In A. Lehrer and E. Kittay (eds.). Frames, Fields and Contrast. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. P.21-74
- 3) Barsalou, Lawrence. Perceptual symbol systems //Behavioral and Brain Sciences, 22, 1999. P. 577-609.
- 4) Evans, Vyvyan and Melanie Green.. Cognitive Linguistics: An Introduction //Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. p.830
- 5) Fillmore, Charles. Frame semantics // The Linguistic Society of Korea (ed.), Linguistics in the Morning Calm, 1982 . P. 111-137.
- 6) Fillmore C. J. Frame Semantics and the Nature of Language // Origins and Evolution of Language and Speech / eds. S. R. Harnad, et al. N. Y.: New York Academy of Sciences, 1976. P. 20-32.
- 7) Fillmore, Charles. Frames and the semantics of understanding//Quaderni di Semantica, 6, 1985. PP. 222-254.
- 8) Fillmore, Charles, and Beryl T. Atkins. Toward a frame-based lexicon: The semantics of RISK and its neighbors// In A. Lehrer and E. F. Kittay (eds.), Frames, Fields and Contrasts. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1992. P.77-80
- 9) Minsky M. A Framework for Representing Knowledge // The Psychology of Computer Vision / ed. P. H. Winston. N. Y.: McGraw Hill, 1975. P. 211-277.
- 10) Langacker, Ronald. Foundations of Cognitive Grammar// Volume I. Stanford: Stanford University Press, 1987. P.45-65
- 11) Petrucci M. Frame Semantics // Handbook of Pragmatics / eds. J. Verschueren, J.-O. Ostman, J. Blommaert and C. Bulcaen. Amsterdam: Benjamins, 1996. P. 1-13.
- 12) Tannen, Deborah. What's in a frame? Surface evidence for underlying expectations// In New Directions in Discourse Processing, ed. by Roy Freedle. Norwood: Ablex, 1979. P.137-181.

Категория и структура фрейма

О. Б. Новосадская

Аннотация. За последние несколько дней увеличилось количество исследований в языкознании, в основе которых лежит когнитивный подход к изучению языковых средств. Такой поход обогатил лингвистические исследования новым концептуальным аппаратом, разными методами и экспериментальными процедурами, дал возможность по новому подойти к решению проблем вербализации информации. В настоящее время многими учёными признаётся тот факт, что наиболее эффективным приемом изучения структуры знаний и принципов их организации в языковой системе является понятие фрейма. Использование фрейма как метода исследования связано с постулированием определенной зависимости языкового значения от познавательного опыта человека. Соответственно - это метод исследования взаимодействия семантического пространства языка и структур знания мыслительного пространства, то есть метод когнитивно-семантического моделирования языка. Фреймовая модель представления знаний образовалась на основе теории фреймов М. Минского и представляет когнитивную модель памяти человека. В ее основе – положение о восприятии человеком действительности через сопоставление имеющихся в памяти фреймов, каждый из которых связан с конкретным концептуальным объектом памяти и информацией, получаемой из мира действительности. Фрейм как структура данных имеет слоты и терминалы, которые являются когнитивными компонентами, входящими в наши представления о явлениях, событиях и предметах окружающего мира. Слоты - своеобразные ячейки, которые могут быть заполнены различными в каждом конкретном случае группами слов, представляющими потенциальные возможности языковой актуализации фрейма. Фреймы оказались экономным способом передачи информации, ускоряющим процесс ее обработки, так как они наряду с явными содержат и скрытые, подразумеваемые сведения. Поскольку теория фреймов имела целью объяснение высокой скорости человеческого восприятия и мышления, она не могла не заинтересовать философов и лингвистов. После того как термин фрейм стали применяться в лингвистике, он, наряду с первоначальным (структурным) значением, получил множество дополнительных толкований. Фрейм - многоаспектный когнитивный феномен, связан с процессом языковой категоризации, сохранением и представлением информации. Чёткая структура фрейма, его лингвокогнитивный статус обусловили широкое использование теории фреймов в разных направлениях лингвистических исследований, в частности: в анализе грамматических структур национального языка; в исследованиях когнитивных единиц и процессов; в анализе языковых актов; в описании структуры художественного, научного и публицистических текстов. Использование структуры фрейма облегчает задачу анализа языкового материала, дает возможность систематизировать и подробнее рассмотреть отдельные единицы, составляющие тот или иной слот, входящий в структуру данной модели. Фреймы непосредственно участвуют в процессе речевого общения, привлекая содержащиеся в них экстралингвистические знания о мире. Представление знаний о мире с помощью систем фреймов оказывается весьма плодотворным во многих областях исследований по искусственному интеллекту, начиная от понимания естественного языка и кончая проблемами машинного восприятия слуховых и зрительных образов.

Ключевые слова: *фрейм, структура фрейма слот, прототип, концепт.*

Поліапелятивність мовних одиниць у контексті синхронно-діахронного аналізу національної концептосфери Іспанії

Н. М. Попова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: popovanatala425@gmail.com

Paper received 29.01.18; Revised 03.02.18; Accepted for publication 05.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-10>

Анотація. Статтю присвячено вивченню ролі поліапелятивних мовних одиниць у процесах розвитку національної концептосфери Іспанії, їхнього впливу на мінливість мережі асоціативних зв'язків, розширення понятійної та ціннісної складових концепту, а також зміну набору прототипних категорій концептуального ядра. Визначено здатність вербалізаторів універсальних концептів апелювати до значної кількості складових національної концептосфери завдяки відмінностям комунікативних контекстів, як на синхронному, так і на діахронному рівні.

Ключові слова: поліапелятивність, концептосфера, національно-маркований концепт, асоціативна складова, базові категорії прототипного ядра, еволюційні процеси.

Суб'єктивне сприйняття мовної картини світу з погляду антропоцентричної парадигми лінгвістичних досліджень вимагає уваги до поліапелятивних мовних одиниць, котрі у різних комунікативних контекстах здатні актуалізувати значну кількість асоціативних зв'язків із національно-специфічними концептами, понятійна й ціннісна складова яких постійно еволюціонують. Вивченню сучасного стану національних концептосфер або їх окремих частин присвячено праці І. О. Голубовської, О. В. Городецької, М. О. Красавського, І. В. Островської, Г. Г., Слишкіна, Т. А. Чаюк та інших. Проте лінгвісти усе частіше звертаються до діахронної когнітивної семантики [15, с. 65], усвідомлюючи, що відсутність історичної складової унеможливорює пояснення деяких актуальних семантичних конотацій (див. праці Д. Герарта, В. В. Долженкової, Х. Фернандес Хаена, Т. О. Козлової, І. В. Конової, С. В. Настенко, Х. Л. Сіфуентес Онруб'ї, Ю. С. Степанова).

Актуальність статті визначається необхідністю практичного застосування результатів лінгвокогнітивних досліджень для досягнення взаєморозуміння та інших прагматичних цілей мовцями, що належать до різних національних спільнот, у процесі спілкування; зокрема для розуміння того, яку мережу когнітивних зв'язків актуалізує в представників певної нації використання мовних одиниць, що репрезентують універсальні категорії в мовній картині світу.

Наукова новизна полягає у визначенні мовних чинників, щопливають на динаміку еволюційних процесів іспанської національної концептосфери та на мінливість і об'ємність концептуальних складників, до яких належить поліапелятивність мовних одиниць.

Метою дослідження є визначення ролі поліапелятивних мовних одиниць у еволюційних процесах національної концептосфери як засобів апелювання до ключових лінгвокультурних концептів та чинників розвитку їхньої понятійної й ціннісної складових, мережі асоціативних зв'язків, набору базових категорій прототипного ядра. Дослідження проведено завдяки комплексному синхронно-діахронному аналізу, що поєднує методи семантико-когнітивного аналізу концептів на рівні синхронії та методи діахронної когнітивної семантики, задля визначення динаміки розвитку національної концептосфери в просторово-часовому континуумі.

Об'єктом дослідження є поліапелятивні мовні одиниці, що репрезентують у мовній картині світу універсальні категорії, властиві національно-маркованим концептам Іспанії. **Предметом** є складові іспанських національно-маркованих концептів, на розвиток яких здатна впливати поліапелятивна лексика.

Базові категорії, що входять до прототипного ядра концепту – ментальної одиниці, – визначаються як когнітивні структури, складники яких об'єднані певною спорідненістю, яка, подекуди, виявляється лише в глибинних структурах [8, с. 102], визначення яких потребує комплексного аналізу не лише синхронного рівня, але й діахронного, здатного виявити як генетику архетипу, так і вектори розвитку базових елементів. Складники категорії зазвичай поділяються на більш і менш прототипні, що зумовлено етнокультурними та геополітично-історичними чинниками. Найбільш прототипними категоріями є ті, що знаходяться на так званому базовому рівні, тобто не на самому примітивному, але й не на занадто складному й абстрактному, сягнути якого людська свідомість здатна лише завдяки низці логічних операцій. Одиниці базового рівня є достатньо місткими для накопичення в собі достатньої кількості інформації, що містить найважливіші ознаки об'єктів навколишнього світу, здатної швидко бути задіяною людською свідомістю у разі необхідності актуалізації концепту. Ця інформація часто містить у собі специфічні ознаки, пов'язані із особливостями відповідного фрагменту дійсності в певному суспільстві. Так, наприклад, ознакою категорії *tierra* для іспанця буде червонуватий колір, що пов'язано із наявністю кремнію на значній території Іспанії, який надає ґрунтам відповідного відтінку. Натомість у свідомості українців *земля* асоціюється з чорним або жовтуватим кольором завдяки чорноземам та глинястим ґрунтам на території країни.

У мовній картині світу найбільш прототипні категорії тяжіють до номінації конкретними іменниками, тоді як складніші концептуальні структури вербалізуються в мові за допомогою абстрактних мовних одиниць. Саме тому в концептосфері існують ментальні одиниці різних ієрархічних рівнів, зокрема, згідно класифікації О. М. Кагановської, одиницями найвищого ієрархічного рівня є мегаконцепти (*España*), тоді

як менш об'ємними за своєю структурою і все більше наближеними до прототипних категорій є, відповідно, макроконцепти (*patria*), гіперконцепти (*casa, familia*), катоконцепти (*oliva, mujer*) [1, с. 4].

Так, у межах категорії *тварина* іспанці найчастіше називають *perro, gato, caballo, toro* [14, с. 159]:

Es sumamente curioso cómo en Madrid, ciudad donde el asfalto impone su ley, un espectáculo arquetipo como es la fiesta nos trae como fresca brisa del campo no sólo animales como el toro y el caballo, sino también apodos, característicos del medio rural y de las capas sociales más desposeídas de las grandes urbes [13, с. 54].

Ці прототипи завдяки їхній типовості та ранньому фізичному контакту з об'єктами, починаючи з дитячого віку [9, с. 2] є універсальними й властивими усім народам. Проте, в межах іспанської національної концептосфери лексеми *toro, caballo* мають здатність апелювати до таких національно-маркованих концептів, як *caballería, corrida, monarquía española, democracia, aventurismo*, виконуючи не лише номінативну, експресивну, дейктичну функції, а й апелювативну, що полягає у налагодженні та регулюванні контакту між учасниками комунікації для реалізації відповідного комунікативного завдання [5, с. 6].

Наприклад, концепт *aventurismo*, котрий властивий практично усім сферам життя іспанців, невід'ємно асоціюється в їхній свідомості із лицарством. І хоча дух лицарства як почуття власної гідності, шляхетність і відданість ідеалам властивий сучасним іспанцям, лексема *caballo* апелює до глибших історичних прошарків розвитку концепту – XV-XVII століть, коли руку лицаря скеровував сам Господь, а він, сидючи на коні, шукав пригод, які б його уславили [4, с. 191]:

Gustaba perderse por antiqúisimas selvas, o montar a caballo vestido de sus lucientes arneses para correr en busca de extraordinarias empresas. ¡No pocas veces admiraron su pujanza, su fogosidad e intrepidez los monarcas de Aragón y los príncipes de Castilla! [12, с. 17].

Відомий американський лінгвіст-когнітолог Р. Лангаккер у своїх дослідженнях звернув увагу на необхідність діахронного аналізу сучасних концептів у зв'язку з тим, що в значеннях їх лексем-репрезентантів часто історично закладено певні семантичні конотації, котрі легко сприймаються сучасниками, і без яких лексеми б втратили своє актуальне наповнення [10, с. 53]. Саме тому лексема *caballo* має здатність апелювати як до концепту *aventurismo*, так і до концепту *caballería*. Нерозривний зв'язок лицарства, концептуальними ознаками якого є *nobleza, aristocracia*, пов'язує досліджувану лексему із концептом *monarquía española* на усіх історичних етапах його розвитку, оскільки монарх вважається першим серед лицарів, котрі були його підданими:

Domingo á los 21 á la tarde salió Su Majestad á caballo por la ciudad, disfrazado con máscara, acompañado del conde de Benavente y del marqués de Denia y otros gentiles-hombres de la Cámara [7, с. 8].

Наразі звернемося до іспанського національно-маркованого концепту *democracia*. На сучасному історичному проміжку демократичному устрою держави Іспанія завдячує монархові, оскільки Хуан Карлос I шляхом референдуму усунув диктатуру і спрямував суспільство в напрямку розвитку демократичних цін-

ностей. Дозволивши своєму синові одружитися із особою нешляхетного походження, він довів усьому світу важливість цієї політичної цінності в іспанському суспільстві. Проте, коріння демократичних перетворень лежить у характерній рисі іспанського менталітету, репрезентованій у мовній картині світу лексемою *igualismo*. Іспанці, незалежно від поділу на соціальні класи, сприймають себе рівними іншим, яскравим доказом чого слугує концепт *corrida*, однією із яскравих концептуальних ознак якого є *здатність людини з низьким соціальним походженням досягти високого статусу в суспільстві, стати гідною, завоювати повагу*. І хоча в сучасності корида перетворилася на національну традицію, поступившись місцем новим розвагам, вона залишається важливою складовою національної концептосфери й набуває нових видозмін, зокрема, даючи можливість вихідцям із інших країн стати учасниками глибоко-національної іспанської традиції:

En la torería actual, el mayor número de alias tiene como referencia los lugares de procedencia o nacimiento de los toreros, y así hay apodos que aluden a prácticamente toda nuestra geografía y numerosas zonas suramericanas, e incluso nos encontramos con varios Chinos e Indios y un Oriental hasta llegar a Saib Kazar, El Palestino, primer torero árabe, que lleva varios años intentando triunfar como novillero en España [13, с. 43].

Про важливе місце в іспанській концептосфері та широку поліапелювативність національно-маркованого концепту *corrida* свідчить широке використання термінів, пов'язаних з цим явищем, у різних сферах суспільного життя. Так, сучасні політичні дебати часто вербалізуються термінами кориди:

Hablar hoy de la construcción alternativa al modelo decadente de "la vieja política" pasa por un doble objetivo: abandonar el triple que domina hoy las actitudes, los valores, el lenguaje y la escenografía de combate de la arena política; y segundo... (Comunicación política y gobierno de coalición 2016, 26).

Знервований і агресивний чоловік порівнюється із биком на арені: *rabioso, con ojos llenos de sangre, como el toro en la arena*. Тож, поліапелювативність лексеми *toro* зумовлюється відтінками значення, конотаціями та метафоричними перенесеннями, закладеними в попередні історичні періоди розвитку концептосфери.

Обов'язковою умовою апелювання лексичної одиниці до того чи іншого концепту є комунікативний контекст. Семантичні конотації у цьому випадку можуть значно відрізнятися одна від одної, що є особливо помітним у діахронному розрізі. Звернемося, наприклад, до універсального емоційного концепту *amor*. Його лексема-репрезентант є входом до значної кількості іспанських національно-маркованих концептів, зокрема *fe, flamenco, España, caballería* та інших, оскільки прототипні категорії концепту *amor*, накопичуючись і розширюючись протягом багатьох століть увібрали в себе специфічні ознаки любові іспанського народу до своєї батьківщини, пов'язані із культурно-історичною спадщиною, пристрасть жагучої й авантюриної іспанської вдачі, що сформувалася під промінням пекучого сонця Піренейського півострову, глибоку віру в провидіння, втілену в любові до Бога тощо.

Якщо йдеться про *viru*, то любов розуміється як здатність самозречення, посвята себе Господу. Ці прототипні категорії визначають концепт XVI-XVIII століть. Надалі зі зміною світогляду навіть у даному комунікативному контексті відбувається перегрупування ядерних та периферійних елементів, і до прототипного ядра тяжіють категорії, вербалізовані лексемами з іншими семантичними конотаціями. На ближній план виходить *любов до ближнього, здатність до співчуття*. Головними дефініційними ознаками біблійного концепту *amor* є *схильність, поблажливість, дозвіл, згода, прагнення, любов* [6, с. 302].

Amor у контексті *flamenco* – це *пристрасть*: у почуттях, у діях, у віруваннях, у посвяті улюбленій справі [3, с. 145].

Любов як прототипна категорія концепту *España* – це патріотизм, любов до Батьківщини, що проявляється як в почуттях, тузі за рідною землею, так і в намаганнях підштовхнути країну до розвитку, внести просвітницькі ідеї, змінити стан речей, надихнути співвітчизників на звершення (залежно від історичного періоду: Реконкіста, Конкіста, економічний занепад, Просвітництво, диктатура, вступ до ЄС тощо):

En la mayor parte de la historia de España ha sido una oligarquía dominante, muy conservadora y reacia a los cambios, la que se ha impuesto al pueblo, muchas veces por la fuerza, frenando o impidiendo los movimientos transformadores y liberadores. De hecho, en los periodos democráticos el pueblo español ha optado en la mayoría de ocasiones por partidos políticos que proponían cambios profundos [11].

У межах концепту *caballería* універсалія *amor* частіше за все асоціюється із коханням до прекрасної дами, задля якої лицар ризикує життям і здійснює

подвиги. У подальшому всесвітньовідомий Дон Хуан (Жуан) сприймає кохання як *metu* свого життя. Натомість сучасники називають *caballero* чоловіків, котрі вміють поводитися з жінками, вчиняють шляхетно і не лицеміряють у взаємовідносинах. Оскільки іноді у розвитку прототипного ядра відбувається зміщення центральних категорій, переривається лінійність семантичного розвитку його мовних вербалізаторів. Проте, з часом категорії здатні повертатися на своє місце в системній структурі, завдяки чому актуалізуються ці приховані значення, котрі підсвідомо зберігаються у свідомості носіїв концептосфери. Так, *verdadero caballero* XX століття – це ще й державні діячі, люди, котрі відіграють важливу роль у розвитку суспільства, так, як колись це робили представники аристократії.

Отже, поліапелятивні мовні одиниці, що є входом до багатьох національно-маркованих концептів, здатні впливати на розширення їхніх асоціативних зв'язків, що, у свою чергу, спричиняє мінливість оцінної складової та набору базових категорій прототипного ядра національно-маркованих концептів, взаємодія яких визначає динаміку розвитку усєї системи. Здатність лексем апелювати одночасно до значної кількості національно-маркованих концептів зумовлюється відмінностями комунікативних контекстів не лише на синхронному, а й на діахронному рівні через порушення лінійності розвитку семантичного значення. Подальші перспективи даного дослідження ми вбачаємо у вивченні національно-специфічних стратегій апеляції до вагомих ціннісних та понятійних елементів національної концептосфери з метою уникнення концептуального дисонансу семантичного або прагматичного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

- Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини XX сторіччя) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Олена Марківна Кагановська. – К., 2003. – 32 с.
- Кожушко І. Про специфіку вживання терміна “концептосфера” в сучасній когнітивній лінгвістиці / Ірина Кожушко // Лінгвістичні студії: Збірник наукових праць / Наук. Ред. Анатолій Загнітко. – Вип. 22. – Донецьк, 2011. – С. 285-288.
- Попова Н. М. Реалізація концепту “фламенко” у мовній картині світу Іспанії / Наталія Миколаївна Попова // Проблеми семантики слова, речення та тексту / Гол. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К.: КНЛУ, 2012. – Вип. 29. – С. 140-147.
- Попова Н. М. Ціннісна складова концепту “кабальєро” в іспанській лінгвокультурі та її розвиток / Наталія Миколаївна Попова // Літературознавчі студії / Відп. ред. Григорій Фокович Семенюк. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – Вип. 37. Ч. 2. – С. 189-194.
- Скаб М. С. Прагматика апеляції в українській мові / М. С. Скаб. – Чернівці: Рута, 2003. – 80 с.
- Скробот А. І. Концепт любов в іспаномовній біблії: лінгвокультурологічний аспект / Алла Іванівна Скробот // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна”. – 2016. – Випуск 62. – С. 300-303.
- Cabrera de Córdoba L. Relación de las cosas sucedidas en la corte de España desde 1599 hasta 1614 (1614) / Luis Cabrera de Córdoba // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.rae.es/cordenet.html>
- Cifuentes Honrubia J. L. La polisemia como prototipo diacrónico / J. L. Cifuentes Honrubia // Anales de Filología Hispánica. – 1990. – № 5. – P. 99-119.
- Hernández Muñoz N., Izura C. ¿Perro o musaraña? La recuperación léxica en las categorías semánticas / N. Hernández Muñoz, C. Izura // Ciencia cognitiva, 2010. – Issue 4. – С. 1-3.
- Langacker R. W. Grammar and Conceptualization / Ronald W. Langacker. – Berlin : De Gruyter Mouton, 1999. – 427 p.
- ¿La mentalidad española? // La Vanguardia [diario]. – 11.01.2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogs-lectores.lavanguardia.com>
- López Soler R. Los bandos de Castilla o El caballero del cisne (1830) / Ramón López Soler. – Alicante : Universidad de Alicante, 2003. – Available at: <http://rae.es>
- Nieto J. G. Geografía es amor / José García Nieto. – Madrid : Espasa Calpe, 1982. – 215 p.
- Sifrar Kalan M. La universalidad de los prototipos semánticos en el léxico disponible de español / Marjana Sifrar Kalan // Verba Hispanica XXIV. – Ljubljana, 2017. – P. 147-165.
- Winters M. Historical Cognitive Linguistics / Margaret Winters. – Berlin: De Gruyter Mouton, 2010. – 360 p.

REFERENCES

1. Kaganovskaya O. M. Text Concepts of Artistic Prose: Cognitive and Communicative Dynamics (on the Material of French Romantics of the Middle of 20th Century): author's abstract. dis ... Dr. philol. sciences: speciality 10.02.05 "Romance languages" / Olena Markivna Kaganovska. – K., 2003. – 32 p.
2. Kozhushko I. About the Specifics of the Term "Conceptual Sphere" Use in Modern Cognitive Linguistics / Irina Kozhushko // Linguistic Studies / Ed. Anatolii Zagnitko. – Issue 22. – Donetsk, 2011. – P. 285-288.
3. Popova N. Realization of the Concept "Flamenco" in the Spanish World Language View / Nataliia Popova // Problems of Semantics of Words, Sentences and Text / Ed. Nina Mukolayivna Korbozerova. – Kyiv, 2012. – Issue 29. – C. 140-147.
4. Popova N. Valuable Component of the Concept "Caballero" in Spanish Linguistic Culture and its Development / Nataliia Popova // Literary Studies / Ed. Gregory Fokovych Semeniuk. – Publishing center "Kyivskii universytet", 2013. – Issue 37. – Part 2. – P. 189-194.
5. Skab M. S. Pragmatics of appellativity in the Ukrainian language / M. S. Skab. – Chernivtsi: Ruta, 2003. – 80 p.
6. Skrobot A. I. Concept of love in the Spanish-speaking Bible: linguocultural aspect / Alla Ivanivna Skrobot // Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Philological". – 2016. – Issue 62. – P. 300-303.

Polyappellativeness of language units in the context of synchronic-diachronic analysis of the Spain national conceptual sphere **N. N. Popova**

Abstract. The research is devoted to the study of the role of poly-appellative language units in the development of the Spanish national conceptual sphere, their influence on the variability of concepts' associative links network, the expansion of concepts' meaningful and value components and changes in the set of conceptual core prototype categories. The ability of universal concepts' verbalizers to appeal to a significant number of components of the national conceptual sphere due to differences in communicative contexts, both on the synchronic and diachronic levels, is determined.

Keywords: *poly-appellative language units, conceptual sphere, nationally-tagged concept, associative component, prototype core basic categories, evolutionary processes.*

Полиапеллятивность языковых единиц в контексте синхронно-диахронного анализа национальной концептосферы Испании

Н. Н. Попова

Аннотация. Статья посвящена изучению роли полиапеллятивных языковых единиц в процессах развития национальной концептосферы Испании, их влияния на изменчивость сети ассоциативных связей, расширение понятийной и ценностной составляющих концепта, а также изменение набора прототипных категорий концептуального ядра. Определены способность вербализаторов универсальных концептов апеллировать к значительному количеству составляющих национальной концептосферы благодаря различиям коммуникативных контекстов, как на синхронном, так и на диахронном уровне.

Ключевые слова: *полиапеллятивность, концептосфера, национально-маркированный концепт, ассоциативная составляющая, базовые категории прототипного ядра, эволюционные процессы.*

The organization of students' study control as activity of faculty boards of Ukrainian universities at the second half of the XIXth century

T. O. Razumenko

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

Paper received 26.01.18; Revised 29.01.18; Accepted for publication 01.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-11>

Abstract. The article reveals the authorities of Faculty Boards of Ukrainian Universities at the second half of the XIXth century on ensuring teaching and educational process, in particular the organization of students' knowledge control; the attention is focused on the factors of effective work of Faculty Boards in the conditions of operation the Charters (1863-1884 years); the characteristics of types and forms of the control during the researched period is given.

Keywords: faculty board, studying, control, organization, students, universities.

Introduction. The integration of Ukraine into European educational space requires improvement of specialists training's quality into all spheres of life, ensuring the high level professionalism of the higher school graduates. It is declared in standard and legislative documents, in particular "Law of Ukraine on Higher Education", National Doctrine of Education Development in Ukraine at the XXI century, National Strategy of Education Development within the period 2012-2021 years. The solution of this task will be considerably promoted by pedagogically reasonable organization control of students' educational cognitive activity which in the conditions of delegated academic autonomy of the National Higher School is regulated by decisions of Faculty Boards at Universities in general.

The above mentioned statement predetermines necessity of study, reconsideration and constructive use of historical experience; in particular the activities of Faculty Boards of Ukrainian Universities at the second half of the XIXth century included the organization of students' study control, identification of their effective work factors in a certain direction.

The analysis of scientific development level of a mentioned problem has revealed that some aspects of Faculty Boards activity (e.g. composition of curriculums; carrying out procedures of scientific degrees conferral; turnover rate and so forth) are reflected in researches of O. Adamenko, A. Aleksyuk, L. Vovk, O. Gluzman, N. Demyanenko, L. Zelenskaya, S. Zolotukhina, M. Evtukh, V. Kuril, I. Kurlyak, V. Mayboroda, O. Mykytiuk, N. Pobirchenko, I. Prokopenko, N. Terentyeva, O. Sukhomlinska and others in the context of exposure the genesis of University Education in Ukraine.

The purpose of the article is to characterize Faculty Boards activity of Ukrainian Universities at the second half of the XIXth century included the organization of students study control.

Statement of the main material. Studying of historical and pedagogical sources [3; 4; 5; 6] confirms that according to the General Charter of Imperial Russian Universities (1863) Faculty Boards received the right to be "the first" authority to examine all educational affairs, to make decisions which were previously exclusively in competence of Academic Board of University.

The major part of educational affairs concerned discussion of exams and final exams results, and also establishment of the unique requirements and rules of the organization and carrying out exams. In particular, Faculty

Boards considerably used the Charter right (1863, § 85) to carry out entrance exams, considering them important for determination of applicants common development as well as applicants knowledge.

For example, Historical and Philological Faculty Board of Novorossyiskyi University has made the decision to admit students only after entrance exams results, because a lot of applicants interested to enter on Historical and Philological Faculty of this University had demonstrated unsatisfactory knowledge of the Classic Languages. This decision has got support at the session of Academic Board on February 7th, 1866 [6, p. 701].

At the same time, members of Historical and Philological Faculty Board of Kharkiv University during the session on March 3, 1873 were against the offer expressed by Scientific Committee of Ministry of National Education concerning replacement of entrance exams with written works for those persons who had the corresponding certificate [5, p. 122].

It should be noted that according to the Charter (1863) students passed exams at the end of every academic year and passed final exam before graduation. However the marks received by students during the academic year exams could be considered as final exams marks in agreeing with Faculty Board. The exams must take place once a year in May. It's significant that Faculty Board acquired the right to compose the additional test commissions for those students who couldn't pass exams at the scheduled time by reason of illness. The dean and certain members of faculty were included in the structure of such commissions. The level of knowledge was estimated in points from 1 to 5 which identified knowledge as "unsatisfied", "satisfied", "good" and "excellent".

The exams which allowed students transition from one academic year to another, as a rule, were carried out at the faculties both at the beginning and to end of vacation. In relation to the latter the term of carrying out exams was not later than on August 31 unless someone of professors didn't come back from a vacation to a certain term. The results of exams and final exams were reported at the session of Faculty Board, which adopted the relevant resolution on the basis of that report. The re-examination was resolved only in a year. At the same time students marks received on the previous exams were ignored. If such student didn't pass examination for the second time, he was given an opportunity to try once again, but already on receiving the candidate's degree [3, p. 165].

We will analyze the work of Faculty Boards on the example of Law Department Board of Novorossiysk Uni-

versity. The last at the session on October 21, 1867 has adopted the following resolution on the basis of the exam marks received by students on additional subjects: "To transfer student Honsky to the 2nd academic year, Velezhinsky – to the 3rd, Tiktin, Hagi-Stomatov and Pavlovsky, – on the 4th, and not to give the student Lyubarsky his remove, cause he hasn't received satisfactory marks from all objects" [6]. The above-mentioned resolution has been submitted for the approval of Academic Board of University.

However the results of the conducted research testified that relevant resolution was often broken in practice. It was negatively reflected on the organization of academic progress control and induced Faculty Boards to prepare more accurate rules for exams and final exams. Consequently in 1870 Law Department Board of St. Vladimir University formally proposed to Academic Board the petition for modification of the existing rules of carrying out exams with the following arguments: "The significant amount of students, especially final-year students try to evade passing final exams in May by all means (in 1867 – 73 students in 148, in 1868 – 88 students in 149). The faculty was forced to allow these students to retake exams in spite of the provided references had doubtful character for the most part. Such method was not only immoral, but also restricted students' ability to conscientious training for exams throughout studying period and students in such a manner got an opportunity to prepare for passing final exams during the prolonged term (from May to December)" [7, p. 949]. In view of above-mentioned, members of Law Department Board recognized necessary to establish the following order of carrying out exams:

- to carry out final exams: before vacation – in May, after vacation – from September 1st to October 1st; - semi-year exams: before vacation – in May, after vacation – from August 15th to September 1st;
- to oblige students to take all exams before vacation or to take them after vacation having reasonable excuse (partially or in full);
- do not allow students to pass exams if they haven't come at the scheduled time [7, p. 950-951].

The Academic Board of St. Vladimir University has agreed with arguments of Law Department Board, having approved above mentioned formally propositions. As a result the new draft of rules of carrying out student's exams and the candidate's degree exams has been prepared.

In the aspect of the declared problem the interest is attracted also by activity of Historical and Philological Faculty Board of Kharkiv University concerning rationing of rules of carrying out exams which were quickly coordinated with certain changes in the structure of the faculty. Thus, two departments have been created as a result of Historical and Philological Faculty reorganization of the above mentioned University which has taken place at the session on October 19, 1871. The first department included first two academic years during which students studied general subjects; second department included two last academic years during which students studied special disciplines of one of three directions: classical, Slavic-and-Russian, historical. In such a way disciplines which were studied on the first or second department were different and consequently exams were also different from

each other. The members of Historical and Philological Faculty Board of Kharkiv University considered very useful to carry out exams of general disciplines from all faculty subjects as final exams of first two academic years in view of a versatility and independence of disciplines of both departments, on the one hand, and wishing to give to students of 3-4 academic years an opportunity to devote themselves to study subjects of the chosen special directions on the other hand. At the same time they decided to limit final exams for final-year students only by special and additional subjects of one of three directions [5, p. 123-124]. In view of above-mentioned, Historical and Philological Faculty Board of Kharkiv University has developed the following rules of carrying out exams and final exams:

1. Do not retake exams on the fourth academic year in those subjects which are not listed as special disciplines in which students have been examined already.
2. To take exams every academic year in additional subjects to the special disciplines, without passing these exams before graduation.
3. To write down the received marks in diplomas and certificates to those students of the first or second department who would have desire to study faculty subjects which are absent at the list of special subjects and would pass exams on these subjects during the graduation year for the purpose to receive an appointment of teacher in gymnasium [5, p. 123-124].

However, as indicates results of the conducted research, with adoption of the General Charter of Imperial Russian Universities in 1884 the settled system of the organization of student's educational cognitive activity control was changes. The Ministry of National Education received functions of a developer of the existing rules. Thus, according to the ministerial "Rules of 1887 ..." the right of carrying out entrance exams wasn't more in competence of Faculty Boards and was delegated to gymnasia. The exams at the end of every academic year were cancelled, and separation of students into academic years in general was also cancelled (it was replaced with separation into semesters). However the final exams came into force and special examination board graded these exams which chairman and members were appointed by the Minister. The Ministry of National Education in 1889 implemented semi-year exams at the end of the every academic year at all faculties, except medical, when the first exams carried out in the examination board certified that it was difficult to students to take exams for all studied material during four academic years, and carrying out of such exams in two time periods (at the end and at the beginning of the academic year) took a lot of time from professors [9, p.22].

The following decision was also dictated by numerous appeals of Faculty Boards of Ukrainian Universities to the Minister. These appeals declared that student's study control by the faculties was essential for ensuring the study progress. It should be performed annually and included whether carrying out exam, or report for professors testified that the student who attended seminar and practical classes learnt the content of the studied material at an adequate level. At the same time, members of Faculty Boards noted that on the first academic years the annual exams were useful not only for control, but also for

students' understanding what studied material was the most essential [8, p. 68-69].

In view of abovementioned, since 1890 the drawing up programs of semi-year exams has been responsibility of professors of the relevant chairs. Such programs had to be approved by Faculty Boards. Those students who haven't passed semi-year exams weren't allow studying lectures in the following semester. Thus, Historical and Philological Faculty Board of St. Vladimir University at the session on April 1st, 1899 has considered the project of carrying out semi-year exams which has got approval of board members and has been transferred to the statement of the Trustee [1, arc. 63].

In the aspect of the considered problem scientific interest is attracted by the fact that according to the Charter 1884 students who's exams marks of the eight semesters were accepted by the decision of Faculty Board had to receive the graduated certificate. Since 1898 such students have received the diploma of the first or the second degree. To receive the diploma of the first degree student should write the work approved by the special examination board and to pass exams in all subjects with the mark "good", that is to receive mark not below than "4" points. The diploma of the second degree received students who passed exams with the mark "satisfied".

Works of Faculty Boards on this direction in the conditions of operation the Charter (1884) we will trace on the example of Physical and Mathematical Faculty Board of St. Vladimir University. So, the agenda of a session conducted by the board on January 22, 1892 included the report concerning those students who have already studied eight semesters till December 20th, 1891. Such students were: a) on department of Natural Sciences – M. Garnitsky, L. Horekevsky; b) on department of Mathematical Sciences – S. Samoroksy, G. Tveretinov. The faculty board made the decision to recognize abovementioned students as persons who successfully studied eight semesters and to grant certificates [2, arc. 3].

At the same session the official report of the dean has been considered concerning the student of the 7th semester of Mathematical Department E. Ignatyev who hasn't submitted the work which was required for successful finishing of the 7th semester within a certain term. The student Ignatyev on May 1891 had eight successfully finished semesters, however for improvement own knowledge has voluntarily entered on the 7th semester. In view of that fact Faculty Board has made the decision to accept him this semester, but made him to submit work during the 8th semester [2, arc. 1].

The results of the conducted research reflected that in the conditions of operation the Charter (1884) Ministry performed intervention into activities of Faculty Boards of the organization of educational students control through own developed curricula and programs. In particular, Ministry of National Education together with curricula and programs sent to Universities also the rules of carrying out exams, credits, and "exams requirements" in

which not only the main points of the program were stated, but also detailed instructions for faculty teachers. Thus in curricula were determined both the sciences offered for studying by students of the each faculty and the order of their studying according to the art. 70 of the Charter. The curricula were composed in such a way that students, choosing this or that subject, could acquire all necessary knowledge without efforts to pass the final exams successfully.

The order of studying disciplines should be reflected in curricula by distribution of subjects by semesters. At the same time it was recommended to provide students more freedom in the choice of subjects throughout a semester. It was based on the fact that a) in such a way every student will be able to study interested subject in convenient time; b) it will give an opportunity of equal distribution of students between faculty teachers and available audiences.

Let's notice that such practice generated misunderstanding between Ministry and Faculty Boards in the solution of a question of student's educational activity control. The Faculty Boards, as a rule, offered actions which have been checked by time and were based on satisfaction of urgent requirements. The Ministry considered actions of Faculty Boards as disobedience and offered them persistently the actions which have been caused by logic of a political situation first of all [5, p. 143].

Conclusions. Therefore, the conducted research allow to confirm that questions of the organization of students' study control during the researched period were leading activities of Faculty Boards of Ukrainian Universities. However, in the conditions of operation the Charter (1863) Faculty Boards performed functions of the "first" authority to examine questions of the organization of students' study control which were previously exclusively in competence of Academic Board of University, then with adoption of the University Charter (1884) activities of Faculty Boards required submission of Ministry of National Education, Trustee of the educational district, rector of University. Implementation of obligatory curricula and programs, numerous ministerial "rules" and "instructions", cancelled Faculty Boards independence in the solution of questions of the organization of students study control, reduced the speed of educational affairs, generated harmful "for live teaching" correspondences as Faculty Boards were forced to come into relations with a number of instances (from Academic Board to Minister) for review an order of subject distribution during the academic years, rules of carrying out exams, credits, appointment of examiners, chairmen of examination boards, and so forth.

The conducted research doesn't apply for the final and exhaustive decision of the researched problem. In particular, questions of Faculty Boards' activities on the organization of students' study control in the conditions of the Soviet system of the Higher Education need the subsequent studying.

ЛИТЕРАТУРА

1. Державний архів м. Києва Ф.16., Спр. 1081 «Протоколи засіданий деканата історико-філологічного факультета і матеріали к ним», Т. 1, 1899, Арк. 62-63.
2. Державний архів м. Києва Ф.16., Спр. 1745 «Протоколи засіданий деканата фізико-математичного факультета», Ч. 1, 1892-1894, 88 арк.
3. Зеленська Л. Д. Учена рада університету: історія, теорія, досвід : монографія / Л. Д. Зеленська; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Х. : ХНАДУ, 2011. – 480 с.
4. Зеленська Л. Д. Питання правового урегулювання діяльно-

- сті вчених рад університетів України протягом другої половини XIX століття // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2012. - №8(26). – С. 33-44.
5. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / Под ред. М. Г. Халанского и Д. И. Багалея; Вступ. ст. Т. Г. Павловой. – Х. : Изд-во САГА, 2007. – 45, 168, 390, XII, 15 л, портр. 91 с.
6. Маркевич А. И. Двадцатипятилетие Императорского Новороссийского университета: историческая записка экстраординарного профессора А. И. Маркевича и академические списки / А. И. Маркевич. – Одесса : Эконом. тип., 1890. – 734 с.
7. Правила о сроке и порядке производства в университете Св. Владимира испытаний на звание действительного студента и на учене степени // Сборник распоряжений по Министерству Народного Просвещения. – СПб, 1874. – Т. 4 : (1865-1870). – С. 949-952.
8. Сводная записка о материалах, поступивших в Министерство Народного Просвещения по вопросам о желательном изменении в устройстве российских университетов. – СПб. : [б. и.], 1902. – 206 с.
9. Фортинский Ф. Я. Университет Св. Владимира в царствование императора Александра II, 1881-1894 / Ф. Я. Фортинский. – К. : Тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1900. – 35 с.

REFERENCES

1. Derzhavnij arhiv m. Kieva F.16., Spr. 1081 «Protokoly zasedanij dekanata istoriko-filologicheskogo fakul'teta i materialy k nim», T. 1, 1899, Ark. 62-63.
2. Derzhavnij arhiv m. Kieva F.16., Spr. 1745 «Protokoly zasedanij dekanata fiziko-matematicheskogo fakul'teta», Ch. 1, 1892-1894, 88 ark.
3. Zelens'ka L. D. Uchena rada universitetu: istorija, teorija, dosvid : monografija / L. D. Zelens'ka; Hark. nac. ped. un-t imeni G. S. Skovrodi. – H. : HNADU, 2011. – 480 p.
4. Zelens'ka L. D. Pitannja pravovogo ureguljuvannja dijalnosti vchenih rad universitetiv Ukraїni protjagom drugoї polovini XIX stolittja // Pedagogichni nauki: teorija, istorija, innovacijni tehnologii : nauk. zhurnal. – Sumi : SumDPU imeni A.S. Makarenka, 2012. - №8(26). – P. 33-44.
5. Istoriko-filologicheskij fakul'tet Har'kovskogouniversiteta za pervye sto let ego sushhestvovanija (1805-1905) / Pod red. M. G. Halanskogo i D. I. Bagaleja; Vstup. st. T. G. Pavlovoj. – H. : Izd-vo SAGA, 2007. – 45, 168, 390, XII, 15 l, portr. 91 p.
6. Markevich A. I. Dvadcatipjatiletie Imperatorskogo Novorossijskogo universiteta: istoricheskaja zapiska ekstraordinarnogo professora A. I. Markevicha i akademicheskie spiski / A. I. Markevich. – Odessa : Jekonom. tip., 1890. – 734 p.
7. Pravila o sroke i porjadke proizvodstva v universitete Sv. Vladimira ispytanij na zvaniedejstvitel'nogo studenta i na uchenyestepeni // Sbornikrasporjazhenij po Ministerstvu Narodnogo Prosveshhenija. – SPb, 1874. – Т. 4 : (1865-1870). – P. 949-952.
8. Svodnaja zapiska o materialah, postupivshih v Ministerstvo Narodnogo Prosveshhenija po voprosam o zhelatel'nom izmenenii v ustrojstve rossijskih universitetov. – SPb. : [b. i.], 1902. – 206 p.
9. Fortinskij F. Ja. Universitet Sv. Vladimira v tsarstvovanie imperatora Aleksandra III, 1881-1894 / F. Ja. Fortinskij. – K. : Тип. Imp. un-ta Sv. Vladimira, 1900. – 35 p.

Организация контроля за учебной работой студентов как направление деятельности факультетских советов университетов Украины второй половины XIX века

Т. О. Разуменко

Аннотация. В статье раскрыты полномочия факультетских советов университетов Украины второй половины XIX века по обеспечению учебно-воспитательного процесса, в частности организации контроля знаний студентов; акцентировано внимание на факторах эффективной работы факультетских советов по данному направлению в условиях действия уставов 1863, 1884 гг.; дана характеристика распространенных в исследуемый период видов и форм контроля.

Ключевые слова: совет факультета, обучение, контроль, организация, студенты, университеты.

Агітаційно-політичний дискурс в контексті теорії дискурсу

С. Б. Шило

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, (м. Черкаси, Україна)
Corresponding author. E-mail: sylosvitlana@ukr.net

Paper received 25.01.17; Revised 28.01.17; Accepted for publication 29.01.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-12>

Анотація. У статті описано феномен політичного дискурсу й виокремлено підходи до його інтерпретації. Систематизовано різні тлумачення понять «політичний дискурс», «політична мова» та «агітаційно-політична мова». Визначено два підходи до аналізу політичного дискурсу: вузький (дискурс політиків) та широкий (форми спілкування, у яких до сфери політики належить хоча б один зі складників: суб'єкт, адресат чи зміст). З огляду на основну мету політичного дискурсу – переконання адресата й спонукання до потрібного адресантові вибору, що реалізована за допомогою найпоширенішого засобу політичної боротьби – агітації, виокремлено агітаційно-політичний дискурс як різновид політичного дискурсу.

Ключові слова: політичний дискурс, агітація, політична мова, агітаційно-політичний дискурс.

Вступ. Інтенсивність політичного життя та розвиток технологій сприяли активному розвитку теоретико-методологічних досліджень із політичної лінгвістики та посиленню зацікавленості науковців вивченням новітніх проблем політичної комунікації. Нині мова набула вагомого значення в політичній сфері, оскільки вона є основним і безпосереднім елементом маніпуляції. Вивчення політичного дискурсу продиктоване здатністю переконувати й спонукати адресатів до правильних, на думку адресантів, дій.

Короткий огляд публікацій за темою. Політичний дискурс неодноразово ставав предметом особливої уваги науковців із різних галузей знань, зокрема й лінгвістики. Беззаперечний зв'язок мови й політики, адже жоден політичний режим не може існувати без комунікації. Основною функцією мови є передавання інформації з різною метою – переконати, поінформувати, закликати, дозволити, спонукати тощо. Мова політики специфічна з огляду на її дискурсивний характер: «більшість політичних дій є речовими діями за своєю природою, і тому політична діяльність постає як мовленнєва» [1, с. 20].

У сучасному мовознавстві простежено такі напрями дослідження дискурсології: теорія дискурсу (М. Л. Макаров, А. М. Баранов, Г. Г. Почепцов, Ю. М. Караулов, Д. Б. Гудков); аналіз українського дискурсу (Ю. Ф. Прадід, Л. Б. Нагорна, М. І. Мельник, В. В. Петренко, Н. В. Кондратенко); лінгвістичний аналіз та інтерпретація політичного дискурсу (А. М. Баранов, М. В. Гаврилова, В. З. Дем'янков, А. П. Чудінов, О. Й. Шейгал).

Однак на сьогодні одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень залишається поле агітаційно-політичного дискурсу, зокрібно виокремлення його в межах інших типів дискурсу та зв'язок зі спонукальними конструкціями.

Мета статті – проаналізувати дослідницькі підходи до аналізу дискурсу загалом та політичного зокрема, простежити термінологічну багатозначність понять та виокремити різновид політичного дискурсу – агітаційно-політичний.

Результати дослідження. Незважаючи на нормативність та певну визначеність дискурсу в системі інших галузей науки, у лінгвістиці немає однозначного тлумачення, яке охоплювало б усі контексти його вживання. Існує безліч визначень цього поняття, в основі яких лежать різні критерії дослідження. Одне з найповніших трактувань дискурсу належить Т. ван Дейку, який уважав, що дискурс – це «комунікативне явище, складником якого є ще й соціальний контекст, надання інфор-

мації про учасників комунікації та процеси сприйняття повідомлень» [6, с. 103]. О. О. Селіванова подає декілька тлумачень терміна: «дискурс (від фр. *discours* – мовлення, у лат. *discursus* – блукати, розгалуження, розростання, коловорот): 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст, занурений у життя; 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними та ін.); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовної поведінки в конкретній соціальній сфері, що має певний набір змінних» [11, с. 119].

У сучасному розумінні «дискурс» трактують як процес і як результат, тобто вчені наголошують на тому, що особливістю дискурсу є його співвіднесеність із конкретними учасниками мовленнєвого акту – слухачем та мовцем, і намаганням адресанта вплинути на адресата. На підставі різних тлумачень поняття виокремлюють типи дискурсу. Як справедливо зазначає К. С. Серажим, класифікація дискурсів на сьогодні перебуває ще на стадії розроблення. Представники різних галузей знань пропонують широку типологію дискурсів, які не тільки відрізняються за критеріями, покладеними в основу їх диференціації, але й залежать від функційного навантаження цього терміна в інтерпретації вченого [12, с. 8].

Однак більшість дослідників послуговується найповнішою класифікацією, запропонованою Г. Г. Почепцовим. На основі різних видів семіотичних знаків дослідник виокремлює: літературний, фольклорний, міфологічний, ритуальний, театральний, неофіційний (позацензурний), неправдивий, лайливий, релігійний, театральний, рекламний, дискурс у сфері публік рилейшнз, теле- і радіодискурси, кінодискурс, етикетний, газетний, політичний тощо.

Політичний дискурс є особливим типом дискурсу, адже він обмежений певною соціальною сферою – політикою – й відображає цільову установку мовця на завоювання й утримання влади. У межах лінгвістичних досліджень диференціюють два підходи до аналізу політичного дискурсу: описативний та критичний. Перший зосереджений на вивченні мовної поведінки політиків, риторичних прийомів, маніпулятивних стратегій, мовленнєвих засобів, змісту політичних текстів. Критичний підхід спрямований на дослідження мови як засобу влади та контролю, акцентує на соціальній нерівності. Якщо за описативного методу дослідник є нейтральним аналітиком, то за критичного підходу він може підтри-

мувати одну зі сторін. Розрізняють також третій напрям дослідження політичного дискурсу – постмодерністський, який полягає в практиці соціального конструювання [3, с. 134].

Нині поряд із поняттям «політичний дискурс» (О. Й. Шейгал, А. М. Баранов) у лінгвістичній літературі вживають дефініції «агітаційно-політична мова» (А. П. Чудінов), «політична мова» (О. І. Воробйова), «суспільно-політична мова» (Т. В. Юдіна), «мова суспільної думки» (П. М. Денисов).

Різні підходи в дослідженні політичного дискурсу спричинили безліч тлумачень цього поняття. Чимало дослідників вважають політичний дискурс явищем лише публічної сфери. А. М. Баранов та О. Г. Казакевич кваліфікують цей феномен як сукупність усіх мовленнєвих актів, задіяних у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, що виникають під впливом традицій [1, с. 6]. Л. П. Нагорна трактує політичний дискурс як сукупність дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичної комунікації або формують її конкретну тематику [8, с. 246]. В. В. Петренко тлумачить це поняття як сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, що оформлені відповідно до традицій і підтверджені досвідом [10, с. 5]. О. Й. Шейгал під політичним дискурсом розуміє «будь-які мовні утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких належить до сфери політики» [14, с. 156].

Усі запропоновані вище визначення репрезентують широкий погляд на політичний дискурс, за яким він потрактований як система суджень, наповнених політичним змістом. Згідно з вузьким розумінням (або, радше, традиційним поглядом) політичний дискурс – це дискурс політиків. Такого підходу дотримується голландський лінгвіст Т. ван Дейк, який вважає, що дискурс є політичним, коли він супроводжує політичний акт у відповідній політичній обстановці; тобто політичний дискурс формується в контексті функціонування політичних інститутів (сесії парламенту, засідання уряду, з'їзди партій) [6, с. 124].

О. І. Воробйова вживає термін «політична мова», трактуючи її як «політичну лексику, що посідає особливе місце в словниковому складі мови: вона частотна і являє собою особливий, найбільш важливий аспект політичної комунікації» [5, с. 10]. На думку Д. О. Місюрова, політичною мовою можна вважати будь-який текст, присвячений політичному життю. Це можуть бути звернення до народу, стенограми засідань, аналітичні статті, гасла. До політичної мови він зараховує закони, конституції, декларації прав тощо [7, с. 45]. Як стверджує В. В. Петренко, «політична мова – дещо ширше поняття, оскільки охоплює не лише мову публічних політичних дискусій, а й вміщує мовні особливості політичних документів» [10, с. 7]. А. М. Баранов та О. Г. Казакевич наголошують, що політична мова є «особливою знаковою системою, яка призначена власне для політичної комунікації» [1, с. 139]. Проаналізувавши наведені визначення понять «політична мова» та «політичний дискурс», робимо висновок, що виокремлення «політичної мови» в окрему галузь не виправдане, оскільки немає достатніх підстав для цього.

Дефініція «агітаційно-політична мова», уведена А. П. Чудіновим на позначення терміна «політичний дискурс», залишається поза увагою науковців. Натомість у сучасній лінгвістиці простежено тенденцію до використання терміна «агітаційний політичний дискурс» не як окремого типу дискурсу, а в межах політичного.

Зокрема, О. С. Билінська, узявши за основу функційний критерій, диференціює в межах політичного дискурсу такі види: інформаційний, агітаційний, ритуальний, іміджево-презентаційний, аргументативно-маніпулятивний [2, с. 139]. На нашу думку, логічно виокремлювати агітаційно-політичний дискурс як різновид політичного дискурсу, а тому вважаємо за потрібне з'ясувати поняття агітації.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови агітація потрактована як «громадська і політична діяльність, робота серед загалу, спрямована на роз'яснення політики якої-небудь партії чи організації» [4, с. 6]. У Словнику української мови агітацію визначено як «дію за значенням агітувати. Агітувати – 1. Роз'яснювати політику якої-небудь партії чи організації, закликати до боротьби за цю політику або проти неї. 2. Перекопувати в чому-небудь, спонукати до чогось» [13, с. 16].

Юридика енциклопедія тлумачить поняття як «публічне колективне або індивідуальне поширення теорій, концепцій, ідей або лозунгів серед певного кола осіб із метою впливу на них, переконання їх у чому-небудь і спонукання до певних дій (голосування на виборах за тих чи тих кандидатів, участь у страйках, мітингах, походах, демонстраціях)» [15, с. 36].

З огляду на наведені дефініції, виокремлюємо три основні складники агітації: вплив, переконання, спонукання. Інакше кажучи, агітаційні тексти скеровані не лише привернути увагу виборців, а й переконати їх зробити правильний вибір на користь того чи того політичного діяча. Більшість лінгвістів визнає, що функція переконання є основною функцією політичного дискурсу. Як справедливо зазначає П. Б. Паршин, будь-який текст впливає на свідомість адресата в семіотичному плані, але для політичного тексту мовний вплив постає основною метою комунікації, на досягнення якої зорієнтовані лінгвістичні засоби [9, с. 143].

Оскільки агітація є найпоширенішим засобом політичної боротьби, що реалізована через вплив, переконання та спонукання, доцільно, на нашу думку, виокремлювати термін «агітаційно-політичний дискурс» як особливий різновид політичного дискурсу, для якого характерна прагматична скерованість на отримання конкретного результату.

Висновки. Отже, проаналізувавши лінгвістичні праці, констатуємо, що поряд із поняттям «політичний дискурс» у літературі вживають дефініції «політична мова», «мова суспільної думки», «агітаційно-політична мова» тощо. Але виокремлення їх в окремі галузі не виправдане, оскільки немає достатніх підстав для цього. Дослідивши тлумачення терміна «агітація», ми з'ясували, що вона є найпоширенішим засобом реалізації політичної боротьби, складниками якої є вплив, переконання та спонукання. Для досягнення політичного домінування адресантові необхідно переконати адресата й спонукати до потрібного вибору. Ці критерії слугують підставою для виокремлення агітаційно-політичного дискурсу як різновиду політичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н. Парламентские дебаты: традиции и новации / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич. – М.: Знание, 1991. – 42 с.
2. Билінська О. С. Агітаційні жанри українського політичного дискурсу: сугестивний і лінгвопрагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. С. Билінська; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2017. – 20 с.
3. Будаев Э. В. Современная политическая лингвистика / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. – Екатеринбург: УрГПУ, 2006. – 267 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів / автор, кер. проекту, гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2002. – 1428 с.
5. Воробьева О. И. Политическая лингвистика. Современный язык политики. – М.: Издательство ИКАР, 2008. – 296 с.
6. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; пер. с англ. / сост. В. В. Петрова; под ред. В. И. Герасимова; вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. – М.: Прогресс, 1989. – 310 с.
7. Мисуров Д. А. Политическая символика: структура и функции // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. – 1999. – № 1. – С. 43–57.
8. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. П. Нагорна. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с.
9. Паршин П. Б. Лингвистические методы в концептуальной реконструкции // Системные исследования – 1986. – М.: Наука, 1987. – 403 с.
10. Петренко В. В. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. В. Петренко; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2003. – 17 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
12. Серажим К. С. Термін «дискурс» в сучасній лінгвістиці / К. С. Серажим // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків: Константа, 2003. – С. 7–12.
13. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1. – С. 16.
14. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – Волгоград: Перемена, 2000. – 431 с.
15. Юридична енциклопедія: У 6 т. / під ред. Ю. Шемшученко. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 1.: А – Г. – 672 с.

REFERENCES

1. Baranov A. N. Parliamentary debate: traditions and innovations / A. N. Baranov, E. G. Kazakevich. – M.: Knowledge, 1991. – 42 p.
2. Bilinska O. S. Agitation genres of Ukrainian political discourse: suggestive and linguistic and pragmatic aspects: author's abstract. dis for obtaining the degree of cand. filol. sciences: special 10.02.01 «Ukrainian language» / O. S. Bilinska. Odesa National University for I. I. Mechnikov – Odessa, 2017. – 20 s.
3. Budaev E. V. Modern political linguistics / E. V. Budaev, A. P. Chudinov. – Yekaterinburg: UrGPU, 2006. – 267 p.
4. Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language: 170 000 words / author, director. project, for the society. red V. T. Busel. – K.; Irpen: Perun, 2002. – 1428 p.
5. Vorobyova O. I. Political Linguistics. The modern language of politics. – M.: IKAR Publishing House, 2008. – 296 p.
6. Deyk T. A. van. Language. Cognition. Communication / T. A. van Deyk; translation with English / comp. V. V. Petrova; Ed. V. I. Gerasimova; introductory. Art. Yu. N. Karaulova and V. V. Petrova. – M.: Progress, 1989. – 310 p.
7. Misyurov D. A. Political symbols: structure and functions // Bulletin of Moscow University. Series 12. Political Science. – 1999. – № 1. – P. 43–57.
8. Nagorna L. P. Political language and language policy: the range of possibilities of political linguistics / L. P. Nagorna. – K.: Worldview, 2005. – 315 p.
9. Parshin P. B. Linguistic methods in conceptual reconstruction // System Research – 1986. – Moscow: Nauka, 1987. – 403 p.
10. Petrenko V. V. Political language as a means of manipulative influence: author's abstract dis for obtaining the degree of cand. polit. sciences: special 23.00.02 «Political Institutions and Processes»/T. Shevchenko National University of Kyiv.-Kyiv, 2003. -17 s.
11. Selivanova O. O. Modern linguistics: terminology encyclopedia / O. O. Selivanova. – Poltava: Environment-K, 2006. – 716 c.
12. Serazhim K. S. The term «discourse» in modern linguistics / K. S. Serazhim // Discourse as a cognitive-communicative phenomenon. – Kharkiv: Constant, 2003. – P. 7–12.
13. Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vol. / Academy of Sciences of the USSR; Institute of Linguistics; for red. I. K. Bilodid. – K.: Scientific Opinion, 1970–1980. – T. 1. – P. 16.
14. Sheigal E. I. Semiotics of Political Discourse / E. I. Sheigal. – Volgograd: The Change, 2000. – 431 p.
15. Law Encyclopedia: At 6 vol. / Y. Shemshuchenko. – K.: «Ukrainian Encyclopedia» by them. M. P. Bazhana, 1998. – T. 1: A – G. – 672 p.

Agitation-political discourse in the context of the theory of discourse

S. B. Shylo

Abstract. The article describes the phenomenon of political discourse and outlines the approaches to its interpretation. Different interpretations of the concepts of "political discourse", "political language" and "agitation and political language" were systemized. Two approaches to the analysis of the political discourse were defined, namely: narrow (the discourse of the politicians) and wide (forms of the communication in which to the sphere of politics relates at least one of the components: subject, addressee or content). Based on the main purpose of the political discourse - the persuasion of the addressee and the prompting to the needed choice, which is realized with using the most popular approach of the political struggle – agitation, agitation-political discourse is singled out as a type of political discourse.

Keywords: *political discourse, agitation, political language, agitation and political discourse.*

Агитационно-политический дискурс в контексте теории дискурса

С. Б. Шило

Аннотация. В статье описан феномен политического дискурса и выделены подходы к его интерпретации. Систематизированы различные толкования понятий «политический дискурс», «политический язык» и «агитационно-политическая речь». Определены два подхода к анализу политического дискурса: узкий (дискурс политиков) и широкий (формы общения, в которых к сфере политики относится хотя бы одна из составляющих: субъект, адресат или содержание). Учитывая основную цель политического дискурса – убеждение и побуждение адресата к выбору, приемлемому для адресанта, которая реализуется с помощью распространенного средства политической борьбы – агитации, выделен агитационно-политический дискурс как разновидность политического дискурса.

Ключевые слова: *политический дискурс, агитация, политическая речь, агитационно-политический дискурс.*

Фольклор у формуванні національної ідентичності

Л. М. Снігирьова

Українського центру культурних досліджень (Київ, Україна)
Corresponding author. E-mail: L.M.Snigireva@gmail.com

Paper received 27.01.18; Revised 30.01.18; Accepted for publication 02.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-13>

Анотація. У статті розглядається вплив української історичної пісні на формування національної ідентичності України. Сучасне суспільство в умовах глобалізації стикається з розмиттям національних культур, тому дослідження і спрямоване на пісенну творчість, яка дає можливість сприймати її як концепт духовно-моральної позитивності, як основу національної самосвідомості. Аналізуються історичні передумови формування національної самосвідомості українців. Прослідковується взаємозв'язок українських історичних пісень періоду визвольної війни 1648-1654 рр. з повстанськими піснями Другої світової війни.

Ключові слова: фольклор, національна ідентичність, історичні пісні, самоідентифікація.

У людських групах, по мірі розвитку суспільства, визначальними ідентичності виявляються культурні чинники. Для етнічних груп такими виявляються мова, фольклор, релігія, ідеологія, колективна пам'ять, що зберігають групові цінності і визначають світогляд, а також стійкі норми поведінки, обумовлені груповими потребами і цінностями.

Національна ідентичність у своїй основі має духовні, культурні підстави, що виражається у формуванні національної картини світу, оскільки образ світу є основоположною компонентою культури етносу і, отже, є індивідуальним для кожної культури. Національна самосвідомість базується на унікальній осьовій ідеї – культурному ідеалі, сформованому в процесі історичного розвитку. Як говорив К. Ясперс, «Ні шляху в обхід світу, шлях йде тільки через світ, немає шляху в обхід історії, шлях йде тільки через історію» [9, с. 280]. У стабільних історичних умовах міцність національної ідентичності забезпечується вже сформованими нормами поведінки і світоглядом. У періоди ж масштабних криз і катастроф зміцнення і формування національної ідентичності залежить від ступеня усвідомленості членами нації довготривалих і ситуативних національних інтересів. Простіше кажучи, ідентичність формується на основі та розумінні досвіду минулого та інтересів майбутнього. Тільки завдяки подоланню певних етапів історичного розвитку, народ формує в масовій свідомості той образ, який служить основою для побудови концепції «Ми – Вони». Зазначена дихотомія є необхідним базовим елементом національної ідентичності. Формування образу «Ми» неможливо без ключового елемента – історичної свідомості народу, визначення того місця в історії світової цивілізації, яке цей народ займає. «Культура стає способом вираження національної ідентичності та виявлення сенсу буття народу; цілісна національна культура формує конкретну людину; суспільство формується в лоні національної культури», – зазначав І. Дзюба [2, с. 41-42]. І нації, і окремі особистості ідентифікують себе, виходячи зі своєї історичної індивідуальності, оскільки історичну індивідуальність можна позначити як «ідентичність».

Українська культура сьогодні у стані, коли маркери національної ідентифікації набувають нових смислів. Кожний народ прагне до самоідентифікації, а український тим паче, адже історія України є цим підтвердженням. Головним системотворчим чинником формування національної свідомості нації, універсальним засобом етнічного «коду», який передавався з покоління до покоління став фольклор, пісенний епос, а

саме українська історична пісня, описуючи історичні події, героїв та політичні конфлікти того часу.

Завдяки формуванню історичної свідомості за допомогою звернення інтелектуалів XVIII-XIX століть М. Цертелева, М. Максимовича, М. Гоголя, І. Срезневського, П. Куліша, В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Костомарова і продовжених І. Франком, П. Житецьким, Ф. Колессою, М. Грушевським, О. Потебнею та інші, до культурно-історичної спадщини України, почався процес дослідження національної ідентичності та збереження фольклорної спадщини українців. Ці положення далі розвивалися у працях В. Винниченка, О. Бочковського, Ю. Липи, Д. Донцова, І. Мірчука, М. Міхновського, М. Хвильового та ін. Національну ідентичність першими описали вітчизняні науковці Т. Калинський, Р. Маркевич, В. Полетик, Ф. Туманський.

Метою статті є українська історична пісня як репрезентант національної ідентичності і її значимість в процесі самоідентифікації українського народу.

Українські народні історичні пісні є специфічною системою світобачення тих історичних подій, що стали етнодуховним потенціалом для нащадків.

Серед найголовніших рис національної ідентичності є спільні міфи та історична пам'ять [8, с. 23], якщо знищуються ці складові, тоді ставиться під загрозу й існування самої нації. Тому кожен народ створює героїчний епос, думи, історичні пісні, оповіді, що створені на основі історичних подій, а герої стають уособленням лицарів-захисників. Ці герої «переживають» межі певних хронологічних рамок, «є священною, сакральною історією, входять у сакральний позаісторичний час» [7, с.13]. Пройшовши через випробування (втрати еліти, заборону мови, нищення культури, фальсифікування історії), український народ зміг зберегти свою національну ідентичність та продовжити існування нації якраз через фольклорну пам'ять, яка консервує особливості національної ідентичності. «Національна пам'ять є різновидом колективної пам'яті, поняття якої сформулював французький соціолог М. Гальбвакс. «Колективна пам'ять», за М. Гальбваксом, є уявленням певної групи про історичні події та процеси, відтворення й переживання яких забезпечує єдність групи. Особливостями історичної пам'яті, які відрізняють її від історичного метанаративу (мовою автора – «історії») є тяглість і множинність пам'яті(ей)» [1, с.94].

Історичні пісні зберегли пам'ять про визвольну війну українського народу 1648-1654 рр., а події та

герої, що описані у цих піснях, спрямовані на виховання патріотизму та вироблення власної ідеології національного визволення, залучення українського суспільства до боротьби, збагачення українців новими духовними цінностями. Пісня створювалася відразу ж після події або в процесі спостереження над нею, і лише згодом представниками наступних поколінь вона починає усвідомлюватися як історична. Історичні пісні хоча і з часом трансформуються, однак це динамічна система, що має власну картину світу. Вона не «згортається» подібно текстам народної прози до семантичного ядра, а побутує в відносно стабільному (безумовно, в порівнянні з прозовим фольклорним твором) вигляді, тому і які продукують пізніше мотиви і сюжети в історичні пісні майже не проникають. Отже, зберігається (звичайно, не абсолютно) бачення події його учасниками або свідками.

Народна пам'ять вибіркова, вона фіксувала маловідомі історичні постаті чи незначні моменти із життя героїв, забуваючи при цьому добре відомих героїв. Герої-лицарі мають свій характер, вони є уособленням захисника рідної землі, християнської віри, громади від ворогів. Цей образ ввібрав в себе поведінкову модель героя того часу.

Пісня про битву під Жовтими Водами «Чи не той то хміль» (Пісня про Богдана Хмельницького) є відгуком на події 1648 р., вона має багато варіантів. У цій пісні описані конкретні історичні події та імена: битва під Жовтими Водами, подвиги і загибель Перебийноса, Нечая, втечу шляхів з України, облога Збаража тощо. Хоча у пісні і описується у кількох рядках переможний результат битви, однак з рядків відчувається гордість за козаків. У пісні «Розлилися круті бережечки» ідея патріотизму виступає в сюжет, що передається поетичним уподібненням: «Гей, щоб наша червона китайка, // Гей, гей, не злиняла, // Та щоб наша козацька слава, // Гей, гей, не пропала» [4, с. 179].

З історії України на національну пам'ять мали вплив ключові маркери, це не тільки війна 1648-1654 рр., а й визвольний рух XIX ст., переворот 1917 р, громадянська війна, голодомор, репресії, Друга світова війна. З одного боку національна пам'ять українців здатна за допомогою певних асоціацій запам'ятовувати негативні явища, як то: жертви, завоювання, поневолення, окупації, репресії, геноцид, з іншого боку ця ж сама пам'ять здатна відроджувати ритуали, свята, образи, героїв-козаків, події, що вплинули на історію України. Війни та інші негативні явища стають потужним фактором суспільної консолідації та активізують процеси творення ідентичності нації. Як ми бачимо з історичних пісень українська нація народжувалась у ході боротьби то з Польщею, то з Росією, бо в основі ідеології було покладено ідеали свободи і незалежності.

Запорізька Січ стала одним з найяскравіших прикладів згуртованості козаків, проявом суспільної самоорганізації та формування української нації, ментальності та спроба здійснити спробу утворити державу. Козацтво стало тим об'єднуючим чинником, що спромоглося в епоху імперських держав, створити організацію, яка захищала соціальні, політичні та соціокультурні інтереси народу. Пісні супроводжували козаків весь час, адже вони давали змогу полегшувати всі військові труднощі та незгоди загартувували

в бойових походах. Пісні кінця XVIII ст., пісні про зруйнування Січі у 1775 році,

та у подальші століття починають змінюватися, втрачаючи українське ментальне наповнення, хоча написані українською мовою, дуже схожі на російські історичні пісні.

У повстанських піснях знову зазвучали теми про славу козаків, про боротьбу за українську державність, про утвердження віри, про самозречення та самопожертву в ім'я ідеї. Сюжети поділяються на опис про зlodіяння окупантів, поневолення українців та про патріотів, що задумувалися про долю української землі, відновлення державності, закликали до боротьби проти ворогів та визволення народу. Дослідник повстанських пісень В. Кульчицький стверджує, що стереотип героя зумовлює виникнення теми жертвності та самозречення заради Української держави, відповідно жертвності – тему самопожертви, а героїчного минулого і Батьківщини – виховну тематику [6, с. 71].

Україна опинилася у скрутних обставинах, репресії та голодомор знищили найталановитіших людей того часу, які могли ще говорити відкрито та відверто. Відбувся занепад громадянського життя.

Після незалежності України, поступово почався період відновлення державотворення. Новим сплеском патріотизму, гідності, самопожертви за ради справедливості і свободи стала Революція Гідності та агресія Росії. Недавні події на Майдані показали, що в Україні відроджуються ідеї козацької доби, відбувається формування української національної ідентичності та громадянського суспільства. Учасниками бурхливих подій стали різні національності – українці, грузини, вірмен, росіян, кримські татари, євреї тощо, попри всі історичні трагедії, які пережили ці нації в Україні, вони відчувають себе її невід'ємною частиною. «Продовження та інтенсифікація процесу творення громадянської української нації, – як справедливо зазначає політолог Антоніна Колодій, – діяльне окреслення національної ідеї, демонстрація впевненості у здатності створити свій проект майбутнього – це важливий наслідок Майдану, який матиме вплив на майбутнє українського народу й української держави» [5].

У цей бурхливий час саме фольклор стає тим форпостом, що здатний зберегти генетичну пам'ять народу, його віру, душу, мову, а за М. Дмитренком, – «порятунком від хвороб цивілізації» завжди була народна пісенна творчість, фольклорний арсенал культури. Усна народна нематеріальна традиційна культура завжди відігравала вирішальну роль у збереженні мови, духовності, національної ідентичності й перспективи існування [3].

Відродження фольклорних традицій в останні роки є результатом захисної реакції на глобалізацію та асиміляцію культур. Різні етнічні групи намагаються зберегти свою унікальність, хоча зазнають вплив чужої культури, світогляду. Народна пісня як і раніше займає помітне місце у соціальному середовищі, зберігаючи поетику, композицію, стилістику. Вона відіграє важливу роль у культурному житті українського суспільства. Що стосується українських історичних пісень, то вони знаходяться під загрозою зникнення, адже на даний час з'являються нові зразки цих пісень. Треба звернути увагу дослідників щодо їх збереження

та дослідження.

Завдяки українській пісенній традиції, збереження у її текстах та мелодії генетичного коду нації, самобутність етносу, вона створює підґрунтя для формування національної ідентичності та самоідентифікації, формує психоінформаційний простір.

Таким чином, будь-яка цивілізація, будь-яке суспільство і будь-який народ може існувати тільки тоді, коли вони мають ідентичність, а національної ідентичності не може бути без національних традицій, звичаїв, усної народної творчості, бо фольклор – це перша складова національної ідентичності в умовах глобалізації. Масштабні завдання, які ставлять перед собою політика і економіка, не повинні призводити до розмиття національно-культурного характеру. Якщо все-таки глобалізації вдасться розмити національно-культурний характер, то це буде означати панування лише масової культури. Фольклор допомагає національним державам, регіонам, етнічним спільнотам

можливість зберегти свою історію та ідентичність. Процеси формування національної ідентичності України, після набуття суверенності проявилися, насамперед, через відродження національних цінностей, символів, міфів, традицій, мови, історії, фольклору, які в комплексі становлять національну культурну спадщину.

Українські історичні пісні є важливим елементом народної художньої культури, що відобразив філософський, етнокультурний, фольклорний, психологічний початок українського менталітету у ракурсі історичних, суспільних подій у житті народу, держави. Історична пісня не втратила своєї домінуючої суті, а у зв'язку з ростом національної самосвідомості все частіше сприймається як ціннісний поліфункціональний соціокультурний концепт, в якому людина визначає не тільки існуючу систему координат, але і своє місце і роль в цій системі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаухман М. В. Національна пам'ять та історичний досвід: відносини між двома феноменами (на прикладі Першої світової війни) Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. – Випуск 4. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. – 296 с.
2. Дзюба І.В. Починаємо з поваги до себе. Статті, доповіді. – К. : Просвіта, 2002. – 59 с.
3. Дмитренко М. К. Українська фольклористика: Акценти сьогодення / Розвідки, статті. – К.: Видавництво «Сталь», 2008. – 236 с.
4. Історичні пісні : збірник / Упоряд. І. Березовський [та ін.]; нотний матеріал упоряд. А. Гуменюк. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. –1067 с.
5. Колодій Антоніна. Про націєтворчу роль та історичні корені Майдану, 2014. URL : <http://political-studies.com/?p=1150>.
6. Кульчицький В. Й. Національно-виховний потенціал повстанської творчості першої половини ХХ століття / В. Й. Кульчицький // Вісник Житомирського державного університету. –2011. – Вип. 55. Педагогічні науки. – С. 71-74.
7. Попович М.В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К. : АртЕк, 1999. – 724 с.
8. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт. – К.: Основи, 1994. – 224 с.
9. Ясперс К.Т. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. – М. : Полит-издат, 1991. – 527 с.

REFERENCES

1. Gauchman MV National memory and historical experience: relations between two phenomena (on the example of the First World War) National memory: socio-cultural and spiritual dimensions. National and historical memory: Zb. sciences works. –Issue 4. – К. : DP "NEC" Priorities", 2012.–296 p.
2. Dziuba IV We begin with respect to ourselves. Articles, reports. – К.: Prosvita, 2002. - 59 p.
3. Dmitrenko M.K. Ukrainian folklore: Current accent / Intelligence, articles. – К. : Publishing house "Stal", 2008. – 236 p.
4. Historical Songs: Collection/Records. I.Berezovsky [and others]; musical material arrangement. A.Gumenyuk-K.: View of the Academy of Sciences of the USSR, 1961.–1067p.
5. Colodia Antonina. About the nation-building role and historical roots of the Maidan, 2014. URL: <http://political-studies.com/?p=1150>.
6. Kulchytsky V. Y. National educational potential of insurgent creativity of the first polo-the faults of the twentieth century / V. I. Kulchytsky // Bulletin of the Zhytomyr State University. –2011. - Vip. 55. Pedagogical sciences. - P. 71-74.
7. Popovich MV Essay on the history of Ukrainian culture / M. Popovich. - К.: Artek, 1999. - 724 pp.
8. Sith Anthony D. National Identity / Anthony D. Smith. – К. : Fundamentals, 1994. – 224 pp.
9. Jaspers K.T. The meaning and purpose of the story: Per. with him – М.: Politizdat, 1991. – 527 pp.

Folklor in formation of national identity

L. M. Snigyrova

Abstract. The article examines the influence of the Ukrainian historical song on the formation of the national identity of Ukraine. Modern society faces the blurring of national cultures in the face of globalization, therefore research is directed at song creativity, which makes it possible to perceive it as a concept of spiritual and moral positivity as the basis of national consciousness. The historical preconditions of formation of national consciousness of Ukrainians are analyzed. The relationship between Ukrainian historical songs of the period of the liberation war of 1648-1654 with the rebel songs of the Second World War is traced.

Keywords: *folklore, national identity, historical songs, self-identification.*

Фольклор в формировании национальной идентичности

Л. М. Снигирёва

Аннотация. В статье рассматривается влияние украинской исторической песни на формирование национальной идентичности Украины. Современное общество в условиях глобализации сталкивается с размыванием национальных культур, поэтому исследования и направлено на песенное творчество, позволяющая воспринимать ее как концепт духовно-нравственной позитивности, как основу национального самосознания. Анализируются исторические предпосылки формирования национального украинского самосознания. Прослеживается взаимосвязь украинских исторических песен периода освободительной войны 1648-1654 гг. с повстанческими песнями Второй мировой войны.

Ключевые слова: *фольклор, национальная идентичность, исторические песни, самоидентификация.*

Символіка кольорів у афро-американському детективі В. Мослі

С. В. Сторчеус

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси, Україна
Corresponding author. E-mail: claire999@ukr.net

Paper received 26.01.18; Revised 29.01.18; Accepted for publication 30.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-14>

Анотація. У статті розглядається кольорова символіка в афро-американському детективі В. Мослі, яка тісно пов'язана із етнорасовим походженням героїв. Детально аналізуються засоби увиразнення мовлення, які використовує письменник для зображення різних відтінків шкіри героїв. Завдяки використанню стилістичних фігур та тропів (порівняння, епітети, оксюморон) В. Мослі досягає виразності у змалюванні героїв. Для збереження цієї виразності при перекладі детективів використовуються комплексні перекладацькі трансформації на різних рівнях – лексичному, граматичному, прагматичному.

Ключові слова: афро-американський детектив, етнокультурна ідентичність, кольорова символіка, перекладацькі трансформації.

Афро-американський детектив В. Мослі вирізняється спрямованістю на висвітлення важливих суспільно-політичних, етнокультурних, расових, соціальних, гендерних питань. Письменник детально відтворює світ чорної спільноти, побут афро-американців, їхні сподівання та прагнення. Самоідентифікація чорних героїв часто здійснюється в контексті протиставлення білим. Проте художній світ Мослі не обмежується зображенням героїв виключно в контексті расового протиставлення чорний-білий. У його творах значна увага приділяється героям, які є представниками різних етнокультурних, національних груп, зокрема євреїв та мексиканців. Досягти яскравого змалювання образів героїв В. Мослі вдається завдяки використанню різних засобів увиразнення мовлення. Письменник дає детальну портретну характеристику героїв, описує умови їхнього життя, світоглядні особливості та ціннісні пріоритети.

Творчість В. Мослі ґрунтовно аналізується у працях багатьох дослідників. Різні аспекти літературного доробку письменника, проблематика та поетика його творів, вплив на них афро-американської літературної традиції, мультикультуралізму та постколоніалізму всебічно висвітлені у численних наукових розвідках, зокрема у книзі Ч. Вілсона мол. «Волтер Мослі: критичний огляд» [16], в антології за загальною редакцією Е. Госселін «Мультикультурна детективна література: вбивство з «Іншої» сторони» [10], у монографії А. Торреса «Детективні романи Волтера Мослі: створення чорної суб'єктивності» [15], у книзі М. Редді «Ознаки, коди та ключі: потрагунвання раси в детективній літературі» [12], у дослідженні Е. Пеппера «Мости та межі: Раса, етнічність і сучасний американський детектив» [11], у роботі Дж. Груссера «Поєднання: Постколоніалізм, дослідження афро-американської літератури та Чорна Атлантика» [4], у дисертації Е. Шіу «Те, що вони в дійсності бачили, було моєю ілюзією: Афро-американський детектив у сприйнятті Волтера Мослі» [13], у книзі С. Соїтоса «Детектив у стилі блюзу: дослідження афро-американської детективної літератури» [14], у ґрунтовній праці Б. Белла «Сучасна афро-американська література» [2], у збірнику наукових розвідок за загальною редакцією О. Брейді та Д. Мауса «Пошуки шляху додому: Критична оцінка творчості Волтера Мослі» [3].

Світову популярність і визнання В. Мослі здобув як автор чорного детективу, зокрема серії творів про сищика Єзекіля Роулінза. Серія складається із детективних романів, об'єднаних спільною тематикою та стилістикою. Для творів характерні символізм та образність, чорні та білі герої відрізняються за використанням нормативної англійської мови або афро-американського діале-

кту, важливого значення набуває поняття «трикстеризму», що відображається у маніпулятивному та пристосовницькому характері поведінки чорних героїв. Значну увагу В. Мослі приділяє таким важливим в житті афро-американців складовим як джазу, блюзу, релігії та віруванням, які є інтегральною частиною етнокультурної ідентичності чорних.

Особливої уваги заслуговує наскрізна для всіх романів детективної серії характеристика – кольорова символіка. Саме тому метою нашого дослідження є аналіз символіки кольорів у серії детективних романів про Єзекіля Роулінза, а також особливостей перекладу кольорових відтінків українською мовою. Для досягнення цієї мети використано зіставний метод та метод трансформаційного аналізу, з допомогою якого обґрунтовано використання перекладацьких трансформацій. Перекладацькі трансформації визначаються як «перетворення, модифікація форми, або змісту й форми в перекладному тексті з метою досягнення балансу різних видів інформації та прагматичного впливу на адресата порівняно з текстом оригіналу» [1, с. 456]. Як зазначає О. О. Селіванова, такі перетворення здійснюються на підставі системних розбіжностей двох мов, а тому є системними трансформаціями, а також через «відмінність культур, онтологій двох народів, програм інтерпретації читачів оригіналу й перекладу. Останні перетворення можна назвати функціональними» [1, с. 456-457].

У детективах В. Мослі ключовим аспектом є зображення етнокультурної ідентичності героїв. Це яскраво простежується як на рівні проблематики творів, так і поетики, зокрема у семантиці та символіці кольорів, які письменник використовує для позначення розмаїття етнорасового походження героїв. Яскравим підтвердженням цьому є назви романів: «Диявол у синьому» (*Devil in a Blue Dress*), «Червона смерть» (*A Red Death*), «Білий метелик» (*White Butterfly*), «Чорна Бетті» (*Black Betty*), «Маленький рудий пес» (*A Little Yellow Dog*), «Поганий хлопець Бролі Браун» (*Bad Boy Brawly Brown*), «Крихітка з пурпуровим волоссям» (*Little Scarlet*), «Поцілунок дівчини кольору кориці» (*Cinnamon Kiss*), «Білявка Фейс» (*Blonde Faith*).

Назва першого роману детективної серії «Диявол у синьому» містить відсилання до героїні-мулатки, яка намагалася приховати своє справжнє походження, видаючи себе за білу жінку. Найчастіше у творі для позначення людей різного походження вживаються вирази *white man* – білий, *colored man* – кольоровий, *black man* – чорний, *brown skin* – шкіра коричневого кольору. Їхній переклад здійснюється за допомогою формальних трансформацій на лексичному рівні, які передбачають «зміну

форми в перекладі за умови збереження змісту оригіналу» [1, с. 458]. Для позначення етнорасової приналежності героїв письменник використовує описові звороти: *He was Chinese around the eyes, but when I looked at him again I wasn't so sure of his race* [8, р.60] – *Очима він був схожий на китайця, проте, поглянувши на нього знову, я вже не був впевнений у його расовій приналежності; He was so black that his skin glinted blue in the full sun* [8, р. 178] – *Він був настільки чорним, що його шкіра у яскравому сонячному світлі мала синій відблиск.* У цих фрагментах при перекладі окрім формальних, було використано формально-змістові трансформації на лексичному та граматичному рівнях. Формально-змістові трансформації «передбачають зміну форми й модифікацію змісту, зумовлену специфікою мовних систем оригінального й перекладного тексту та контекстуальними чи прагматичними чинниками» [1, с. 461]. У творах В. Мослі часто використовує порівняння, що додає описам героїв яскравості: *His head was the color and shape of a red pecan* [8, р. 81] – *Його голова була того самого кольору та форми, що й червоний плід горіху pekan; His skin color was darker than many mulattos I'd known* [8, р. 110] – *Його шкіра була темнішою, ніж у багатьох мулатів, що я знав; His round white face looked like a moon in the flashes of passing lamplight* [8, р. 124] – *Його біле кругле обличчя було схожим на місяць у спалахах фар автомобілів, що проїжджали повз.* З допомогою порівняння як засобу вираження мовлення письменник передає різні відтінки шкіри героїв.

Семантика заголовку роману «Червона смерть» пов'язана із вбивством одного із провідних персонажів, який підозрювався у розповсюдженні комуністичних ідей. Як і у попередньому творі, у детективі «Червона смерть» письменник використовує широкий спектр засобів контекстуально-синонімічного вираження мовлення для зображення етнічної приналежності героїв: *His color was dark brown but bright, as if a powerful lamp shone just below his skin* [5, р. 41] – *Колір його шкіри був темно-коричневий, але яскравий, неначе вона підсвічувалася зсередини потужною лампою; John's face looked like it was chiseled in ebony* [5, р. 80] – *Обличчя Джона було неначе вирізане з чорного дерева; He was dark brown with strong African features* [5, р. 120] – *Він мав темно-коричневу шкіру з яскраво вираженими африканськими рисами.* При перекладі описових сполук та порівнянь використовуються формально-змістові трансформації на лексичному та граматичному рівнях. Структура речень у перекладі є відмінною від оригіналу, тому доцільним є використання перестановок, додавань, опущень, категорійних замінів. У випадку, якщо слово вжите в оригіналі є малознайомим для читачів перекладу, замість прямого відповідника, наприклад, *sepia-colored woman* [5, р. 55] – *жінка кольору сепія*, можливо використати синонімічну заміну, або звичне для читачів перекладу позначення кольору, зокрема слово сепія замінити на червонувато-коричневий. У детективі «Червона смерть» В. Мослі часто використовує порівняння для позначення різних відтінків шкіри героїв: *Mofass opened his eyes and puffed out his cheeks, looking like a big brown carp* [5, р. 85] – *Мофас розплющив очі та надув щоки, виглядаючи неначе великий коричневий короп; His mother was ... about the color of a cougar* [5, р. 146] – *Колір шкіри його матері ... нагадував колір пуми; She had long, lovely arms and skin as white as the sandy beaches down in Mexico* [5, р. 186] – *У неї були довгі гарні руки та шкіра настільки біла, як і*

ниці пляжі Мексики; His coal black skin against the light but shadowy fabric made him look like the negative of a photograph of a white man [5, р. 241] – *Він із чорною, як смола, шкірою на тлі легкої темної тканини був схожий на негатив фотографії білої людини.* В останньому прикладі у перекладі використано прагматичну трансформацію – замість описової сполуки *coal black skin* використано компаративний фразеологізм *чорна, як смола шкіра*. Ця трансформація супроводжується зміною поняття «вугілля» на «смола».

Заголовок роману «Білий метелик» пов'язаний із головною сюжетною лінією твору – вбивством білої жінки через її зв'язок з чоловіками афро-американцями та розслідуванням цього злочину. У творі В. Мослі вибудовує чітку лінію розмежування жіночих персонажів за кольором шкіри, надаючи реченням більшої виразності завдяки використанню повторів, або прямого протиставлення: *Even though Stella was nice, she was still a white woman. A white woman from a place where there were only white Christians* [9, р. 90-91] – *Хоча Стела й була приємною жінкою, вона все одно залишалася білою: білою жінкою з місця, де всі були білими християнами; I know they've been three before this one but you didn't give one good god-dam! Because they was black girls an' this one is white!* [9, р. 85] – *Я знаю, що до цієї жертви було ще три, але ви й бровою не ворухнули, тому що то були чорні дівчата, а ця – біла.* У детективі В. Мослі білий колір символізує домінування та нормативність, у той час як чорний є символом етнокультурної самотності, але разом з тим і підпорядкування та пригнічення: *They often take the kindst white people to colonize the colored community* [9, р. 91] – *Вони зазвичай використовують найдоброчливіших білих людей, щоб колонізувати кольорову спільноту; He was everything I hated. He'd killed his own child and his wife still stayed behind him. He'd got me in jail by just telling a lie. A white man* [9, р. 304] – *Він втілював все те, що я ненавидів. Він вбив власну дитину, а жінка продовжувала його підтримувати. Він зумів запроторити мене до в'язниці лише збрехавши. Він був білим чоловіком.* Використання в українському перекладі анафори створює підсилюючий ефект, що сприяє виразнішому змалюванню емоцій головного героя, а саме роздратування та злості.

У детективному романі «Чорна Бетті» розповідається про трагічні події з життя афро-американки, силою та стійкістю якої захоплювався головний герой. Письменник майстерно змальовує образи жіночих персонажів, використовуючи для цього весь спектр художніх засобів. В. Мослі створює образи героїнь, які поєднують витривалість із чуттєвістю, мужність із вразливістю. Особливу увагу письменник приділяє описам афро-американок: *She would have been Rodin's model if he were a black man and lived in the South. She was big and strong like a man but still womanly – very womanly* [6, р. 113] – *Роден робив би з неї скульптури, якби він був чорним та жив на Півдні. Вона була озрядною та сильною, як чоловік, але в той же час жіночною, неймовірно жіночною.* Письменник часто використовує протиставлення чорний/білий не стільки для зображення расової приналежності героїв у контексті кольору шкіри, скільки для опису різних моделей поведінки та особливостей світогляду: *I wasn't surprised that a Negro woman opened the front door. Her skin was definitely brown but on the lighter side. ... She sounded just like a white woman* [6, р. 118] – *Я не був здивований, коли двері відчинила негрятянка. Вона точно*

мала коричневий колір шкіри, але його світліший відтінок. ... Говорила вона, як біла жінка; *He was a white nigger hired to keep other niggers, both black and white, out* [6, p. 116] – Він був білим негром, який тримав інших негрів, як чорних, так і білих якнайдалі звідси. В останньому фрагменті письменник використовує оксюморон – стилістичну фігуру, за якої поєднуються протилежні поняття – *white nigger/білий негр*. Збереження цього прийому є важливим при перекладі, оскільки допомагає відтворити образність та символізм, притаманні оригіналу. У романі «Чорна Бетті» В. Мослі продовжує традицію зображення різних відтінків шкіри героїв за допомогою порівняння: *He had ... skin the color of coffee with two teaspoons of heavy cream mixed in* [6, p. 276] – Він ... мав шкіру кольору кави з додаванням двох чайних ложечок густих вершків; *His black face was like that of a dour African god sculptured from ironwood* [6, p. 280] – Обличчям він нагадував суворого африканського бога, вирізьбленого з залізного дерева.

У контексті опису жіночих персонажів особливої уваги заслуговує детективний роман «Поцілунок дівчини кольору кориці». Саме у цьому творі є опис героїні, яку головний герой розглядає як еталон жіночої краси: *Etta's sepia hue and large frame, her lovely face and iron-willed gaze, would always be my standard for beauty* [7, p. 177] – Світло-коричнева шкіра Ети та її міцна статура, прекрасне обличчя і твердий вольовий погляд завжди будуть моїм стандартом краси. Окрім зовнішньої краси афро-американок, письменник наголошує на їхній здатності мужньо протистояти життєвим викликам та бути

опорою для чорних чоловіків. У творі є описи персонажів різного етнічного походження, для створення яскравих образів яких письменник використовує різні тропи, наприклад порівняння та епітети: *She was tall and dark skinned, Caribbean and lovely. She moved like the ocean* [7, p. 14] – Вона була високою та темношкірою, прекрасною карибкою. Рухалася вона, як океан; *The milky-skinned, gray-eyed youth grimaced and used all of his Aryan strength in an attempt to overwhelm me* [7, p. 36] – Парубок з молочною шкірою та сірими очима скривився та доклав всю арійську силу, що мав, у спробі здолати мене. Збереження виразності в описі героїв є важливим при перекладі, тому потребує використання комплексних перекладацьких трансформацій на різних рівнях.

У детективах В. Мослі поняття «кольору» тісно пов'язане із поняттям «раси». Чорний колір символізує етнорасову самотність, світоглядні особливості афро-американців, у той час як білий колір є символом домінування, уособленням нормативності та загальноприйнятого стандарту. Особливої уваги заслуговує розмаїття засобів вираження мовлення, які використовує письменник для опису різних відтінків шкіри героїв – епітетів, порівнянь, описових зворотів. Таким чином В. Мослі вдається досягти виразності та образності у змалюванні героїв, засвідчуючи у такий спосіб існуюче етнічне, расове та культурне розмаїття. Оскільки мова творів є багатогою на різні стилістичні фігури та тропи, важливо зберегти їх у перекладі. Для цього використовуються перекладацькі трансформації на лексичному, граматичному та прагматичному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES)

1. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
2. Selivanova O. O. *The World of Consciousness in the Language*. Cherkasy: Y. Chabanenko, 2012. 488 p.
3. Bell B. W. *The Contemporary African American Novel: Its Folk Roots and Modern Literary Branches*. Amherst and Boston: University of Massachusetts Press, 2004. 490 p.
4. Finding a Way Home: A Critical Assessment of Walter Mosley's Fiction/Ed. by Brady O. E. and Maus D. C. Jackson: University Press of Mississippi, 2008.
5. Gruesser J. C. *Confluences: Postcolonialism, African American Literary Studies, and the Black Atlantic*. Athens: University of Georgia Press, 2007. 192 p.
6. Mosley W. *A Red Death*. N. Y.: Washington Square Press, 2002. 312 p.
7. Mosley W. *Black Betty*. N. Y.: Washington Square Press, 2002. 360 p.
8. Mosley W. *Cinnamon Kiss*. N. Y.: Little, Brown and Company, 2005. 312 p.
9. Mosley W. *White Butterfly*. N. Y.: Washington Square Press, 2002. 309 p.
10. Mosley W. *Devil in a Blue Dress*. N. Y.: Washington Square Press, 2002. 263 p.
10. Multicultural Detective Fiction: Murder from the "Other" Side / Ed. by Gosselin A. J. London: Routledge, 1998. 384 p.
11. Pepper A. *Bridges and Boundaries: Race, Ethnicity, and the Contemporary American Crime Fiction // Diversity and Detective Fiction* / Ed. by Klein K. G. Bowling Green: Bowling Green State University Popular Press, 1999. P. 240-259.
12. Reddy M. T. *Traces, Codes, and Clues: Reading Race in Crime Fiction*. New Jersey: Rutgers University Press, 2003. 213 p.
13. Shiu A. 'What They Really Saw Was an Illusion of Me': Walter Mosley's Vision(s) of the African American Detective: Thesis ... for the degree of Master of Arts in English. University of Vermont, 1997. 138 p.
14. Soitos S. F. *The Blues Detective: A Study of African American Detective Fiction*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1996. 260 p.
15. Torres A. R. *Walter Mosley's Detective Novels: The Creation of a Black Subjectivity*. Valencia: Universitat de Valencia, 2008. 256 p.
16. Wilson Ch. E., Jr. *Walter Mosley: A Critical Companion*. Westport: Greenwood Press, 2003. 232 p.

Colour symbolism in the African American detective fiction of W. Mosley

S. V. Storcheus

Abstract. The article deals with the colour symbolism in the African American detective fiction of W. Mosley, which is closely related to ethnical and racial origin of characters. The expressive means of language, which the author uses to characterize the characters' skin shades, are analyzed in detail. W. Mosley achieves expressiveness in describing the characters due to using the figures of speech and tropes (simile, epithet, oxymoron). Complex translation transformations at different levels (lexical, grammatical, pragmatic) are used to render the expressiveness in the translation.

Keywords: African American detective fiction, ethnical and cultural identity, colour symbolism, translation transformations.

Символика цвета в афроамериканском детективе В. Мосли

С. В. Сторчеус

Аннотация. В статье рассматривается символика цвета в афроамериканском детективе В. Мосли, которая тесно связана с этнорасовым происхождением героев. Детально анализируются средства выразительности речи, которые использует автор для описания разных оттенков кожи героев. Благодаря использованию стилистических фигур и тропов (сравнение, эпитеты, оксюморон) В. Мосли достигает выразительности в описании героев. Для сохранения этой выразительности при переводе детективов используются комплексные переводческие трансформации на разных уровнях – лексическом, грамматическом, прагматическом.

Ключевые слова: Афроамериканский детектив, этнокультурная идентичность, символика цвета, переводческие трансформации.

Особливості відтворення англійських компаративних фразеологізмів (КФО): лінгвокультурологічний аспект

А. В. Тарасова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Corresponding author. E-mail: anastasiia.tarasova@osce.org

Paper received 23.01.18; Revised 26.01.18; Accepted for publication 28.01.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-15>

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей відтворення англійських компаративних фразеологізмів (КФО) цільовою мовою у розрізі лінгвокультурології. Висвітлюються питання відтворення образності і фразеологічного значення КФО мови оригіналу цільовою мовою з огляду на міфопоетичні уявлення вихідної і цільової культур. Досліджуються особливості відтворення узуальних та оказіональних КФО з огляду задіяних перекладачем стратегій.

Ключові слова: КФО, переклад, узуальні КФО, оказіональні КФО, образність.

КФО виступають одним із важливих елементів мовної картини світу й через свою властивість створювати нові знання сприяють формуванню концептуальної картини світу у свідомості людини. КФО належать до потужних культурно маркованих елементів тієї чи іншої лінгвокультури, особливих для кожного етносу. При передачі образу конкретного КФО, транскодувачу необхідно відтворити його у такому цілісному образі, який був би прийнятним та зрозумілим саме для представників цільової культури. Між англійською і українською мовами існує розбіжність не тільки в образності, а й через особливе національне забарвлення, асоціативні зв'язки, що вкладені у зміст КФО.

Проблеми відтворення КФО у перекладі висвітлюються у наукових розвідках А. І. Воєхевич; Н. В. Глінки; Р. П. Зорівчак; О. О. Молчко; Н. С. Хижняк; Т. О. Цепенюк. Невирішеним залишається питання відтворення КФО в англо-українському перекладі з огляду їх лінгвокультурознавчої специфіки.

КФО є особливим класом фразеологічних зворотів (поряд з фразеологічними зрощеннями, єдностями, сполученнями і виразами), які вважаються максимально лексиколізованими зворотами мови і загалом не мають ніякого зв'язку із значенням їх компонентів. При переосмисленні компоненти КФО втрачають своє значення. Основу компаративної конструкції становить семантична кореляція предмета й образа порівняння, яка реалізує компаративну семантику конструкції в цілому.

Фразеологічне значення, як зазначають мовознавці, є двостороннім явищем: воно має план вираження (матеріальну оболонку фразеологічної одиниці) і план змісту (десигнат), які в сукупності утворюють єдність змісту і форми (О. В. Кунін).

Чи не найчастіше головною ознакою фразеологізмів називають їх відтворюваність у процесі мовлення, через що вони й набувають стійкості. Фразеологічна відтворюваність КФО у мовленні пояснюється тим, що вони існують в мові (свідомості і пам'яті) вже як готові кліше, з яких ми й конструємо (разом зі словами) речення та які використовуємо для образної вторинної номінації реалій, власне, найчастіше – ситуацій.

Підтвердженням життєздатності та усталеності КФО є те, що значна їх частина дійшла до нас ще з XVIII століття, коли Джонатан Свіфт опублікував свій вірш «Нова пісня порівнянь» (1757). Звичайно, деяких змін фразеологізми зазнали, особливо яскраво

це виявляється у компонентному складі та у відтінках значення. Наприклад, й досі англійці вважають несхожими крейду і сир – (*as*) (*a*)*like as chalk and cheese* (тж. *no more alike than chalk and cheese*), тоді як найбільшу схожість бачать у двох горошинах – *as like as (two) peas (in a pod)*. В українській мові повного еквівалента немає. А частковий еквівалент пропонує натомість інші образи: зовсім несхожі; = *схожі, як сова на яструба; дуже схожі; схожі, як дві краплі води*. Подібну картину спостерігаємо і у випадку з таким фразеологічними одиницями (далі – ФО), як *black as jet – чорний як дьоготь*. У цьому випадку частковий еквівалент дозволяє не пояснювати, що камінь агат є чорного кольору.

Найчастіше в українській мові *наймудрішими* є *змія* чи *ворон*, а от в англійській уособленням цієї якості є *сова* – *wise as an owl*. Ще у древньому Римі сова вважалася символом мудрості. Прикладом часткової відповідності є і наступна КФО: *as wet as a drowned rat – мокрий, як миша* (або *хлюц*). Джонатан Свіфт уособлював *худобу* зі *срібною монетою* – *thin as a groat*, проте зараз можна сказати і *thin as a lath / rail / whippingpost – худий як тростиночка*. Щодо позначення білого, то існує окрім відомого Шекспірівського *as white as snow* (*білий як сніг*) ще інший фразеологічний зворот, а саме: *as white as curds* (*білий як сир, творог*) – *дуже білий, білосніжний*.

Різними є і стереотипні порівняння: українці кажуть: *виряджений, як на весілля*, а у англійців існує порівняльний зоологізм – (*as*) *gaudy as a peacock*; задоволення англійці порівнюють з *кішкою, що з'їла вершки* – *like a cat that has had cream*, а українці – з *кішкою, що з'їла сало*; про щось зовсім несхоже українці кажуть *схожий, як сова на яструба, як колесо на оцет*; англійці – *as like as an apple to an oyster* (досл. *схоже як яблуко на устрицю*) чи (*as*) (*a*)*like as chalk and cheese* (досл. *схоже як крейда і сир*).

За частотою вживання та за поширенням КФО поділяються на узуальні (традиційні, сталі, загально-вживані) та індивідуальні (оказіональні, авторські).

1. Узуальні порівняння стали об'єктом лінгвістичних досліджень під різними назвами. Так, вчені І. Чернишова, В. Флейшер та Г. Шаде визначають їх як «компаративні фразеологізми», тоді як К. Пільц, Х. Бургер, Р. Хескі використовують для них термін «фразеологічні порівняння». У порівняннях цього типу відтворюються загальноприйняті уявлення, традиційна репрезентація мовної картини світу певного

угруповання.

2. Індивідуальні (оказіональні, авторські) порівняння зустрічаються найчастіше у художній прозі, в поезії. Наприклад, *grinning like Cheshire Cat – всміхнений як чеширський кіт*

Чеширський кіт – літературний персонаж, який став відомим завдяки твору Льюїса Керролла «Пригоди Аліси в країні чудес». Посмішка Чеширського kota – це ремінісценція на примхи людського характеру. Вислів *grinning like a Cheshire cat* з'являється у творі Пітера Піндара (псевдонім Джона Уолкота) *Pair of Lyric Epistles* у 1792 р.: «Lo, like a Cheshire cat our court will grin».

Словник Френсіса Гроса має вступ наступного змісту: «CHESHIRE CAT. He grins like a Cheshire cat; said one who shows his teeth and gums in laughing». Тут же додається, що вислів ніколи ретельно не досліджували, але відомо, що сир, яким торгували у Чеширі, робили у формі всміхненого kota. Сир починали різати з хвоста, а в останню чергу з'їдали голову всміхненої кицьки. Чешир – англійське селище, яке славиться своїми сирами. Також там розвинені видобування солі і виготовлення шовку.

Багато свідчить про те, що Керролла на створення Чеширського kota надихнуло зображення всміхненого kota на стіні церкви Св. Вілфріда у Грапенхолі. Грапенхол – сусіднє селище поряд з місцем народження Л. Керролла. Проте є свідчення, що, можливо, зображення kota Керролл знайшов на колоні у церкві святого Миколая, куди він часто подорожував, коли жив у Гілфорді. Інша теорія щодо походження Чеширського kota розповідає про котів, які мешкали у порту Честер. До кінця 1980-х років там раніше був розташований сирний склад і пам'ятник Чеширському коту.

Розповідали, що коти у доці чекали на пацюків і мишей, які залишали кораблі, на яких транспортували чеширський сир до Лондону. Ці коти вважалися найщасливішими у цілому королівстві. Їхні посмішки привертала багато уваги і, найвірогідніше, свідчила про те, що гризуни були особливо пахучими для котів. Можливо, це був найбільш цікавий і смачний аромат для котів.

Цілком вірогідно, що Керроллівський Чеширський кіт певною мірою – сатира: постійно всміхнена кицька в очікуванні цікавих і «запашних» подій.

Зображення Чеширського kota знайдено і на гербі родини Гросвенор. Те, що спочатку повинно було зображувати лева з розкішною гривою, у незграбних мозолистих руках чеширських майстрів перетворилося на сп'янілого вуличного kota.

У творі «Аліса у Дивокраї» Аліса вперше зустрічає Чеширського kota на кухні Герцогині, а потім знадвору, коли кіт сидів на дереві. Він з'являвся і зникав, коли йому хотілося, і дивував Алісу. Кіт інколи торкається філософських питань, які дратують Алісу і заганяють її у глухий кут. Пізніше кіт раптово з'являється знову, аби підбадьорити Алісу на полі гри у крикет з королевою. Засуджений на смерть, кіт ставить всіх у безвихідь, демонструючи голову без тіла. Кат, королева і король сперечаються з приводу того, чи можливо відрубати голову тому, у кого немає тіла.

В іншому епізоді кіт зникає поступово і залишає

лише одну посмішку, що змушує Алісу вимовити, що часто їй доводилося бачити котів без посмішки, але ніколи не бачила посмішки без kota.

Саме Льюїс Керролл був першим, хто вводить у свою розповідь образ птаха Додо – *as dead as a dodo*. За часів Л. Керролла птахи ці вимерли, а okazіональний вираз набув популярності завдяки тому, що автор використав його у своєму творі. Подібне спостерігаємо у Ч. Діккенса, коли створюється вираз *as dead as a door-nail*. Стосовно останнього виразу припускають, що для Діккенса було типовим приписувати неживим предметам якості живих істот.

У довідниковій літературі наведені такі відомості про додо – птах, що не вмів літати, поширений на острові Маврикія в Індійському океані. Сягав приблизно 1 м (3 фути) у висоту, важив десь близько 20 кг, харчувався фруктами, гніздився на землі.

Додо вимерли у середині 17-го ст. Зазвичай назву птаха використовують як архетип вимерлих видів, які зникли із-за людської діяльності. Вперше про зображення птахів дізнаємося з голландських джерел. Голландці називали птаха Mauritius “wallow bird” чи “loathsome bird” із-за його смакових якостей. Проте вже більш пізні свідчення повідомляють, що м'ясо мало непоганий смак, але було дуже жорстким.

Про походження слова «додо» мало що відомо. Де хто вважає, що назва бере початок від голландського слова *dodoor*, що означає нероба (*sluggard*), чи, наприклад, від слова *dodaars* – пучок пір'їв на задніх кінцівках птахів.

Згідно з *Encarta Dictionary* та *Chambers Dictionary of Etymology* слово ‘dodo’ походить від португальського ‘*doudo*’ – дурний, тупий, навіжений.

Уявлення про додо як найбільш відомого представника зниклих видів, а також чудернацька зовнішність пернатого зробили птаха символом чогось застарілого, вимираючого і у творі виступає показником стилістичної мовної забарвленості розповіді.

До кінця не з'ясовано походження відомого вислову *mad as a hatter* – шалений як капелюшник. Капелюшник (*Hatter*) – літературний персонаж, який вперше зустрічається у творі Льюїса Керролла «Пригоди Аліси у країні чудес». Пізніше ми знову бачимо його у продовженні історії про пригоди Аліси «Аліса у задзеркаллі». Він добре відомий як «Шалений Капелюшник» (*Mad Hatter*), хоча жодного разу не названий подібним образом у творі Керролла. Проте Чеширський кіт застерігає Алісу, що Капелюшник шалений/навіжений (*mad*), і ексцентрична поведінка Капелюшника підтверджує це твердження.

Розділ, де вперше з'являється Капелюшник, часто називають «Чаюванням у шаленого Капелюшника» (хоча насправді чаювання відбувається у будинку шаленого зайця (*Mad Hare*)).

Колись у виробництві капелюхів використовували ртуть і капелюшники часто страждали від отруєння парами живого срібла. Пари ртуті спричиняли неврологічні порушення мовлення та проблеми зору. У ті часи капелюшники зазвичай мали стурбований вигляд і здавалися психічно неврівноваженими; багато капелюшників помирили у ранньому віці. Проте шалений Капелюшник не проявляє симптомів отруєння ртуттю, а саме: надмірна боязливість, невпевненість, роз-

губленість, сором'язливість, занепокоєння, бажання залишитися непомітним.

Прототипом створення образ Шаленого Капелюшника найвірогідніше був ексцентричний виробник меблів, а зовсім не жертва отруєння ртуттю. Вважають, що торговець та мебляр Теофілій Картер (Theophilus Carter) працював у одному з коледжів Оксфордського університету. Йому належить винахід ліжка з будильником. Це ліжко будило сплячого, вивертаючи людину у потрібний час. Представлено на виставці у 1851 р. Пізніше Теофілій Картер став власником меблевого магазину. Його почали називати шаленим капелюшником із-за його звички стояти на порозі свого магазину на вулиці Хай-Стріт, 48 у циліндрі. Як свідчать факти, Джон Тенніел (Sit John Tenniel) приїжджав до Оксфорду спеціально з метою змалювати цю особистість для ілюстрацій роману Л. Керролла.

Дослідження широких трансформаційних можливостей фразеологізмів, безперервного оновлення їх компонентного складу, форми і структури як внаслідок історичних змін, під впливом мовної системи так і під пером майстрів слова відповідно до сюжетної лінії, розуміння сталості (постійності) компонентного складу й структури фразеологічних зворотів як діалектичної єдності константного (інваріантного) і змінного (варіантного) спростовують твердження про незмінність фразеологічних висловів.

Важливими поняттями дослідження є терміни «проблема перекладу» і «стратегія перекладу», які є свого роду наріжним каменем при розгляді перекладу як процесу, під час якого розв'язується проблема. Ідентифікація проблеми спонукає до прийняття рішення щодо обрання відповідної процедури розв'язання проблеми. «Проблема» у нашому випадку полягає у розбіжності між мовою оригіналом – культурою і цільовою мовою – культурою. «Стратегія» – узагальнення типових заходів, що здійснює перекладач. Перекладацькі стратегії вважаються універсальними, незалежно від мов, залучених до процесу перекладу. На практиці, вони – стандартні засоби, процедури, що вирішують різноманітного роду проблеми, з якими зіштовхуються у процесі перекладу.

Перекладацькі трансформації – способи та прийоми, що сприяють досягненню еквівалентності перекладу та передбачають процедуру перетворення з метою переходу від одиниць оригінального тексту до одиниць перекладу.

Можливості досягнення повноцінного перекладу КФО залежать в основному від співвідношень між одиницями мови оригіналу і мови перекладу:

1) КФО має у мові перекладу точний, не залежний від контексту повноцінний відповідник (відтворено смислове значення та конотації) – еквівалент: *as alike as peas in a pod* – схожі, як дві краплі води; *(as) black as a thunder cloud* (або *as sin, as thunder, as a thunderstorm*) – темний, як чмара; *buzz like a beehive* гудіти, як вулик; *(as) clear as crystal* – чистий, як кришталі; *(as) close as an oyster* – німий, як риба;

2) КФО не має у мові перекладу ні еквівалентів, ні аналогів, не перекладається у словниковому порядку, тобто фразеологізм мови оригіналу не тотожний фразеологізму мови перекладу і тому відтворюється ін-

шими, нефразеологічними засобами.

а) Лексичний переклад застосовується, як правило, у тих випадках, коли певне поняття означене в одній мові фразеологізмом, а в іншій – словом: *(as) cool as a cucumber* – спокійний, байдужий, холоднокровний; *(as) good as a play* – дуже цікаво, забавно, кумедно; *(as) good as pie* – дуже гарний, симпатичний; *(as) hard as nails* – твердий; загартований; *(as) mad as hell* – дуже злий, розлючений.

б) Калькуванню віддають перевагу зазвичай у тих випадках, коли не можна передати КФО у цілості її семантико-стилістичного і експресивно-емоційного значення, а у зв'язку з різними причинами бажано «довести до бачення» читача образну основу. Передумовою для калькування служить достатня вмотивованість значення КФО значеннями її компонентів.

Тобто, калькування можливе лише тоді, коли дослівний переклад може донести до читача істинний зміст всього фразеологізма (а не значення його складових компонентів): *(as) old as Methuselah* – старий, як Мафусаїл; *(as) poor as Job (Lazarus)* – бідний, як Іов, злидений, нужденний [етим. біб.], *(as) rich as Croesus* – багатий, як Крез.

Отже, розрізняємо КФО, що мають еквіваленти у цільовій мові чи створюються перекладачем в залежності від контексту та безеквівалентні КФО. У першому випадку КФО мови-джерела перекладаються фразеологізмом у цільовій мові – фразеологічний переклад, до безеквівалентних КФО застосовують нефразеологічний переклад.

При комунікативному підході до перекладу, тобто в рамках міжмовної комунікації, переклад розглядається як процес і результат, при цьому враховується сукупність мовних та позамовних чинників, що визначають можливість і характер комунікації між людьми, що належать до різних лінгвокультур. До мовних факторів належить близькість фондів порівнювальних мов, наявність чи відсутність схожих КФО і міра співпадань КФО у фразеологічних системах мов оригіналу і перекладу. Іншими словами, переклад як особливий вид міжмовної та міжкультурної комунікації характеризується певними мовними та культурними чинниками. Під час перекладу відбувається зіткнення не тільки двох різних мов, але і лінгвокультур.

По відношенню до культури перекладач завжди має певний вибір: а) вважати важливішою культуру тексту оригіналу, чи б) вважати важливішою культуру цільову. Вибір на користь способу форенизації спантеличить читача, адже культурні особливості, збережені у перекладі, привернуть значним чином увагу своєю незвичністю, а інколи і незрозумілістю. Доместикація може змінити текст оригіналу і атмосферу культури таким чином, що переклад в багатьох випадках цілковито відрізнятиметься від оригіналу.

Стратегія «золотої середини» (В. В. Коптілов; О. В. Ребрій) як комплементарна стратегія між доместикацією та форенизацією дозволяє зберегти мовностилістичну специфіку ВТ та сприяє адекватному сприйняттю ПТ цільовою аудиторією.

Перекладач сприймає КФО не ізольовано, а як одиницю конкретного контексту і відтворює зворот у відповідності з його роллю, контекстуальною значи-

містю та індивідуальним сприйняттям оригінального художнього тексту. Під час контекстуального перекладу конструкція у тексті перекладу відповідає оригінальній КФО лише у цьому контексті і не пояснює значення англійської КФО поза даного контексту. Незалежно від того, який із контекстуальних засобів залучений, можна виділити два принципово відмінних різновиди контекстуального перекладу. У першому випадку конструкції у тексті перекладу відтворюють значення, якого КФО набуває у заданому контексті

оригіналу. У другому випадку конструкція у тексті перекладу набуває додаткових, контекстуально обумовлених значень.

Розуміння та врахування відмінностей у національних фольклорних системах матимуть важливе значення саме при відтворенні національно-культурної своєрідності КФО у перекладі. Для перекладача це означає врахування міфопоетичних очікувань цільової аудиторії.

REFERENCES

1. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland . – London : MacMillan and Co., Limited, 1911. – 130 p. Found There) : <http://literature.org/authors/carroll-lewis/through-the-looking-glass/>
2. Carroll L. Through the Looking Glass (And What Alice

Translation of English comparative phraseologisms: cultural aspect

A. V. Tarasova

Abstract. The article deals with the issues of translation of cultural aspects of English comparative phraseologisms into target language. The main translation challenge is caused by complexity of rendering imagery and phraseological meaning of the units. Difficulties in adequate rendering of the meaning of English language into Ukrainian arise for cultural discrepancies. Hence, translator is required to focus on rendering not only contents / meaning, but also expressive and stylistic colouring.

Keywords: comparative phraseologisms, translation, dictionary phraseology, author's phraseology, imagery of comparative phraseologisms.

Особенности перевода английских компаративных фразеологизмов (КФЕ): лингвокультурологический аспект

A. V. Tarasova

Аннотация. В статье изучены вопросы, связанные с переводом английских компаративных фразеологизмов (КФЕ) в целевом языке в разрезе их лингвокультурологических особенностей. Основные сложности возникают при передаче фразеологического значения и образности КФЕ. Исследуются особенности воспроизведения узуальных и окказиональных КФЕ с точки зрения задействования переводческих стратегий.

Ключевые слова: КФЕ, перевод, узуальные КФЕ, окказиональные КФЕ, образность КФЕ.

Національні комунікативні маркери фольклорного тексту

В. В. Телеуця

Український центр культурних досліджень, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: valentynateleutsia@gmail.com

Paper received 27.01.18; Revised 02.02.18; Accepted for publication 03.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-16>

Анотація. У запропонованій статті досліджено реалізацію номенів на лексичному рівні українських фольклорних творів. Визначено природу комунікативних маркерів та специфіку фольклорних текстів. На прикладі етноніму «гарбуз» проаналізовано взаємозв'язок між похідними від нього номенами та асоціативним мисленням людини, а також явищем полісемії. Доведено залежність номінації, вживаної у фольклорних творах, від ментальних та етнічних особливостей мовної спільноти.

Ключові слова: нематеріальна культурна спадщина, фольклорний текст, комунікативний маркер, номінатема, символ, гарбуз.

Комунікативні маркери є важливою складовою національної ідентичності. У контексті виокремлення таких маркерів виділяємо середовище, в якому вони функціонують, – фольклорний текст. Дослідження фольклорного тексту як явища нематеріальної культурної спадщини має тривалу наукову традицію, що опирається на розуміння мови фольклору як складного етнолінгвістичного утворення, Традиційний фольклорний текст сформувався під впливом етнічних факторів і цей процес триває. У ході формування усної народної спадщини фольклорні тексти накопичили значну кількість національно маркованих номінатем-символів, які відобразили усі сторони життя українського народу. Найбільш сприятливим середовищем в цьому напрямку була обрядова пісня.

Упродовж тривалого часу українська пісня сформувала свою систему образів-символів. Кожен із них відображає певне явище, подію, властивість, простір, характер, рослинний та тваринний світ тощо. Особливе місце серед номінатем-символів фольклорних текстів належить весільній символіці. Символи весільної поезії активно студіювалися вченими XIX – початку XX ст. (Я Автамонов, О. Веселовський, В. Водарський, М. Гнедич, М. Костомаров, О. Потебня, М. Сумцов, М. Цертелєв та ін.) У першій половині XX ст. помічаємо певний спад активності щодо наукового вивчення фольклорної символіки. З 60-х років XX ст. вивчення символіки активізується, з'являються дослідження Т. Акимової, Л. Астафєвої, В. Єрмоїної, Н. Колпакової, Ю. Круглова. З появою у 80-90-х рр. праць М. Дмитренка, Л. Дунаєвської [1], Л. Іваннікової, Л. Копаниці [3], Г. Лозко, Г. Усатенко, О. Гром в українській фольклористиці в означенню напрямку відчувуються помітні позитивні зрушення. Лише в кінці XX ст. локальна проблема «Фольклор Подунав'я» почала привертати увагу дослідників. На сьогодні ще не зібрано, не систематизовано, не описано та не проаналізовано оригінальний пласт уснопоетичної творчості цього багатонаціонального регіону. Усе сказане й визначає актуальність порушеної проблеми та новизну проведеного дослідження.

Новизна, оригінальність, складність окресленої проблематики, її багатовекторність зумовили мету статті, що полягає в аналізі національних комунікативних маркерів фольклорного тексту (на прикладі нематеріальної культурної спадщини Подунав'я), що презентуються номінатемами-символами рослинного світу (гарбуз).

Номінатемами-символи – складне явище в комунікативній складовій фольклору, а особливо обрядового.

Під час аналізу текстів народних пісень встановлено, що символи в їх метафоризованому (персоніфікованому) значенні вживаються найчастіше у весільній пісенності.

Враховуючи розповідний характер багатьох обрядодій, зазначаємо, що найдавнішою формою пісень з образами-символами є така, коли символи в піснях даються без пояснення чи розшифровки. Реальним коментарем до символів виступає сам обряд. Отже, етап весілля (обрядодію) можна представити у вигляді формули: пісня + магічна дія (обрядодія) = певний етап весілля (розплетення коси, сватання, дівич-вечір тощо). Пізнішою формою бачиться використання поетичних символів з розшифровкою їх значення. Це було необхідно тому, що первинне значення символів не пояснювалось самим обрядом, або ж пісні поступово стали виконуватися поза обрядом. Вилучені із контексту обрядодії номінатемами-символи втрачали свою початкову семантику.

Вважаємо за можливе зосередити увагу на найбільш частотних, на нашу думку, образах-символах у весільних жанрах Подунав'я. Домінуюча їх частина сконцентрована у весільних піснях. Всі ці образи-символи умовно можна поділити на групи, серед яких найчастотнішими є символи органічного світу, складовою цієї групи символів є символи рослинного світу – ботаноморфні символи.

Рослина – багатозначний символ: світобудова, життя і смерть, відродження і безсмертя, родючість і процвітання – такі образи, що зв'язуються міфопоетичною традицією. Рослини рідко наділяються космогонічною символікою (виключенням є індійський лотос як образ виникнення і розгортання світу), вони частіше уособлюють різні природні процеси в рамках універсуму. З найдавнішого періоду існування людини рослини освоюються не тільки утилітарно, але і духовно; вони міцно закріплюються в сфері сакрального (варто помітити, що хронологічно цей процес здійснюється за аналогічним «окультуренням» тваринного світу, оскільки полювання і скотарство передують землеробству). У різних традиціях виникають міфи про появу харчових рослин. Деякі божества або священні персонажі наділялися фітоморфними характеристиками або асоціювалися з визначеними рослинами; останні з цієї причини ставали об'єктами культу. Наприклад, дерево бодхи шанується в якості священного в буддизмі, оскільки вважається, що, сидючи під ним, Будда прозрів. Існували і духи тих або інших рослин (приміром, грецькі німфи дерев – дріади). Рослина може наділятися надприродними властивостями.

ми, виступати як об'єкт табу. В обрядах уявлення про родючість і процвітання з'єднується зі священними властивостями рослин; скрізь фігурує величезна кількість божеств, пов'язаних з рослинною родючістю [5, с. 353-354].

Окремі роди і види рослин наділяються власною символікою і пов'язуються з визначеними якостями і явищами (трава – покірність, квіти – радість буття і його скороминушість, дерево – уособлення характеру). Образи «гібридних» рослин зустрічаються відносно рідко, наприклад, борамець (рослина-баранчик) або мандрагора (рослина-людина).

У систему символів весільного комплексу Подунав'я органічно впливають слова на позначення особливостей природного середовища. Відомо, що природне оточення впливає на формування народної психіки; на українському характері позначилося, зокрема, саме існування широких, неосяжних степів, лісів, гір. Тому закономірне осмислення українцем природи, пропущене через антропоморфічні уявлення і бачення давніх українців, підтримувалося вірою в магічну силу слова самою особливістю їхнього мислення, в котрому вимір довкілля, зрештою, визначав вимір самої людини, її дій, вчинків.

Особливе місце серед рослинних символів весільного комплексу Подунав'я займає *гарбуз* (кабак, тиква). Гарбуз в міфології тибето-бірманських, монкхмерських і китайських народів є символом життєвих сил природи і людини. Особливо поширений образ гарбуза в Китаї. Він символізує процвітання потомства і є атрибутом ряду божеств: бога довголіття Шоу-сина; бога покровителя медицини Вей Гу. Гарбуз відносився до жіночої іпостасі, поширене повір'я про народження богів із гарбуза. У давній українській традиції гарбуз використовували як атрибут передвесільного циклу (сватання) і символізував собою відмову дівчини хлопцю, який сватався (дати гарбуза, хропити гарбуза, підвісити гарбуза). Трактуючи цю традицію, звернемося до етимології слова гарбуз. Етимологічний словник подає таке визначення [2, с. 543]: гарбуз (бот.) «кабак, Cucurbita maxima Duch. ; [кавун, Citrullus Schrad. Me], [гарбуза] «кабак», гарбузенья, стебло кавуна; земля, де росли кавуни; – р. арбуз, «кавун», бр. Гарбуз, «кабак», п. Harbuz, «кавун», arбуz, болг. Карпуз, молд. Карпуз.; – запозичення з тюркських мов; полов. Харбуз, карбуз, крим.-татар. Къарпуз, тур. Karpuz «тс.» Походять від перс. Harbuza «диня» (букв. «ослячий огірок»), яке складається з основ іменників хег «осел» і з перс. Busina «огірок» [гарбузи'] «картопля», [гарбудзянка] «поле», з якого знято картоплю» – результат перенесення назви гарбуза на картоплю за спільною ознакою – круглою формою.

Отже, як показує лінгвістичний аналіз, лексема «гарбуз» має тюркське походження, що дозволяє зробити припущення та узагальнення: 1) як відомо, український народ потерпав від нападів чужоземних завойовників – татар, половців, турків. Все, що було пов'язане з цими подіями, викликало стійкий супротив. У народній творчості це відобразилося в різних жанрах – народних думах, історичних піснях, суспільно-побутових піснях, казках, малих фольклорних жанрах, як наприклад: «Незваний гість гірше татарина» і под. Безумовно, обрядовий текст теж використав

номінатему «гарбуз» з негативним значенням. У контексті весільних обрядодій номінатема «гарбуз» використовувалася, як символ небажаного шлюбу; 2) за своєю формою гарбуз нагадував тюрбан (з франц. turban, від тур. Tülbend, з перс. Дулбанд, букв. – тканина з кропиви). Отже, отримати гарбуза – вжалитися кропивою. Тюрбан носили татари та турки, які довгий час українських дівчат забирали в гареми – насильно віддавали заміж, тож у цьому контексті номінатема «гарбуз» використовується в негативному контексті; молоді козаки для відпрацювання бою на шаблях надівали гарбуза на палю, що нагадувало собою фігуру османського воїна в тюрбані, отже і в цьому контексті номінатема «гарбуз» має негативне значення і символізує ворога; 3) інше пояснення вибору гарбуза, як атрибуту відмови, ми можемо пов'язати з тим, що він добре зберігався в господарстві і в будь-який час був під рукою (свати могли прийти в дім в будь-який час). Гарбуз відноситься до рослин, які вирощують на городі (жіночий символ). Відомо, що саме жінки обробляли городи, а чоловіки були зайняті лише польовими роботами. Крім того, навіть відмовляючи, дівчина прагнула вийти заміж і дотримувалася ряду дій-оберегів, які б захистили її. За народним повір'ям, якщо хлопець, що отримав відмову, зачинить ворота або хвіртку, то дівчина вже ніколи не зможе вийти заміж (закриється вінець). У цьому випадку гарбуз був дуже зручним овочем, бо мав велику круглу форму (дівчина вибирала великого гарбуза) і в юнака були зайняті руки, що не дозволяло йому закрити ворота, тобто «забрати вінець».

Таким чином, номінатема «гарбуз» у весільному комплексі Подунав'я має три символічні функції – значення:

1) символіка гарбуза традиційна в передвесільному циклі (сватанні) – гарбуз виступає символом відмови дівчини хлопцеві, що сватається. Негатив для юнака;

2) у комунікативній частині обрядодій (діалоги «дружки – бояри»), в чоловічих текстах ми зустрічаємо образ гарбуза в гумористичному контексті:

I. Чом ви дружки не співаєте

Бо з кабака зуби маєте.

I боїтеся заспівати,

Нам зуби показати

(Шевченково, Кілійський

р-н; Матроска, Ізмаїльський р-н)

II. Чом ви дружки не співаєте,

Чи з кабака зуби маєте.

I боїтеся заспівати,

Нам зуби показати.

(Першотравневе, Ізмаїльського р-ну)

І в першому, і в другому варіанті тексту кабак (гарбуз) є гумористичним символом, який використовується для гротеску. Якщо в I варіанті ми чітко визначаємо, що «зуби з кабака» є у дівчини, за допомогою використання сполучника «бо»; то в II варіанті сполучник «чи» робить тільки припущення. Але і в першому, і в другому варіанті для дівчини «страшно» показати свій зв'язок з гарбузом, другий же учасник діалогу (боярин, юнак) навпаки не боїться гарбуза, бо в цьому контексті він має негативний вплив на дівчину – вона може бути знехтувана увагою хлопця, що на даному етапі весілля (дівчина є дружкою) не є її ме-

тою. Як зазначає Г.А. Левінтон [4], весілля розглядається як текст, який складається з двох окремих текстів – «чоловічого» і «жіночого», тобто тексту молодого і молодої або групи молодого – бояр, групи молодої – дружок. Взаємність чоловічих і жіночих текстів проявляється перш за все в тому, що персонажі кожного із текстів сприймають один одного як «чужих». Опозиція «свій / чужий» для кожного із текстів має своє семантичне наповнення. Первинно дівчина, в якій «зуби з кабака» має оцінку як «чужий», однак вона «боїться зуби показати», таким чином «чужий» виступає як «чужий чудесний» і має позитивну (+) оцінку для юнака;

3) гарбуз використовується як атрибут обрядової страви, під впливом гагаузько-болгарської звичаєвості:

*Ой наварили гарбузової каші з крупами,
Зніми мене, боярине, руками.*

Гарбуз має символічну семантику – символ єднання – залицяння. Наведений приклад відносимо до групи жіночих текстів, які мають свою характеристику: «чужий» виступає у значенні «свій» позитивний (+).

Багатоплановість семантики номінативи-символу «гарбуз» в українському родинно-обрядовому комплексі Подунав'я пояснюється активним впливом традицій інших етносів регіону: по-перше, в болгарській, молдавській, гагаузькій весільній традиції гарбуз як символ відмови не використовується. Свати засилаються, якщо наречений впевнений в позитивному результаті (гагаузи, молдавани), або ж це не публічний (втаємничений) обряд (болгари); по-друге, використовується як складова обрядової страви (каші, печеного гарбуза з цукром, щоб було солодке життя), що й спостерігаємо в текстах третьої групи.

Отже, український весільний обряд Подунав'я використавши загальнонаціональну традицію та синтезувавши побутово-утилітарну, символічну функцію гарбуза всіх етносів краю, набув регіональної семантики. Символічний простір обрядових фольклорних текстів Подунав'я багатоплановий. Ґрунтовне вивчення всіх структурно-типологічних параметрів символіки обрядового фольклорного тексту кожного з народів-репрезентантів регіону на основі взаємовпливів становить перспективність подальшого наукового студювання феномена нематеріальної культурної спадщини та обрядової традиції Подунав'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дунаєвська Л.Ф. Українська народна проза (легенда, казка) – еволюція епічних традицій. – К., 1997. – 383 с.
2. Етимологічний словник української мови: В 7-ми томах. – К., 1982. – Т. I. А-Г. – 632 с.
3. Копаниця Л. М. Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення: Авторефер. дис... докт. філ. наук: 10.01.07. Нац. ун-т. – К., 2001. – 37 с.
4. Левинтон Г.А. Мужской и женский текст в свадебном обряде (свадьба как диалог) // Байбури А.К. Этнические стереотипы мужского и женского поведения. – Санкт – Петербург, 1991. – С. 210 – 234.
5. Словарь символов и знаков / Авт.-сост. Н.Н.Рогалевич. – Минск, 2004. – 512 с.

REFERENCES

1. Dunaevskaya L.F. Ukrainian folk prose (legend, fairy tale) is the evolution of epic traditions. – K., 1997. – 383 p.
2. The etymological dictionary of the Ukrainian language: In 7 volumes. – K., 1982. – V. I. A-G. – 632 p.
3. Kopanitsa L. M. Ukrainian lyrical song: the evolution of poetic thinking: The dissertation author's abstract of the doctor of philological science: 10.01.07. National University – K., 2001. – 37 p.
4. Levinton G.A. Men's and women's texts in the wedding ceremony (wedding as a dialogue) // Bayburin G.A. Ethnic stereotypes of male and female behavior. – St. Petersburg, 1991. – P. 210 – 234.
5. Dictionary of symbols and symbols / Writer N.N. Rogalevich. – Minsk, 2004. – 512 p.

National communicative markers of folklore text

V. V. Teleutsia

Abstract. The article deals with implementation of nomines at the lexical level of Ukrainian folklore works. The nature of communicative markers and specifics of folklore texts are determined. On the example of the ethnonym "garbuz" (pumpkin) is analyzed the relationship between the nominative derivatives and associative thinking of man, as well as the phenomenon of polysemy. Proved dependence of the nomination from mental and ethnic features of the language community which used in folklore works.

Keywords: *intangible cultural heritage, folklore text, communicative marker, nominates, symbol, "garbuz" (pumpkin).*

Национальные коммуникативные маркеры фольклорного текста

В. В. Телеуца

Аннотация. В предлагаемой статье исследовано реализацию номенов на лексическом уровне украинских фольклорных текстов. Определено природу коммуникативных маркеров и специфику фольклорных текстов. На примере этнонима «тыква» проанализировано взаимосвязь между производными от него и ассоциативным мышлением человека, а также явлением полисемии. Доказана зависимость номинации, применяемой в фольклорных текстах, от ментальных и этнических особенностей языковой общности.

Ключевые слова: *нематериальное культурное наследие, фольклорный текст, коммуникативный маркер, номинатема, символ, тыква.*

Дослідження мовної інтерференції у соціальному, психологічному й лінгвістичному планах

Т. М. Єфименко

МНУ імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
Corresponding author. E-mail: efimenko2712@mail.ru

Paper received 29.01.18; Revised 03.02.18; Accepted for publication 05.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-17>

Анотація. У статті аналізуються теоретичні засади дослідження інтерференції, з'ясовується сутність поняття «інтерференція», характеризуються класифікації загальнолінгвістичних ознак даного мовного явища, дослідження її ролі та функції у соціальному, психологічному й лінгвістичному планах. Комплексне вивчення міжмовної інтерференції з позицій соціо- та психолінгвістики, що сприятиме розкриттю причин виникнення, попередження, виявлення й подолання явищ мовної інтерференції.

Ключові слова: інтерференція, мовні контакти, акцент, двомовність, білінгви, психолінгвістика.

Введення. Мова чутливо реагує на всі процеси, які відбуваються у суспільстві. Контакти з носіями інших мов, побудова писемності, розробка або реформа правопису, розробка науково-технічної та суспільно-політичної термінології тощо – всі ці процеси у більшій чи меншій мірі залишають відбиток на розвитку мови, яка, в свою чергу, зазнає помітного впливу всіх названих вище факторів. Причиною виникнення інтерференції є той факт, що людина будує своє іншомовне висловлювання згідно норм рідної мови та встановлює між окремими мовними фактами іноземної мови невластиві зв'язки та відносини. Врахування інтерференції під час вивчення іноземної мови дозволяє попередити помилки та зменшити їх кількість, тим самим полегшити процес навчання та ідентифікувати його, сприяє більш ефективному розвитку вторинної мовної компетенції, зменшує навчальний час на оволодіння новим матеріалом та дозволяє ефективніше розвивати самоконтроль і попередити виникнення інтерферентних явищ у студентів.

Короткий огляд публікацій по темі. Мовна інтерференція неодноразово перебувала об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Зокрема, ця проблематика є колом наукових інтересів таких учених, як А. В. Капуш, А. С. Д'яков, В. Н. Комісарова, Е. Мегісте, Б. Куделько, Й. Хольц-Ментері, О. А. Шаблій, Т. Р. Кияк, Ю. О. Карпенко та інші.

Мета статті. Полягає в дослідженні інтерференції, визначенні її значення, з'ясуванні змісту поняття «інтерференція», охарактеризуванні класифікації загальномовних ознак інтерференції.

Матеріали та методи. В результаті спостереження за поведінкою мов і їх вивченням у багатонаціональних державах таких, як Великобританія, Франція, США, Росія і в інших країнах, в кінці 19 століття вчені прийшли до висновку про те, що мови впливають один на одного і відбувається змішання мов. У 1875 році була опублікована книга І.А. Бодуена де Куртене «Досвід фонетики резьянських говорів І. Бодуена де Куртене», в якій він говорить про змішаний характер мов. Під впливом мов один на одного І.А. Бодуен де Куртене розумів конвергентну перебудову мов в ході контактів. Вплив змішання мов, проявляється в двох напрямках: з одного боку воно вносить в цю мову з чужої мови властиві йому елементи (запас слів, синтаксичні обороти, форми, вимова); з ін-

шого ж боку, воно є винуватцем ослаблення ступеня і сили розрізняється, властивої окремим частинам даного мови. [1, с. 366]

Аналогічні ідеї висунув і Г. Шухардт. Він зауважив, що мовне змішання - результат не стільки запозичення, скільки взаємного пристосування контактуючих мов в сторону їх спрощення. Думка І.А. Бодуена де Куртене про те, що при контакті мов відбувається не тільки запозичення тих чи інших елементів, а й ослаблення ступеня і сили розрізнення, властивої окремим частинам мови, тобто спрощення системи в цілому, була продовжено і уточнено Л.В. Щербой. У 1907 році за пропозицією І.А. Бодуена де Куртене він почав дослідження східно-лужицької говірки. Ці дослідження дозволили Л.В. Щербі зробити висновки, які мають фундаментальне значення для сучасної теорії мовних контактів. Роботи Л. В. Щерби намітили програму вивчення і опису мовних контактів як процесу інтерференції. Сутність цього процесу визначається взаємним пристосуванням мови мовця і мови слухача і відповідною зміною норм обох контактуючих мов. [20, с. 176].

Таким чином, думка про деформуючий вплив першої мови при змішаній двомовності висловлювалася ще Л.В. Щерба, хоча термін інтерференція він і не використав. Термін інтерференція вперше став використовуватися в точних науках, де він означає взаємодію, взаємовплив, результат якого може бути як позитивним, так і негативним.

Результати та їх обговорення. Термін «інтерференція» (від англ. interference) був створений у Празькій лінгвістичній школі, де вона визначається як процес відхилення від норм контактуючих мов. Проте широке визнання цей термін отримав відразу після виходу друком монографії У. Вайнрайха [1]. Спочатку термін «інтерференція» використовувався тільки в фізиці та позначав взаємне посилення та ослаблення хвиль при їх накладанні одна на іншу. В теперішній час він отримав широке розповсюдження в психології, лінгвістиці та методиці викладання іноземної мови.

Так, у психології інтерференція розглядається як виникнення перешкод унаслідок перенесення навичок і вмій з однієї діяльності в іншу. Це – “зумовлений об'єктивними розбіжностями процес конфліктної взаємодії мовних механізмів, що проявляється зовні у мові білінгва у відхиленнях від закономірностей одні-

єї мови під впливом негативної взаємодії іншої або внаслідок внутрішньомовних впливів аналогічного характеру» [2, с. 6, 9].

Однак в психолінгвістичній та методологічній літературі термін «інтерференція» використовується спеціалістами неоднозначно: деякі вкладають в його зміст як позитивний, так і негативний вплив рідної мови, інші – тільки негативний вплив рідної мови нерідну, що вивчається. Така різниця в думках пояснюється складністю та багатоаспектністю самого явища, яке супроводжується в процесі увімкнення в діяльність механізму переключення кодів на різних етапах засвоєння першої нерідної мови, другої нерідної.

З лінгвістичної точки зору термін «інтерференція» використовується у зв'язку із вивченням проблеми контактування мов для позначення тих змін, які спостерігаються в мові носіїв двомовності (багатомовності) як результат взаємодії різних мовних систем. Однак у визначенні поняття мовної інтерференції немає повної єдності серед лінгвістів. Деякі пов'язують її із поняттям мовної норми, інші – з лінгвістичним переплетенням (накладанням). Деякі трактують це поняття широко, включаючи в її зміст явища запозичення та субстрату, інші – вузько, обмежуючись лише порушеннями мовних норм в мовленні [3, с. 104-110, 9].

Загальною передумовою інтерференції є те, що людина, розмовляючи другою мовою, завжди якоюсь мірою використовує навички мовлення рідною (або основною) мовою, наприклад, навичку розрізнення дзвінких і глухих приголосних, навичку вживання іменника в функції присудка тощо.

Психологи розглядають інтерференцію як виникнення перешкод внаслідок перенесення навичок і умінь з однієї діяльності у іншу. З огляду на психолінгвістичний бік цього явища, оскільки форма мовних творів, викликаних інтерференцією, обумовлена функціонуванням психофізіологічних механізмів їх породження, то інтерференцію необхідно розглядати, як «обумовлений об'єктивними розбіжностями процес конфліктної взаємодії мовних механізмів, що виявляється зовні у мові білінгва у відхиленнях від закономірностей однієї мови під впливом негативної взаємодії іншого чи внаслідок внутрішньомовних впливів аналогічного характеру» [9, 12].

У психолінгвістиці інтерференцію розглядають як невід'ємну складову частину процесу повільного поступового проникнення того чи іншого іншомовного елемента в систему певної мови в процесі оволодіння нею.

У лінгвістиці проблема інтерференції досліджується в рамках мовних контактів і це поняття розуміють як «порушення білінгвами (людиною, яка володіє двома мовами) норм і правил співвідношення двох контактуючих мов» [4, 11, с. 162]. На думку Е. Хаугена, інтерференція являє собою «випадки відхилення від норм мови, що з'являються в мові двомовних носіїв у результаті знайомства з іншими мовами» [4, 19, с. 65].

У соціолінгвістичній науці репрезентований широкий спектр думок і поглядів щодо явища інтерференції. С. Семчинський називає інтерференцію «процесом взаємодії систем та елементів цих систем у мовах, що контактують» [9, 18, с. 3].

У методиці викладання іноземних мов інтерференція розглядається як негативний результат неусвідомленого перенесення колишнього лінгвістичного досвіду, як гальмівний вплив рідної мови на досліджувану іноземну.

Цю думку поділяють вітчизняні та зарубіжні дослідники. Так, В.В. Клімов вважає, що

інтерференція є результатом накладання двох систем у процесі мовлення. На думку Н.Б. Мечковської, інтерференція – це помилки під час говоріння іноземною мовою, викликані впливом рідної мови [4, 15, с. 8].

На думку Р.К. Міньяр-Белоручева, інтерференція це накладення сформованих навичок на ті, що формуються знову зі знаком мінус, те ж саме, що й негативний переніс [4, 16, с. 18].

Ю. Жлуктенко вважає, що інтерференція – це «зміни в структурі мови та її семантиці, що визначаються міжмовною взаємодією у ситуації мовного контакту» [8, с. 76, 9], змішуючи процес інтерференції з її можливими наслідками для мови, що зазнає впливу.

У сучасному лінгвістичному словнику О. Селіванової знаходимо наступне визначення цього поняття: «Інтерференція – взаємне проникнення в мовлення білінгвів елементів різних рівнів двох мов, якими він володіє, що сприймається як іншомовний акцент. Інтерференція є відхиленням від стандартів рідної мови, мовленнєвою помилкою. Інтерференція може охоплювати всі рівні мови, однак особливо послідовно виявляється у фонетиці у вигляді ідеофонії. Інтерференція може виникати при засвоєнні нерідної мови індивідом або за умови існування тривалих мовних контактів» [9, 17, с. 211].

О. Лазаренко вважає, що інтерференцію потрібно пов'язувати з мовленнєвим рівнем, бо в мові відбувається вже не інтерференція, а процес усталення деяких наслідків інтерференції, і називає інтерференцією заміну в мовленні білінгва елементів однієї мови елементами іншої. Заміну мовних елементів дослідниця розглядає як відхилення від літературної норми (або діалектної, якщо інтерференція відбувається на рівні діалекту) тієї мови, що зазнає інтерференції. Унаслідок цього процесу в мовленні такої мови виникає інтерференційна помилка, яку автор називає інтерферемою. Для характеристики інтерферентної лексичної помилки мовознавець пропонує терміни «інтерферонімія» – okazionalne запозичення лексичних одиниць з однієї мови в іншу в результаті міжмовної інтерференції; «інтерферонім» – слово, що виникло внаслідок такого запозичення [7, 9].

О. Ткаченко також погоджується з думкою, що інтерференція виявляється у мовленні двомовної людини: «Інтерференція – взаємодія мовних систем при двомовності, яка виникає при мовних контактах, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови. Є відхиленням від норми й системи другої мови під впливом рідної мови. Інтерференція виявляється як іншомовний вплив у мовленні людини, що володіє двома мовами; цей вплив може бути стабільним (як характеристика мовлення колективу) і минулим (як чиясь індивідуальна особливість). Головне джерело інтерференції – розбіжність у системах взаємодіючих мов: різний фонемний склад, різні правила позиційної реа-

лізації фонем, їхньої сполучуваності, різні інтонації, різний склад граматичних категорій і способів їхнього вираження тощо» [9, 13, с. 241-245].

Протягом тривалого часу вважалося, що міжмовна інтерференція відбувається лише в одному напрямі – з рідної мови в іноземну. Кінець цій думці поклала мовознавець Е. Мегісте, яка займалася дослідженням проявів інтерференції у трилінгвів. Учена дійшла висновку, що фактично лише одна з мов, якими володіє трилінгв, є «активною». За її дослідженням, це та мова, яку трилінгви використовують у повсякденній практичній діяльності (навчання, професійній діяльності тощо) та якою активно спілкуються упродовж певного часу (у Мегісте – від одного року й більше). При цьому їхня рідна мова переходить у розряд пасивної – мови винятково домашнього вжитку з обмеженим певною побутово-родинною тематикою лексиконом [9, 14, с. 81]. Цей факт дає підстави стверджувати, що інтерференція відбувається не з рідної мови в іноземну, а з іноземної мови в рідну й навпаки.

У межах екстралінгвального принципу дослідники виокремлюють психолінгвістичний та соціолінгвістичний підходи до класифікації мовної інтерференції. Використовуючи психолінгвістичний підхід до цієї імперії знань, розрізняють підсвідомі й свідомі мовні інтерференції. Соціолінгвістичний підхід класифікації залежить від соціолінгвістичних чинників, таких як мовні контакти та мовна орієнтація. У зв'язку з цим мовні інтерференції поділяються на комунікативні (такі, що виникають через мовні контакти) й еталонні (такі, що виникають через мовну орієнтацію). За лінгвальною принципом, тобто залежно від того, у якому мовному аспекті мовні інтерференції спостерігаються, їх розподіляють на графічні, фонетичні, граматичні й лексичні [7, с. 16-53, 9].

У методичній літературі виокремлюють такі види інтерференції: 1) за походженням – зовнішня і внутрішня; 2) за характером перенесення навичок рідної

мови – пряма і непряма; 3) за характером прояву – неприхована і прихована; 4) за лінгвістичною природою – фонетична, лексична, граматична. Явище інтерференції також розглядається як відхилення від правил мовленнєвої реалізації, що відбувається у свідомості мовця внаслідок накладання елементів первинної (рідної) мовної системи на вторинну (українську). Ю. Дешерієв щодо цього питання зазначає: «У результаті взаємодії, взаємовпливу структур і структурних елементів двох основних компонентів білінгвізму у процесі мовної діяльності білінгвів виникає міжмовна інтерференція [6, с. 28, 9]».

У. Вайнрайх, говорячи про роль багатомовних носіїв у подоланні мовних кордонів в

умовах розмаїття мов та однаковості / різноманіття в області культури, яке має місце у різних регіонах земної кулі, вважає, що точний опис взаємозв'язків між мовними, психологічними та суспільно-культурними чинниками, що беруть участь в сучасних ситуаціях мовного контакту, передбачає дослідження двомовності методами цілого комплексу суміжних наук [2, с. 25, 9], таких як етнолінгвістика, лінгвокраїнознавство, психолінгвістика, лінгвокультурологія.

Висновки. Інтерференція – це явище, властиве індивіду, проте, слід зазначити, що при масовій двомовності однотипні інтерференційні процеси характеризують мовлення багатьох осіб, і, закріпившись в ідіолектних мовних системах, вони починають впливати також і на мовну компетенцію монолінгвів, що призводить до мовних змін.

До перспективних напрямів подальшого наукового пошуку шляхів вирішення аналізованої проблеми слід віднести: детальний аналіз кожного із зазначених видів інтерференції, створення методики попередження та подолання міжмовної інтерференції в усному мовленні студентів-філологів. Врахування інтерференції під час вивчення іноземної мови дозволяє попередити помилки, зменшити їх кількість і тим самим полегшити процес навчання та ідентифікувати його.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодуэн де Куртенэ Избранные труды по общему языкознанию. – Т.– М., 1963. – С. 364.
2. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Новое в лингвистике. – Вып. 6. Языковые контакты. – М., 1972. – С. 25-60.
3. Валігура О. Р. Систематизація ознак мовної інтерференції / О. Р. Валігура // Нова філософія / за ред. Манакіна В. М. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 36. – С. 104-110.
4. Волошок І.Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях / «Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Херсон, 2012. – № 2. – С. 81-85.
5. Гавранек Б. К проблеме смешения языков // Новое в лингвистике. – М.: Прогрес, 1972. – Вып. 6: Языковые контакты. – С. 94-111.
6. Дешериев Ю. Д. Основные тенденции функционирования и развития национально-русского двуязычия / Ю. Д. Дешериев // Русский язык в национальной школе. – 1978. – № 2. – С. 26-32.
7. Д'яков А. С. Основы термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2000. – С. 218.
8. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти: Проблеми інтерлінгвістики. – К.: вид-во Київ. Ун-ту, 1966. – С. 135.
9. Кардаш Л.В. Різномасштабні дослідження мовної інтерференції / Збірник наукових праць «Молодий вчений» (педагогічні науки). – Херсон, 2016. – № 2. – С. 280-283.
10. Карлинський А. Е. Основы теории взаимодействия языков и проблема интерференции: Автореф. дис. докт. филол. наук. – К., 1980. – С. 48.
11. Комиссаров В. Н. Слово о переводе / Комиссаров В. Н. – М.: Междунар. отношения, 1973. – С. 162 – 168.
12. Короткова О. Н. Фонологический механизм языковой интерференции: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. «Теория языкознания» / О. Н. Короткова. – М., 1986. – С. 19.
13. Кульчицька Н. О. Особливості явища інтерференції в процесі навчання англійської мови як другої іноземної у філологічному ВНЗі / Н. О. Кульчицька // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (педагогічні науки). – Бердянськ, 2010. – № 3. – С. 241-245.
14. Манакін В. М. Конвергентне формування і проблема інтерференції в умовах близькородственного двуязычия // Проблеми міжпредметних зв'язків в умовах білінгвізму. – Дрогобич, 1990. – С. 80-82.
15. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика / Мечковская Н. Б. – М.: Аспект-Пресс, 2000. – С. 207.

16. Миньяр-Белоручев Р. К. Методический словарь. Толковый словарь терминов методики обучения языкам / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М., 1996. – С. 144.
17. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – С. 712.
18. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов / С. В. Семчинський. – К.: Вища школа, 1974. – С. 256.
19. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. 6. – М.: Прогресс, 1972. – С. 61 – 80.
20. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность: сборник работ/ Под ред. Л.П. Зиндер, М.И. Матусевич. – М.: УРСС, 2004. – С. 432.

REFERENCES

1. Baudouin de Courtenay Selected Works on General Linguistics. - M.-M., 1963. - P. 364.
2. W. Weinreich Monogamy and multilingualism / W. Weinreich // New in Linguistics. - Вып. 6. Language contacts. - М., 1972. - С. 25-60.
3. Valigura O. R. Systematization of signs of speech interference / O. R. Valigura // New Philosophy / ed. Manakin V.M. - Zaporizhzhya: ZNU, 2009. - No. 36. - P. 104-110.
4. Voloshok I.U. Interference and its types at different language levels / "Collection of scientific works" Pedagogical sciences ". - Kherson, 2012. - No. 2. - P. 81-85.
5. Gavranek B. On the problem of confusing languages // New in linguistics. - М.: Progress, 1972. - Ex. 6: Language contacts. - P. 94-111.
6. Desheriev Yu.D. Main Trends in the Functioning and Development of the National-Russian Bilingualism / Desheriev Yu.D. // Russian in the National School. - 1978. - No. 2. - P. 26-32.
7. A.A. Dyakov Fundamentals of Terminology: Semantic and Sociolinguistic Aspects / A.S. Dyakov, T. R. Kiyak, Z. B. Kudelko. - К.: View. House "KM Academia", 2000. - P. 218.
8. Zhluktenko Yu. O. Language contacts: Problems of interlingualism. - K.: a kind of Kiev. Un-th, 1966. - P. 135.
9. Kardash L.V. Different aspects allowed the study of language interference / Proceedings of "young scientist" (teaching science). - Kherson, 2016. - No. 2. - P. 280-283.
10. Karlinsky A.E. Fundamentals of the theory of interaction of languages and the problem of interference: Avtoref. dis. Doct. philol. sciences. - К., 1980. - P. 48.
11. Komissarov V. N. The word about translation / Komissarov V. N. - Moscow: International. relationship, 1973. - P. 162 - 168.
12. Korotkova O.N. Phonological mechanism of language interference: the author's abstract. dis. for scientific research. degree of Cand. philol. Sciences: spec. "The theory of linguistics" / O.N. Korotkova. - М., 1986. - P. 19.
13. Kulchytska N.O. Peculiarities of the phenomenon of interference in the process of teaching English as the second foreign language in the philological university / N.O. Kulchytska // Collection of scientific works of the Berdyansk State Pedagogical University (pedagogical sciences). - Berdyansk, 2010. - No. 3. - P. 241-245.
14. Manakin V. M. Convergent formations and the problem of interference in the conditions of close-bilingualism // Problems of interpersonal relations in the conditions of bilingualism. - Drohobych, 1990. - P. 80-82.
15. Mechkovskaja N. B. Social Linguistics / Mechkovsky N. B. - Moscow: Aspect-Press, 2000. - P. 207.
16. Minyar-Beloruhev RK Methodological vocabulary. Explanatory dictionary of terms of the methodology of teaching languages / RK Minyar-Beloruhev. - М., 1996. - P. 144.
17. Selivanova O. Modern Linguistics: Directions and Problems: Textbook / O. O. Selivanova. - Poltava: Environment - K, 2008. - P. 712.
18. Semchinsky S.V/ Semantic Interference of Languages / S.V. Semchinsky. - К.: High school, 1974. - P. 256.
19. Haugen E. Language contact / E. Haugen // New in linguistics. - Extract 6. - Moscow: Progress, 1972. - P. 61 - 80.
20. Shcherba L.V. Language system and speech activity: collection of works, Ed. L.R. Zinder, M.I. Matusевич. - М.: URSS, 2004. - P. 432.

Researches of the language interference in the social, psychological and linguistic meaning

T. M. Yefymenko

Abstract. The theoretical bases of the interference research are analyzed in this article, the concept of «interference» is found out, the classification of generally linguistic features of the linguistic phenomenon is characterized, studying of its role and function in the social, psychological and linguistic meaning. Comprehensive study of interlingual interference from the point of view of social and psycholinguistics, which will facilitate the disclosure of the causes of the emergence, prevention, detection and suppression of speech interference phenomena.

Keywords: *interference, language contacts, accent, bilingualism, bilinguals, psycholinguistics.*

Исследования языковой интерференции в социальном, психологическом и лингвистическом планах

T. M. Ефименко

Аннотация. В статье анализируются теоретические основы исследования интерференции, выясняется содержание понятия «интерференция», характеризуются классификации общелингвистических признаков данного языкового явления, исследование ее роли и функции в социальном, психологическом и лингвистическом планах. Комплексное изучение межъязыковой интерференции с позиций социо- и психолингвистики, что будет способствовать раскрытию причин возникновения, предупреждение, выявление и преодоление явлений языковой интерференции.

Ключевые слова: *интерференция, языковые контакты, акцент, двуязычие, билингвы, психолингвистика.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu